

Registered Under R.N.I. No. GUJGUJ/2023/84401

વિશ્વ ઉમિયાધામ - જાસપુર, અમદાવાદ
(ISO 9001:2015 - Approval No. 00044220)

UMA SRUSHTI

ઉમાસૃષ્ટિ

₹ 40-00
₹ 50-00

આસ્થા, એકતા અને શક્તિનું ધામ | ૦૧ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૪
Published on - 01 September, 2024

એક વૈશ્વિક વિચારધારા

તંત્રી-ડૉ. પ્રભુદાસ આર્ષ. પટેલ
Editor-Dr. Prabhudas I. Patel

મહાન દાર્શનિક વ ઉત્કૃષ્ટ શિક્ષક એવમ્ ભારત કે પૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ

ડૉ. સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણન્

૫ સપ્ટેમ્બર - શિક્ષક દિવસ

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનની હાર્દિક શુભકામનાઓ...

વિશ્વ ઉમિયાધામ સામાજિક સશક્તિકરણ કેન્દ્ર

૧૦૦ વીધા જમીન એક હજાર કરોડનો સામાજિક પ્રોજેક્ટ

“આસ્થા - એકતા અને ઊર્જાનું ધામ”

સ્કીલ યુનિવર્સિટી

છાત્રાલય

સ્પોર્ટ્સ કોમ્પ્લેક્સ

અદ્યતન હોસ્પિટલ

ઉમાસૃષ્ટિ

મેટ્રીમોનિયલ સર્વિસીસ

ઉમાછત્ર

સમાધાન પંચ

કાનૂની માર્ગદર્શન

ઉમા લગ્ન સંસ્કાર

મેડિકલ સહાય

નિ:શુલ્ક શિક્ષણ સહાય

ગુજરાતી વિદ્યાર્થીઓને કેનેડામાં મદદ

વિશ્વ ઉમિયાધામ - અમદાવાદમાં નિર્માણ થનાર - મંદિરની વિશેષતા - સુવિધાઓ

- ★ જગતજનની શ્રી ઉમિયા માતાજીનું વિશ્વનું સૌથી મોટું અને ૫૦૪ ફૂટ ઊંચું મંદિર
- ★ જગત જનની મા ઉમિયાનું આસન જમીનથી ૫૧ ફૂટ ઊંચું રહેશે.
- ★ દેવોના દેવ મહાદેવનું પારાનું વિશાળ શિવલિંગ, ગણપતિ દાદા તથા કાળભૈરવ મંદિરનું નિર્માણ.
- ★ અત્યાધુનિક ટેક્નિકલ પદ્ધતિથી મંદિરનું બાંધકામ તથા ધ્વજ બદલવા માટે હાર્ડરો મિકેનીકલ સિસ્ટમ.
- ★ ૩૦૦ ફૂટની ઊંચાઈ પર વ્યૂ ગેલેરી કે જ્યાંથી આબુબાબુના સમગ્ર વિસ્તારને નિહાળી શકાશે.
- ★ જગતજનની મા ઉમિયાના દર્શન માટે એસ્કેલેટર તથા વ્યૂ ગેલેરી સુધી લીફ્ટની વ્યવસ્થા.
- ★ મંદિરના મુખ્ય ખંડમાં એક સાથે પાંચ હજાર ભક્તો મા ઉમિયાના દર્શન કરી શકે તેવી સુવિધા.
- ★ મંદિરના ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર ઉપર બે કરતાં વધુ વાતાનુકૂલીન સત્સંગ હોલનું નિર્માણ.
- ★ વિકલાંગ અને વૃદ્ધોને મા ઉમિયાના મંદિર ગર્ભગૃહ સુધી જવા માટે ટ્રાવેલેટર / એસ્કેલેટરની સુવિધા.
- ★ યાત્રીઓ તથા દર્શનાર્થીઓ માટે રહેવા - જમવાની ઉત્તમ વ્યવસ્થા તેમજ શોપિંગ માટે હાર્ડપર માર્કેટની વ્યવસ્થા.
- ★ વિશ્વમાં પ્રથમ વાર સ્પેશિયલ લાઈટિંગ ઈફેક્ટ દ્વારા આઠમ, પૂનમ, અગિયારસ અને રાષ્ટ્રીય તહેવારોના દિવસે અલગ-અલગ પ્રકારની રોશનીથી મંદિર ઝળહળતું થશે જેથી અમદાવાદના રહીશોને જે તે તિથિની જાણકારી મળશે.
- ★ સંપૂર્ણ વાસ્તુશાસ્ત્ર અને હિન્દુધર્મ મુજબ ગર્ભગૃહનું બાંધકામ.
- ★ મંદિર પરિસરમાં વિશાળ બેઝમેન્ટ પાર્કિંગ.
- ★ સોનાના કળશથી મંદિરની ભવ્યતાનું નિર્માણ.
- ★ મંદિર પરિસરની આબુબાબુ જળાશયનું આયોજન.
- ★ અદ્યતન ભોજનાલય તથા પ્લાસ્ટિક ઝોન ફ્રી પરિસર.
- ★ સંપૂર્ણ ગ્રીન અને એનર્જી એફિસિયન્ટ મંદિર પરિસર.
- ★ પાટીદાર ઇતિહાસનું ભવ્ય મ્યુઝિયમ.
- ★ બાળકો માટે ચિલ્ડ્રન પાર્કની વ્યવસ્થા.

The Cradle of Care

ENDOMETRIOSIS
CLINIC

INFERTILITY AND ART CLINIC

OBSTETRICS/GYNECOLOGY

FETAL
MEDICINE

GI SURGERY

COSMETOLOGY AND
GYNEC-COSMETOLOGY

ANESTHESIA

RADIOLOGY

PEDIATRICS &
NEONATAL CARE

DR. SANJAY PATEL

M.D. Diploma Endoscopy (Germany)
Endometriosis &
Gynaec Onco surgeon
Director

DR. SMEET PATEL

MBBS, MS, OBGYN
Endometriosis &
Gynaec Onco surgeon
Director

DR. JAYA PATEL

MBBS, DGO
Consultant Obstetrician
& Gynaecologist

DR. RAVINA PATEL

MBBS, DGO
Consultant Obstetrician
& Gynaecologist

+91-9898036701

hello@mayflowerhospital.com

+91-79-27495001/02/03

"Mayflower House", Opp. - Police Helmet, Near Manav Mandir Temple, Drive-In Road, Ring Road Junction,
Memnagar, Ahmedabad - 380052, Gujarat, India

પ્રમુખ : આર. પી. પટેલ
President : R. P. Patel

મેનેજિંગ એડિટર : ડો. પ્રભુદાસ પટેલ
Managing Editor : Dr. Prabhudas I. Patel

પરામર્શકશ્રી
Consultant

પદ્મશ્રી-ડો. કુમારપાળ દેસાઈ પદ્મશ્રી-દેવેન્દ્ર પટેલ
Padmashri-Dr. Kumarpal Desai Padmashri-Devendra Patel

સંપાદક મંડળ :
ડો. હર્ષદ પટેલ
ડો. અશોક પટેલ
ડો. ઉત્પલ પટેલ
ડો. રૂપલ પટેલ

Editor Board :
Dr. Harshad Patel
Dr. Ashok Patel
Dr. Utpal Patel
Dr. Rupal Patel

સહસંપાદક : ધવલ માકડિયા **Co-Editor :** Dhaval Makadia

કલાનિર્દેશક : રેખા ચાવડા **Art Director :** Rekha Chavda

ફોટોગ્રાફી : હાર્દિક પંચોલી

Photography : Hardik Pancholi

લવાજમ :

દેશમાં : આજીવન (૧૦ વર્ષ) રૂ. ૩૫૦૦
પાંચ વર્ષ : રૂ. ૨૦૦૦
વિદેશમાં : આજીવન (૧૦ વર્ષ) ૫૦૦ ડોલર
પાંચ વર્ષ : ૩૦૦ ડોલર

Subscription Amount :
For India : Life Time (10 Year) Rs. 3,500
5 Year : Rs. 2,000
For USA : Life Time (10 Year) 500 \$
5 Year : 300 \$

ઈ-મેઇલ/e-mail : editorumasrushti@gmail.com

રજિ. ઓફિસ :

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન - વિશ્વ ઉમિયાધામ,
વૈષ્ણોદેવી મંદિરની સામે, એસ.જી.હાઇવે, જાસપુર રોડ,
તા. કલોલ, જી.ગાંધીનગર, ગુજરાત-૩૮૨૨૨૧

Regd. Office :

Vishv Umiya Foundation - Vishv Umiyadham,
Opp. Vaishnodevi Temple, S.G. Highway, Jaspur Road,
Ta. Kalol, Dist. Gandhinagar, Gujarat-382721

www.vishvumiyafoundation.org

E-mail: info@vishvumiyafoundation.org

www.facebook.com/VishvUmiyaFoundation

Phone: +91 72020 80333 / 222

મુદ્રક અને પ્રકાશક :

મુદ્રક : અનિલ ડી. ગોંડલિયા - કેવલ ઓફસેટ, બી/૮, જે. કે. એસ્ટેટ, દૂધેશ્વર, અમદાવાદ. **પ્રકાશક :** ડો. પ્રભુદાસ આર્ષ. પટેલ
વિશ્વ ઉમિયાધામ - જાસપુર, કલોલ, ગાંધીનગર ખાતેથી પ્રસિદ્ધ કર્યું.

Printer & Publishers :

Printed by Anil D. Gondaliya - Keval Offset,
B/8, J. K. Estate, Dhudeshwar, Ahmedabad &
Published by Dr. Prabhudas I. Patel at Vishv Umiyadham
Jaspur, Kalol, Gandhinagar

અનુક્રમણિકા

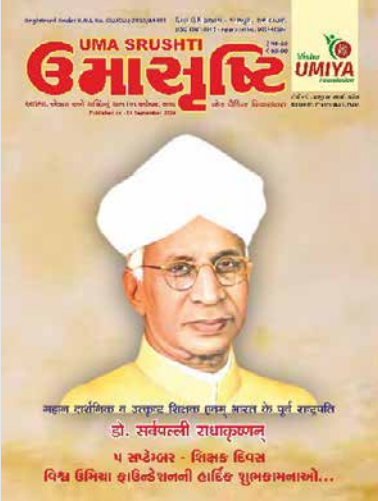
ક્રમ	લેખનું શીર્ષક	લેખક	પાના નં.
૧.	ઈશ્વરની કેવી મરજી !	પદ્મશ્રી ડો. કુમારપાળ દેસાઈ	૦૬
૨.	વેદોનો દિવ્ય સંદેશ	પ્રહ્લાદભાઈ પટેલ (કામેશ્વર)	૦૮
૩.	શ્રી રામચરિત માનસ કથાસાર	ડો. પ્રભુદાસભાઈ પટેલ	૦૯
૪.	શાંતિપાઠના ઝૂં શાંતિ મંત્રનું રહસ્ય	ડો. અમૃત કાંજિયા	૧૦
૫.	મૂલ્યલક્ષી કેળવણી : આજની તાતી માગ	સ્વામી જિતાત્માનંદ	૧૧
૬.	સંસારની સૌથી વધુ સુંદર વસ્તુ - ઘર	શ્રુતપ્રજ્ઞ સ્વામી	૧૩
૭.	વિશ્વને ભારતની અમૂલ્ય ભેટ - શૂન્યની શોધ	બી. જી. કાનાણી	૧૬
૮.	આજના શિક્ષણમાં વાલીઓની દ્વિધા	જયંતીલાલ વાઘાણી	૧૭
૯.	સ્ત્રી હોવાનું દુઃખ શા માટે	પ્રાગજીભાઈ પટેલ	૧૮
૧૦.	સમાજમાં સ્ત્રીનાં વિવિધ સ્વરૂપ	શ્રીમતી ગીતા ઉનડકટ	૧૯
૧૧.	શિક્ષકોના સન્માનનો દિવસ એટલે - “શિક્ષક દિવસ”	પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા	૨૧
૧૨.	પીળાં પાનનો પમરાટ	ડો. ભાવેશ જેતપરિયા	૨૬
૧૩.	નશા મુક્ત ઈન્ડિયા : એક અભિયાન	ડો. નરભેરામ જે. રાંકજા	૨૮
૧૪.	સૂકાઈ ગયેલા ઝાડના થડમાં પણ જીવન પાંગરતું હોય તેવું બની શકે	રસિક પટેલ	૩૧
૧૫.	સામાજિક જૂથ, મંડળો કે સંગઠનની ભૂમિકા	ડો. વિજય મનુ પટેલ	૩૨
૧૬.	માણસને કેટલું ધન જોઈએ ?	તુલસીભાઈ પટેલ	૩૪
૧૭.	મહાદેવની પંચ કૈલાસ અને ઝૂં પર્વતયાત્રા	પ્રા. ડો. ચશવંત કે. ગોસ્વામી	૩૬
૧૮.	ઈમ્યુનોથેરાપી : કેન્સર વિરુદ્ધ નવી આશા	ડો. વિરાજ લવિંગીયા	૩૯
૧૯.	ભારત વર્ષને ઉદ્બોધન	સ્વામી વિવેકાનંદ	૪૧
૨૦.	હું હાથી બનીને જ રહીશ (બાળવાર્તા)	ગિરા પિનાકીન ભટ્ટ	૪૨
૨૧.	પ્રવૃત્તિ અહેવાલ	શૈલેષભાઈ પટેલ	૪૩
૨૨.	સમાચાર	ડો. રૂપલબેન પટેલ	૪૭

તંત્રીલેખ

પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા

“શિક્ષક કभी साधारण नहीं होता,
प्रलय और निर्माण उसकी गोद में पलते हैं।”

— चाणक्य

વાસ્તવિક શિક્ષક વહ હૈ જો એક
बच्चे को आने वाले कल की चुनौतियों
के लिए तैयार करें न कि उसके
दिमाग को सिर्फ किताबी ज्ञान से भरें।

સનાતન હિન્દુ પરંપરાઓનું વૈજ્ઞાનિક કારણ

ગતાંકથી ચાલુ...

સનાતન હિન્દુ ધર્મની કેટલીક માન્યતાઓ અને પરંપરાઓને સમજ્યા - વિચાર્યા વિના અંધશ્રદ્ધામાં ખપાવી વિરોધ કરવામાં આવે છે, પરંતુ તેઓ સાચી માહિતીથી અજાણ હોય છે. આપણા ઋષિ મુનિઓએ શ્રદ્ધા અને ભક્તિને આબાદ રીતે વિજ્ઞાન સાથે જોડી દીધી છે. આપણે છેલ્લા બે અંકથી આ અંગે વાત કરતાં આવ્યા છીએ. આ અંકમાં પણ આપણે આવી જ કેટલીક પરંપરાઓ અને તેના વૈજ્ઞાનિક કારણોની વાત કરવી છે :-

(૬) પીપળાની પૂજા :- અમુક લોકો એવું માનતા હોય છે કે પીપળાની પૂજા કરવાથી ભૂત-પ્રેત દુર ભાગે છે અને અતૃપ્ત આત્માઓને શાંતિ મળે છે.

વૈજ્ઞાનિક તર્ક :- પીપળાની પૂજા એટલા માટે કરવામાં આવે છે કે તેથી આ વૃક્ષ માટે લોકોની શ્રદ્ધા વધે જેથી તેને કાપે નહીં; કારણ કે પીપળો એક માત્ર એવું વૃક્ષ છે જે રાત્રે પણ ઓક્સિજન પ્રવાહિત કરે છે.

(૭) ઉત્તર દિશા તરફ મસ્તક રાખીને સૂવું :- કોઈ વ્યક્તિ ઉત્તર દિશા તરફ મસ્તક રાખીને સુતા હોય તો, લોકો એમ કહે છે કે ખરાબ સ્વપ્ન આવશે, ભૂત-પ્રેતની છાયામાં આવી જશે વગેરે.

વૈજ્ઞાનિક તર્ક :- જ્યારે કોઈ ઉત્તર દિશા તરફ મસ્તક રાખીને સૂવે છે, ત્યારે તેનું શરીર સીધું પૃથ્વીના ચુંબકીય તરંગોની લાઈનમાં આવી જાય છે. શરીરમાં ઉપસ્થિત આયર્ન અર્થાત્ લોહતત્ત્વ મગજની તરફ સંચાલિત થવા લાગે છે. તેનાથી અલ્ઝાઈમર, પરકિન્સન અથવા મગજ સંબંધી બિમારી થવાનો ભય વધી જાય છે. એટલું જ નહીં, લોહીનું દબાણ પણ વધી જાય છે.

(૮) સૂર્યને અર્ધ્ય (નમસ્કાર) :- હિન્દુ માન્યતા પ્રમાણે સવારે ઉઠીને સૂર્યને જલનો અર્ધ્ય આપતાં - આપતાં નમસ્કાર કરવાની પરંપરા છે.

વૈજ્ઞાનિક તર્ક :- પાણીની વચ્ચેથી આવતાં સૂર્યનાં કિરણો જ્યારે આંખોમાં પહોંચે છે, ત્યારે આપણી આંખોનું તેજ વધી જાય છે.

(૯) માથામાં ચોટલી રાખવાનું વૈજ્ઞાનિક કારણ :- યુસ્ત હિન્દુધર્મી લોકો માથામાં ચોટલી રાખે છે. માથામાં જે જગ્યાએ ચોટલી રાખવામાં આવે છે તે જગ્યા પર મગજની બધી નસો એકત્ર થાય છે. તેનાથી મગજ શાંત રહે છે અને મનુષ્યને કોપ આવતો નથી. વિચારવાની ક્ષમતા પણ વધી જાય છે.

(૧૦) વ્રત - ઉપવાસ રાખવા :- કોઈપણ પૂજા - પાઠ અથવા તહેવાર હોય તો, લોકો વ્રત-ઉપવાસ રાખે છે.

વૈજ્ઞાનિક તર્ક :- આયુર્વેદ પ્રમાણે વ્રત-ઉપવાસ રાખવાથી પાચન ક્રિયા સારી થાય છે અને ફળાહાર લેવાથી શરીરનું ડીટોક્સીફિકેશન (બિનઝેરીકરણ) થાય છે, એટલે કે શરીરમાંથી ખરાબ તત્ત્વો બહાર નીકળી જાય છે. અમુક સંશોધકોના મત પ્રમાણે વ્રત-ઉપવાસથી કેન્સર થવાનો ભય ઘટી જાય છે. હૃદય સંબંધી રોગો, ડાયાબીટીસ વગેરે રોગ પણ જલ્દી થતાં નથી.

(૧૧) ચરણ સ્પર્શ કરવા :- હિન્દુ માન્યતા પ્રમાણે જ્યારે આપણાથી મોટી ઉંમરની વ્યક્તિને મળીએ છીએ, ત્યારે તેના આશીર્વાદ લેવા માટે તેના ચરણ સ્પર્શ કરીએ છીએ. આપણે બાળકોને પણ આ પરંપરા શીખવીએ છીએ, જેથી તે મોટાઓનો આદર કરે.

વૈજ્ઞાનિક તર્ક :- મગજમાંથી નીકળતી ઉર્જા આપણા હાથ અને સામેવાળાના પગમાંથી પસાર થઈને એક વર્તુળ (ચક્ર) પૂરું કરે છે, તેને કોસ્મિક ઉર્જા (બ્રહ્માંડીય-અન્તરીક્ષ સંબંધી) કહેવામાં આવે છે. આમાં બે રીતે ઉર્જાનો પ્રવાહ વહે છે, એક તો મોટાના પગમાંથી પસાર થઈને નાની વ્યક્તિના હાથ સુધી અથવા નાની વ્યક્તિના હાથમાંથી મોટાના પગ સુધી.

(૧૨) સ્ત્રીઓ સિન્દૂર કેમ લગાવે છે ? - વિવાહિત હિન્દુ મહિલાઓ મસ્તક પર સિન્દૂર લગાવે છે.

વૈજ્ઞાનિક તર્ક :- સિન્દૂરમાં હળદર, ચૂનો અને પારો હોય છે. આ મિશ્રણ લોહીના દબાણને કંટ્રોલ કરે છે. જો કે તેનાથી યૌન ઉત્તેજના પણ વધે છે, તેથી વિધવા સ્ત્રીઓ માટે સિન્દૂર લગાવવું વર્જિત છે. સિન્દૂરથી સ્ટ્રેસ પણ ઓછો થાય છે.

(૧૩) તુલસીના છોડની પૂજા :- સામાન્ય ખ્યાલ એવો છે કે તુલસીની પૂજા કરવાથી ઘરમાં સુખ-શાંતિ અને સમૃદ્ધિ આવે છે. દરેક હિન્દુના ઘરમાં તુલસીનો છોડ હોય છે.

વૈજ્ઞાનિક તર્ક :- તુલસી આપણી ઈમ્યૂન સિસ્ટમને મજબૂત કરે છે. જો ઘરમાં તુલસીનો છોડ હશે તો ઘરના સભ્યો તેના પાંદડાઓનો ઉપયોગ કરશે, જેથી બિમારીઓ દૂર થાય છે. તુલસી એક અદ્ભૂત ઔષધરૂપી છોડ છે.

પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા - તંત્રી

પ્રમુખશ્રીની કલમે

સનાતનીઓની એકતા આજની આવશ્યકતા

વહાલાં બંધુ - ભગિનીઓ, આપણે છેલ્લાં કેટલાંક સમયથી સમાજ અને રાષ્ટ્ર સંબંધી કેટલીક સમસ્યાઓ વિશે વાત કરતાં આવ્યા છીએ. આજે પણ આપણે રાષ્ટ્રની વર્તમાન અને ભાવિ પેઢી માટે સનાતન સંસ્કૃતિમાં આસ્થા રાખનાર અને ભારતને પોતાની માતૃભૂમિ માનનાર દરેક દેશ-ભક્ત નાગરિકની આજની વિચારધારા બાબતે થોડું ધિંતન કરીએ.

સનાતન સંસ્કૃતિના લોકોની એકતા એટલે માત્ર ભૌતિક સંબંધ જ નહીં; પણ આધ્યાત્મિક અને સાંસ્કૃતિક સંબંધોનું જોડાણ પણ છે. આ એકતા આપણને સનાતન ધર્મના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને મજબૂત બનાવવામાં મદદ કરે છે. સંસ્કૃતિ અને ધર્મનું જે અસ્તિત્વ નહીં હોય તો આ બધાં મંદિરો, મઠો, ગુરુઓ, સાધુઓ, સંતો અને ધર્મના અનુયાયીઓનું અસ્તિત્વ જ ક્યાં રહેવાનું છે! તો વહાલા મિત્રો સંસ્કૃતિ, ધર્મ અને રાષ્ટ્ર ભક્ત સનાતનીઓની એકતા આજની પ્રાથમિક આવશ્યકતા છે.

આજની પ્રાસંગિકતા :- આજના સમયમાં જ્યાં વૈશ્વિકરણ અને પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિઓનો પ્રભાવ વધતો જાય છે, ત્યાં સનાતન ધર્મના અનુયાયીઓ વચ્ચે એકતા જાળવવી અત્યંત આવશ્યક છે. સનાતન ધર્મ અને સંસ્કૃતિ સામે રાષ્ટ્ર વિરોધી પરિબળોની આક્રમકતા આપણા માટે ચિંતાનો વિષય છે અને આ માટે સનાતન ધર્મના તમામ અનુયાયીઓએ વ્યક્તિગત મત અને સ્વાર્થના કુંડાળામાંથી બહાર આવીને સંવાદપૂર્ણ રીતે એક થઈને આગળ વધવું પડશે.

અખંડિતતા અને સહકાર :- સનાતન ધર્મના મુખ્ય સિદ્ધાંતોનું પ્રચલન અને સંવર્ધન એકતાના આધાર ઉપર જ શક્ય છે. રાષ્ટ્રપ્રેમી સનાતનીઓ વચ્ચે વ્યક્તિગત મતમતાંતર અને સ્વાર્થવૃત્તિને લઈને જો તણાવ, વિસંગતિ કે વિવાદ હોય તો તે સનાતની એકતા ઉપર વજ્રદાત સમાન છે. સનાતની સમાજ ઉપર જ્યારે વિદર્શિઓની મેલી મુરાદ આકાર લઈ રહી છે ત્યારે પરસ્પરના વિવાદોનો ઉકેલ એ જ સમસ્યાનું સમાધાન છે. પ્રેમ, સહકાર અને સમર્પણની ભાવના સાથે સનાતનીઓ સંગઠીત થાય તે સનાતન ધર્મની સુરક્ષા માટે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે. સનાતન ધર્મમાં વિવિધ ઉપાસના પદ્ધતિઓ, વિવિધ દાર્શનિક સિદ્ધાંતો અને આદર્શોનો સમાવેશ થાય છે. આ ભિન્નતા એ ધર્મની સમૃદ્ધિ દર્શાવે છે. પરંતુ આ ભિન્નતામાં એકતા જાળવવી અત્યંત આવશ્યક છે.

ભારત હિન્દુ સંસ્કૃતિ અને ધર્મની પવિત્ર ભૂમિ છે. હિન્દુ ધર્મ હંમેશા વિવેક, માનવતા, સહિષ્ણુતા અને અહિંસામાં માને છે. પરંતુ આજે કેટલાંક જેહાદી અને કહરપંથીઓ પોતાના હિંસક વિચારોના પ્રચાર અને આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા ભારતને બિન હિન્દુ રાષ્ટ્ર બનાવવા માટે જબરદસ્ત પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે, તે આપણા દેશ અને ધર્મ ઉપર અઘોષિત આક્રમણ છે. આ માટે વૈચારિક સમૃદ્ધિ અને આક્રમકતા ખૂબ જ જરૂરી છે. પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિની વાસ્તવિકતાને સ્વિકારી સ્વયંમાં આક્રમક પ્રતિકાર કરવાની માનસિકતા વિકસિત કરવાની ખૂબ જ જરૂર છે. આ બાબતે હાલની આપણી ઘોર નિંદ્રા અને લાપરવાહી ભવિષ્યમાં આપણને જ મોંઘી પડશે, જેની શરૂઆત થઈ ચૂકી છે. આપણા દેશના સનાતની મિત્રો ધાર્મિક અને સનાતન સંસ્કૃતિની જાળવણી માટેના અસ્તિત્વની લડાઈ સોશિયલ મીડિયા ઉપર લડી રહ્યા છે, ત્યારે રાષ્ટ્ર વિરોધી પરિબળો અને જેહાદી તત્વો હિન્દુ સમાજમાં તૂટ પડાવવા માટે તમામ પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે અને એટલે જ સનાતનીઓની એકતા આજની આવશ્યકતા બની ગઈ છે.

જાગૃતિ અને શિક્ષણ :- વિવિધ પ્રકારના જેહાદના નામે જેહાદીઓ આપણા યુવાનો અને યુવતીઓને સૌપ્રથમ ટાર્ગેટ કરે છે, જેમાં ખાસ કરીને સામાજિક અને આર્થિક પછાત વર્ગને પહેલાં આકર્ષિત કરે છે. આપણી એકતાના અભાવે કહરપંથીઓ પોતાની વિચારધારાનો જોરદાર પ્રચાર કરે છે, તેની સામે આપણે સમાજની અંદરથી જ લડત આપવી પડશે. આ માટે એકતા અને સંકલન ખૂબ જરૂરી છે. આ માટે આપણે સૌએ સાથે મળીને પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. ધર્મગુરુઓ અને અન્ય તમામ નેતાઓએ

પ્રમુખશ્રીની કલમે

હિન્દુ સમાજને સંગઠીત રાખવા માટેના તમામ પ્રયત્નો કરવા જોઈશે, જેથી કોઈ બાહ્ય શક્તિ હિન્દુ સમાજમાં વિખવાદ પેદા ન કરી શકે. વિશ્વભરમાં વિદ્યાર્થીઓની વધતી જતી તાકાત આપણા માટે સવિશેષ ચિંતાજનક છે, ત્યારે ધર્મ અને રાષ્ટ્રને મજબૂતીની દિશામાં લઈ જનાર તમામ નેતાઓને આપણે તન - મન અને ધનથી સાથ - સહકાર આપીને તેમનું મનોબળ વધારવું જોઈએ, જેથી દેશના કાયદા-કાનૂન કડક બનાવવામાં અને તેનો અસરકારક અમલ કરાવવામાં તેમની હિંમતમાં વધારો થાય અને તો જ સિંગાપુર, દુબઈ, ચીન જેવા દેશોમાં જે પ્રકારની શાંતિ છે તેવો અહેસાસ આપણે કરી શકીએ, એવો મારો મત છે.

હિન્દુ ધર્મ તથા સંસ્કૃતિની જાળવણી માટે સ્વયંથી શરૂઆત કરીએ અને સમાજને જાગૃત કરીએ. આ માટે નીચેની બાબતે આપણી કટિબદ્ધતા સમાજ અને સંસ્થાઓના સ્તરે જાહેર કરી તેનો અમલ કરીએ અને કરાવવા માટે પ્રયત્નશીલ બનીએ.

- (૧) હિન્દુ ધર્મના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો અને મૂલ્યોનો જોરદાર પ્રચાર કરવો જોઈશે, યુવા પેઢીને હિન્દુ ધર્મના આધ્યાત્મિક અને નૈતિક મૂલ્યો સાથે જોડવા પડશે, જેથી તેઓને બૌદ્ધિક, વૈચારિક અને માનસિક રીતે મજબૂત બનાવી શકાય.
- (૨) શાળાઓ અને કોલેજોમાં સનાતન ધર્મ - સંસ્કૃતિનું શિક્ષણ આપવા માટેની જોગવાઈ સરકારી સ્તરે દાખલ થાય તે માટેના સામૂહિક પ્રયત્નો કરવા જોઈશે.
- (૩) સનાતન ધર્મમાં આસ્થા રાખનાર તમામ વર્ગના લોકોમાં સંગઠન ભાવનાને પ્રજ્વલિત કરી કઠ્ઠરપંથી તાકાતો સામે કડક કાયદા લાવવા અને તેનો અમલ કરાવવા તમામ શક્તિઓને સામેલ કરવી જોઈશે.
- (૪) આત્મરક્ષણ માટે પ્રતિકારકતાની માનસિકતા તૈયાર કરવા માટે દરેક સમાજ અને સંસ્થાઓએ સામાજિક સેમિનારોનું આયોજન પોતપોતાના સ્થળે થાય તે માટેની અસરકારક કામગીરી હાથ ધરવી જોઈશે.
- (૫) સ્વરક્ષણ માટેનો આત્મવિશ્વાસ વધે તે માટે બિન પ્રાણઘાતક સાધનોનો યોગ્ય અને કાયદાકીય રીતે ઉપયોગ કરવાની જાણકારી અને તાલીમ મળી રહે તેવા સામાજિક અભિયાનની શરૂઆત કરવી જોઈશે.

સનાતન સંસ્કૃતિમાં આસ્થા રાખનાર સનાતનીઓની એકતાની આવશ્યકતા અંતર્ગત એક હકીકત :

દેશના એક હિન્દુ નેતાએ એક નિવેદન આપ્યું કે, “જે લોકો ભારત દેશની મહાનતા બતાવીને વિકૃત સેક્યુલરવાદને પેશ કરે છે, તે એક વાત સમજી લે કે આ દેશનું નામ “ભારત” ત્યાં સુધી જ છે, જ્યાં સુધી અહીં હિન્દુ વિચાર બહુમતીમાં છે. એના પછી ના “ભારત” હશે ના એની મહાનતા.” આ નિવેદન પછી પૂર્વોત્તરના એક રાજ્યમાં ભયંકર તોફાનો થયા અને અનેક હિન્દુઓ ઘરબાર અને સંપત્તિ છોડીને બહાર નીકળી ગયા. અને આજે તેમની સંપત્તિ બિન હિન્દુ લોકો તેની મૂળ કિંમતથી ખૂબ જ ઓછા ભાવે લઈ રહ્યાં છે.

ઉપરોક્ત હકીકત સમગ્ર હિન્દુ સમાજ આ બાબતને ગંભીરતાથી લે તે માટે લખવામાં આવી છે. કારણ કે આ એલાર્મિંગ ઘટના છે. દૂર લાગેલી આગ એક સમયે આપણા ઘર સુધી પણ પહોંચી શકે છે. આગ આપણા ઘર સુધી પહોંચી જાય પછી તેને બુઝાવવી અશક્ય બની જશે, માટે સમયસર ચેતવામાં જ સમજદારી છે. મિત્રો, જરા વિચારો પોશ એરિયામાં કરોડોના આલિશાન બંગલા અને સંપત્તિ વસાવીશું પણ જ્યારે બહુમતી આપણી નહીં રહે ત્યારે કેવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થશે, તેની કલ્પના કરી જુઓ, આપોઆપ સમજ આવી જશે.

અત્યારની યુવા પેઢીએ આજથી ૨૫ વર્ષ પહેલાંના અમદાવાદના કોમી હુલ્લડો જોયા નથી. અત્યારની શાંતિનું કારણ કોમી હુલ્લડો સામે પ્રવર્તમાન સરકારની સ્પષ્ટ નીતિ છે. માટે હિન્દુઓએ પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિની આવશ્યકતાને ધ્યાનમાં રાખીને ‘વીરતા પરમો ધર્મ’ અપનાવી પ્રતિકારાત્મક માનસિકતા કેળવવાની જરૂર છે. “અહિંસા પરમો ધર્મ” નાં વિચારોથી પ્રભાવિત ધર્મના લોકોમાં પ્રતિકારકતાનો અભાવ સ્પષ્ટપણે જોવા મળે છે. પરંતુ હવે સ્વરક્ષણ માટે પ્રતિકારાત્મક અભિગમ અપનાવવો જ પડશે, તો આવો આપણે સૌ રાષ્ટ્ર સામેના ભાવિ પડકારોને ઓળખીએ અને સજ્જ થઈએ.

આર. પી. પટેલ - પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખ
વિશ્વ ઉમિયાધામ - જાસપુર, અમદાવાદ

ઈશ્વરની કેવી મરજી !

પોતાની જાતને ડાહ્યો, સમજદાર અને કાબેલ માનનાર માનવી કેટલી બધી મૂર્ખામીભરી માગણીઓ ઈશ્વર પાસે કરે છે, પણ ઈશ્વર એવો સમજદાર છે કે એની બધી માગણીઓને સંતુષ્ટ કરતો નથી. એ તો એની ઈચ્છા અને હેતુ પ્રમાણે માનવીના જીવનને ઘડતો હોય છે. માનવીએ ઘણી ધારણાઓ કરી હોય, પણ એ કંઈ ઈશ્વરની ધારણાઓ હોતી નથી. ઈશ્વરની ઈચ્છા જ બળવાન.

બ્રિટનથી બેરિસ્ટ થઈને મહાત્મા ગાંધીજી 'આસામ' નામની સ્ટીમરમાં બેસીને મુંબઈ આવતા હતા, ત્યારે એમણે માન્યું હતું કે મુંબઈ ઊતરીને વહેલામાં વહેલી તકે પોતે રાજકોટ જઈને રાહ જોતી પોતાની વહાલસોયી માતાને મળશે અને પોતાને જોઈને માતા પૂતળીબાઈ પણ આનંદવિભોર થઈ જશે ! પોતે માતાને સચ્ચાઈપૂર્વક કહી શકશે કે એમના લાડકા દીકરા મોહનદાસે એમની આગળ લીધેલી ત્રણેય પ્રતિજ્ઞાઓ વિલાયત-(ઈંગલેન્ડ)માં પૂર્ણ રૂપે પાળી છે ! આ બેરિસ્ટર મોહનદાસ ગાંધીની ધારણા હતી. સ્ટીમરમાંથી ઊતર્યા પછી એમણે એમના મોટા ભાઈ લક્ષ્મીદાસને કહ્યું કે ચાલો, જલ્દી રાજકોટ પહોંચી જઈએ અને માનાં દર્શન કરીએ. એ સમયે લક્ષ્મીદાસે આંખમાં આંસુ સાથે કહ્યું “બા તો હવે આપણી વચ્ચે નથી રહી, તને યાદ કરતી કરતી એ તો સ્વર્ગે સીધાવી.”

જીવનમાં આપણે ઈચ્છા પ્રમાણે બધું કરવા ઈચ્છીએ છીએ, પરંતુ થાય તો ઈશ્વરની ઈચ્છા મુજબ જ. ઈશ્વર પોતાની ઈચ્છા અને હેતુ અનુસાર આપણા જીવનને જુદા જુદા વળાંકો આપતો હોય છે. આપણે સુખથી છકી જઈએ છીએ, દુઃખથી દુઃખી - દુઃખી થઈ જઈએ છીએ, જ્યારે ભક્ત નરસિંહ તો કહે છે :

‘સુખદુઃખ મનમાં ન આણીએ, ઘટ સાથે રે ઘડિયાં ટાળ્યાં તે કોઈના નવ ટળે, રઘુનાથના જડિયા.’

જીવનમાં જે સુખ કે દુઃખ આવે, આશા કે વિષાદ જાગે, આનંદ કે વેદના સર્જાય, તેને સંતો અને મહાત્માઓ ઈશ્વરની દેન માને છે. એમણે કશી ફરિયાદ કરી નથી; એ અંગે કોઈ આક્રોશ ઠાલવ્યો નથી અથવા તો એવી ઘટનાઓને કારણે સંત આસ્તિકમાંથી નાસ્તિક બની ગયા નથી. ‘રામ રાખે તેમ રહીએ’ એ રીતે રહે છે. સંસ્કૃત સુભાષિતમાં કહ્યું છે તેમ ‘જે જે ભાવો અવશ્ય બનવાના છે, તેમને જો અટકાવી શકાયા હોત તો નળ, રામ કે યુધિષ્ઠિર જેવા મહાપુરૂષો દુઃખોથી લેપાત નહીં.’

આધુનિક સમયમાં ભાગ્યે જ એ પરમની, એ ઈશ્વરની ઈચ્છાનો વિચાર થતો હોય છે, તો પછી એનો આનંદભરે સ્વીકાર તે ક્યાંથી થાય ? જો યથાર્થપણે સ્વીકારભાવ કેળવવામાં આવે, તો વ્યક્તિ જે તે પરિસ્થિતિ અને પરિણામ ને સમતાપૂર્વક સ્વીકારી શકે. એનું જીવન સુખ-દુઃખથી દોલાયમાન નહી થાય અને આનંદ સભરતાથી એ જીવતો રહેશે. આપણે કોઈ યોજનાનો પ્રારંભ કરીએ ત્યારે એ માટેના આપણા પ્રયત્નનો પ્રારંભ થાય છે. ધાર્યું હોય કંઈ અને થાય કંઈ ! આથી જ આરંભ સમયે વ્યક્તિ ઈશ્વર સ્મરણ કે પ્રાર્થના કરે છે, કારણ એ કે આરંભનું આપણને જ્ઞાન એની ખબર હોય છે, પરંતુ યોજનાના અંત વિશે આપણે સાવ બેખબર હોઈએ છીએ. એવો ખ્યાલ પણ આવતો નથી કે ધારેલી યોજના સફળ જશે અને આપણી સંપત્તિમાં વધારો થશે કે પછી એ યોજના નિષ્ફળ જશે અને આપણું જીવન ચોમેર આફતોથી ઘેરાઈ જશે !

કર્મ કરવું પણ ફળની આશા ન રાખવી.
એટલે કે વ્યક્તિએ પુરુષાર્થ કરવો પણ અમુક

પરિણામ આવશે જ એમ માનવું નહીં. એનો આ પુરુષાર્થ તો વૈજ્ઞાનિકના પ્રયોગો જેવો છે, જેમાં નિષ્ફળતાઓ આવતી રહે અને ઈશ્વરકૃપા હોય તો સફળતા હાથ લાગે. કુશળ આયોજક ઈશ્વર પાસે તો યોજનાની આખી રૂપરેખા હોય છે. સમગ્ર યોજનાના આરંભથી અંત સુધીનો એને ખ્યાલ હોય છે. નવાઈની વાત તો એ છે કે આપણી યોજનાઓ નિષ્ફળ જાય, ત્યારે આપણે પૂર્વજન્મના કર્મનો, ઈશ્વરનો કે નસીબનો વાંક કાઢીએ છીએ, હતાશાને દૂર કરવા માટે બહાનાં ઊભાં કરીએ છીએ, કારણ કે આપણો અહંકાર એ નિષ્ફળતાનો સ્વીકાર કરવા માટે લેશમાત્ર તૈયાર હોતો નથી.

કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરે એક વાત સરસ કહી છે : ઈશ્વર મોટાં મોટાં સામ્રાજ્યોથી વિમુખ થાય છે, પરંતુ નાનાં નાનાં પુષ્પોથી ક્યારેક ખિન્ન થતો નથી.

આપણી યોજનાઓ વિશે જરા વિચાર કરીએ. કેટલાંકમાં ભવ્ય સફળતા અને કેટલાંકમાં ધોર નિરાશા અને નિષ્ફળતા તો ક્યારેક છેક સફળતાને કિનારે વહાણ લાંગરવાનું હોય અને ડૂબી જાય છે તો ક્યારેક નિષ્ફળતાનાં વાદળોથી ઘેરાયેલા ગમગીન આકાશમાં સફળતાનો સૂર્ય એકાએક ઊગે. આમ યોજનાની સફળતા આપણા હાથની વાત નથી. સફળતા મળે કે નિષ્ફળતા મળે, અનો સ્વીકાર કરીને આગળ ચાલવું, કારણ કે યોજનાના પરિણામ

ધર્મ સૃષ્ટિ

અંગે આપણે કશું નિશ્ચિત કહી શકતા નથી. આફત કે સંકટથી અકળાવાને બદલે જે કોઈ પરિસ્થિતિ હોય તેનો આનંદ સ્વીકાર કરવો.

વિશ્વ વિજેતા થવાની મહેચ્છા સાથે મહાન સિકંદર ગ્રીસથી નીકળ્યો હતો. પરંતુ એની આ વિજયયાત્રા ભારત સુધી આવીને થંભી ગઈ! એને ગ્રીસ પાછા ફરવું પડ્યું. એ ચીન સુધી પહોંચી શક્યો નહીં તો એને જીતવાની તો વાત જ શાની? એની જગતવિજેતાની ભવ્ય ઈચ્છા સિદ્ધ થઈ નહીં. ગ્રીસથી વિજયયાત્રાએ નીકળ્યો ત્યારે સિકંદરે માતાને સાંત્વન આપ્યું હતું કે ‘જગવિજેતા થઈને હું તારી પાસે પાછો આવીશ અને પછી તારી ભરપૂર સેવા કરીશ’. પરંતુ પરિસ્થિતિ એવી થઈ કે એ વિજય મેળવીને ગ્રીસ દેશના સીમાડે પહોંચ્યો ત્યારે એને એની માતાના દુઃખદ અવસાનના સમાચાર મળ્યા! સિકંદરની યોજના અને ઈચ્છા - એકેય સફળ ન થઈ.

આથી જ ઈશ્વરની યોજનાને સમજનારી મરમી વ્યક્તિઓ જે કોઈ પરિસ્થિતિ હોય એનો સ્વીકાર કરે છે. પરિસ્થિતિથી આકળાઈ જવાને બદલે પ્રતિકૂળ સંજોગોને આવકારે છે. અમેરિકાના પ્રમુખ અબ્રાહમ લિંકનની પત્ની મેરી લિંકનથી તદ્દન ભિન્ન સ્વભાવની હતી. લિંકન સ્વાવલંબી, સંતોષી, પરગજૂ અને નિઃસ્વાર્થી હતા, જ્યારે મેરી એમનાથી તદ્દન સામા છેડાની કંજૂસ ને ઝઘડાળુ સ્વભાવ ધરાવતી હતી. ઉદાર લિંકન ફંડફાળો ઉઘરાવનારને ક્યારેય ખાલી હાથે જવા દેતા નહીં અને મેરીથી સહન થતું નહીં. મેરી વારંવાર ખૂબ ગુસ્સે થતી, ક્યારેક લિંકન એટલો બધો ત્રાસ અનુભવતો કે તેઓ ઘરની બહાર નીકળી જતાં, ઑફિસમાં જઈને બેસી જતાં. આમ છતાં લિંકને ક્યારેય કોઈની સામે એમના દાંપત્યજીવન અંગે ફરિયાદ કરી નહોતી. એ બધું મૂંગે મોઢે સહન કરતા રહ્યા અને પોતાના સિદ્ધાંતમાં અડગ રહીને ધ્યેયસિદ્ધિ માટે પુરુષાર્થ કરતા રહ્યા.

ઈશ્વરની યોજના પર શ્રદ્ધા રાખનાર ઘણી શંકાઓ અને વિકલ્પોથી મુક્ત રહે છે. પતિના કે દિયરના ત્રાસ સામે મીરાં કેવી શ્રદ્ધાથી ‘ધ્યારા ગોવિંદના ગુણ’ ગાય છે; શ્રદ્ધા-ખુમારી દાખવે છે! એ જ મીરાં કહે છે:

“રાણોજી રૂઠશે તો રાજ તજાવશે,
પ્રભુજી રૂઠે તો મરી જાશું,
વિષના પ્યાલા રાણાજીએ મોકલ્યાં,
ચરણામૃત કરી લેશું.”

જો રાણા રૂઠશે તો બહુ બહુ તો એમના રાજ્યમાંથી કાઢી મૂકશે, પણ તેથી શું? ચિંતા તો પ્રભુની કરવાની છે કે પ્રભુ રૂઠે તો શું થાય? મીરાંને ત્રાસ આપનાર રાણાજીએ એને જેર મોકલ્યું હતું. મીરાંએ વિષનું ચરણામૃત રૂપે પાન કર્યું. આ રીતે મીરાંએ પોતાની ભક્તિમાં પ્રતિકૂળ એવા સંજોગોને સ્વીકારીને ગિરધરના ગુણ ગાવાનો આનંદ અનુભવ્યો હતો.

આપણે આપણી જીવનકિતાબ ખોલીને સ્વયંના અનુભવોનો વિચાર કરીએ તો ખ્યાલ આવશે કે જીવનની કેટલીક ઘટનાઓને આપણે તર્ક કે બુદ્ધિથી સમજી શકતાં નથી. આવી ઘટનાઓને સમજવા માટે આપણા માથાનું દહીં કરીએ છીએ, કિંતુ એ વિચારતા નથી કે એની પાછળ ઈશ્વરી સંકેત તો નિહિત નથી ને? ઈશ્વરની યોજનાને સમજવા માટે આપણે કોઈ પ્રયાસ તે પુરુષાર્થ કરતા નથી. ઈશ્વર કપરી પરિસ્થિતિમાં કોઈ અણધાર્યો ઉકેલ આપી દે છે, કોઈ આફત આવતી હોય તો એ પહેલાં આપણને ચેતવી દે છે. મુશ્કેલીઓમાં ઘેરાયા હોઈએ અને એમ લાગે કે આમાંથી બહાર નીકળી શકાય એમ નથી, એવે સમયે એકાએક આપત્તિમાંથી ઉગારનારો કોઈ માર્ગ મળી જાય એવો આપણો અનુભવ છે.

આપણે આપણા માટે ઈશ્વર પાસે કશું માગવાની જરૂર નથી; માત્ર એના સાનિધ્યનો, એના સ્પર્શનો અનુભવ કરવાની જરૂર છે.

યાચનાનું પાત્ર લઈને એની પાસે વારંવાર દોડીને કરગરવાની જરૂર નથી, પરંતુ શ્રદ્ધાની ખુમારી ધારણ કરીને એની પરમ કૃપાને આત્મસાત્ કરવાની આવશ્યકતા છે. આપણે તો ઈશ્વરને ‘દાતાર’ માનીને એક પછી એક યાચનાઓ કરતા રહીએ છીએ. એ યાચનાઓમાં મોટે ભાગે આપણી અપેક્ષાઓની આંધી, અતૃપ્ત ઈચ્છાઓનો ઉકળાટ અને તૃષ્ણતાનો તરફડાટ હોય છે. ઈશ્વરના પ્રત્યેક દર્શન સમયે આપણે હૃદયથી બે હાથ જોડવાને બદલે બે હાથ લાંબા કરીને ભિક્ષા માગતા હોઈએ છીએ. આપણી નાનીમોટી ઈચ્છાઓ એની સમક્ષ રજૂ કરીએ છીએ અને હજી આટલું ઓછું હોય તેમ બાધા, આખડી કે માનતા રાખીને એ પૂર્ણ કરવા માટે એને ફરજ પાડીએ છીએ. આપણે પ્રપંચમાં ઈશ્વરને કેટલો બધો ફસાવી દઈએ છીએ! ક્યારેક તો અંગત લાભની માગણી કરવાને બદલે વિરોધીના અહિતની, સામેના ઉમેદવારના પરાજયની કે પછી દુશ્મનના મૃત્યુની યાચના કરાય છે. હકીકતે તો ઈશ્વર પ્રત્યે ‘જેમ રાખે તેમ રહીએ’ નો ભાવ હોવો જોઈએ. એની ઈચ્છા પ્રમાણે જીવવાની આપણી તૈયારી હોવી જોઈએ. ‘મારી નાડ તમારે હાથ’ નો શરણાગતિનો ભાવ હોવો જોઈએ. ગુરુનાનકની જેમ, ‘જ્યાં ક્યાંય જાવ, જે કંઈ જુઓ, ત્યાં એનો જ પ્રકાશ દેખાય છે.’ એવી અનુભૂતિ આપણને થવી જોઈએ.

ઈશ્વર પર શ્રદ્ધા રાખનારના હૃદયમાં આપોઆપ પ્રસન્નતા જાગતી હોય છે. ‘શ્વેતાશ્વતર ઉપનિષદ’માં ઈશ્વરની વાત કરતાં કહ્યું છે : “ઈશ્વરને આંખોથી કોઈ જોઈ શકતું નથી, પરંતુ સહુ કોઈ મનને પવિત્ર કરીને નિર્મળ બુદ્ધિથી ઈશ્વરને જોઈ શકે છે.” આથી તર્કની દીવાલો, બુદ્ધિના કિલ્લા, ઈચ્છાઓના આગારો, બહાનાંની બારીઓ અને અટકળોનાં દ્વાર રચીને જીવનને કુંઠિત રીતે જોવાનો પ્રયાસ કરવાને બદલે ઈશ્વરની યોજનાનો અને એના નિર્ણયોનો સ્વીકાર કરીને રહેવું જોઈએ. ■

વેદોનો દિવ્ય સંદેશ

ધૃતવ્રતો ધનદાઃ સોમવૃદ્ધઃ સ, હિ વામસ્ય વસુનઃ પુરુક્ષુઃ ।
સ જગિમરે પથ્યા રાયો, અશિમન્ત્સમુદ્રે ન સિન્ધવો યાદમાનાઃ ॥

(ઋગ્વેદ ૬/૧૮/૫)

ભાવાર્થ : સમુદ્રને કોઈ કામના હોતી નથી, છતાં અનેક નદીઓ તેમાં સમાઈ જાય છે. આ રીતે ઉદમી પુરુષની સેવામાં લક્ષ્મી હંમેશાં હાજર હોય છે. એટલે કે જે ઉદમ કરે છે, પુરુષાર્થ કરે છે તેને ક્યારેય ધનનો અભાવ સતાવતો નથી.

સંદેશ : “સેવા પરમો ધર્મઃ” બીજાની સેવા કરવી એ સંસારમાં સૌથી પુનિત અને પવિત્ર કાર્ય છે. સામૂહિકતાની ભાવના ધર્મનું એક મુખ્ય અંગ છે. સાથે મળીને કામ કરવાથી અને એકબીજાને મદદ કરવાના સ્વભાવને લીધે જ શિક્ષણ, સ્વાસ્થ્ય, સંસ્કૃતિ, વિજ્ઞાન, વ્યાપાર, શિલ્પ વગેરે અનેક ક્ષેત્રોમાં માનવી પ્રગતિનાં ઉચ્ચતમ સોપાનો સુધી પહોંચ્યા છે. સમાજના ઉત્થાનનાં કામો માટે આપણી ક્ષમતા અને પ્રતિભાને વાપરવી, દીન, દુઃખી, રોગી તથા લાચાર લોકોને મદદ કરવી, સત્કાર્યો અને સત્પ્રયાસોમાં જોડાયેલી સમાજસેવી સંસ્થાઓને દાન આપવું એ આપણો ધર્મ છે.

લોકોમાં એવો ભ્રમ છે કે દાન આપવામાં તેમને આર્થિક નુકસાન થાય છે, પણ સાચું તો એ છે કે બીજાના ભલામાં ધન વાપરવાથી, તે અનેકગણું થઈને આપણને પાછું મળી જાય છે. “સો હાથોથી કમાઓ ઔર હજાર હાથે વહેંચો” આ

શાસ્ત્રોનું સૂચન છે. બીજાને સહાયતા કરનારા દીનદુઃખી રહેતા નથી. એ તો ભગવાનનાં ખેતરમાં બી વાવવા સમાન છે. એક દાણામાંથી હજાર દાણા થાય છે. માનવીએ ઉદમ અને પુરુષાર્થમાં ક્યારેય પ્રમાદ કરવો જોઈએ નહીં. મહેનત અને ઈમાનદારીથી વધુમાં વધુ કમાઓ અને પોતાની બ્રાહ્મણોચિત જરૂરિયાતો પૂરી કર્યા પછી વધે તેને પરોપકારમાં વાપરો.

સામુદ્ર પાસે અગાધ જળરાશિ છે, પણ તે પોતાના ઉપયોગમાં લેતો નથી. સૂર્યના સહકારથી વરાળ બનાવીને વાદળોને આપી દે છે અને તે વાદળો બધે જઈને સંસારની તરસ છિપાવે છે. સમુદ્રને કોઈ ઈચ્છા હોતી નથી, કોઈ કામના નથી. તેને ક્યારેય જળની કમી પડે છે ? ના, અનેક નદીઓ સતત તેને જળથી ભરતી રહે છે. આ રીતે જ પુરુષાર્થ અને પરોપકારમાં જોડાયેલ માણસને ક્યારેય ધનની ખોટ રહેતી નથી. જ્યારે પરોપકારની મહત્વાકાંક્ષા મનમાં જાગૃત થાય છે ત્યારે પોતાનું જીવન ઉન્નત બને છે, દીનતા નાશ પામે છે, દુઃખ દૂર ભાગે

છે, શરીરમાં નવા સામર્થ્યનો સંચાર થાય છે, બુદ્ધિમાં નવું તેજ આવે છે, મનની ચંચળતા દૂર થાય છે, શારીરિક કષ્ટ સહન કરવાની ક્ષમતા વધે છે અને દરેક રીતે ઉત્કર્ષનો માર્ગ મોકળો થાય છે. પોતાની પ્રતિભા અને ક્ષમતાનો ઉપયોગ જ્યારે પરમાર્થનાં કાર્ય માટે કરવામાં આવે છે

ત્યારે પરમાત્માની સહાય અને અનેક વરદાન આપોઆપ મળવા લાગે છે. એટલું જ નહિ, બીજા માણસોનો સહકાર પણ સરળતાથી મળવા લાગે છે. આત્મોન્નતિના માર્ગની મુશ્કેલીઓ આપોઆપ દૂર થતી જાય છે અને જીવનલક્ષ્ય સુધી પહોંચવામાં સરળતા થાય છે.

વિદ્વાનો અને બ્રાહ્મણોએ સફળતાના આ રાજમાર્ગ ઉપર ચાલવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

શ્રી રામચરિત માનસ કથાસાર

ગોસ્વામી તુલસીકૃત 'રામચરિત માનસ' આધારિત કથાસાર અને ભગવાન રામચંદ્રની લીલાઓ

પૂર્વકથા : લગ્ન બાદ જાન વિદાયનો સમય આવ્યો. શ્રીરામચંદ્રજીએ હાથ જોડીને વિદાય માગતાં વારંવાર પ્રણામ કર્યાં. પુત્રીઓને વળાવવાનો સમય થયેલ. જાણે જનકપુરમાં કરુણા અને વિરહે તંબુ તાણી દીધા હોય.

હવે આગળ :

**સુક સારિકા જાનકી જ્યાએ ।
કનક પિંજરનિ રાખિ પઠાએ ॥**

જાનકીજીએ જે પોપટ અને મેનાને પાળી પોષી મોટા કર્યા હતા, તે વ્યાકુળ થઈ કહી રહ્યાં છે : વૈદેહી ક્યાં છે ? જો પશુ-પક્ષીઓ આ રીતે વ્યાકુળ થઈ કહી રહ્યાં હોય, ત્યારે મનુષ્યોની દશા કેવી હશે ? તે વખતે રાજા જનકજી આવે છે.

**સીય બિલોકી ધીરતા ભાગી ।
રહે કહાવત પરમ બિરાગી ॥**

સીતાજીને જોઈને તેમનું ધૈર્ય નાસી ગયું. રાજાએ જનકજીને હાથ સરસા ચાંપ્યા. વારંવાર પુત્રીઓને હૃદય સરસી ચાંપીને સુંદર સજાવેલી પાલખીઓ મંગાવી. આખોય પરિવાર પ્રેમમાં વિવશ છે. રાજાએ સુંદર મુહૂર્ત જાણીને, ગણેશજીનું સ્મરણ કરીને કન્યાઓને પાલખી ઉપર ચઢાવી.

**બહુબિધિ ભૂપ સુતા સમુઝાઈ ।
નારિ ધરમુ કુલરીતિ સિઝાઈ ॥**

રાજાએ પુત્રીઓને ઘણી રીતે સમજાવી અને તેમને સ્ત્રીધર્મ અને કુળની રીત શિખવાડી. સિતાજીની વિદાય વેળાએ જનકપુરવાસી વ્યાકુળ થઈ ગયા. બ્રાહ્મણ, મંત્રીઓ અને સમાજ સહિત રાજા જનકજી તેમને વળાવવા માટે સાથે ચાલ્યા.

જાનૈયાઓએ રથ, હાથી અને ઘોડા તૈયાર કર્યાં. ગણેશજીનું સ્મરણ કરીને તેમણે પ્રસ્થાન કર્યું.

**નૃપ કરિ બિનય મહાજન ફેરે ।
સાદર સકલ માગતે ટેરે ॥**

રાજા દશરથજીએ વિનંતી કરીને પ્રતિષ્ઠિત લોકોને, બ્રાહ્મણોને પાછા વાળ્યા. કૌશલાધીશ દશરથજી વારંવાર પાછા વળવાનું કહે છે; પણ જનકજી પ્રેમવશ પાછા ફરવા ઈચ્છતા નથી. દશરથજી કહે છે, હે રાજન ! ઘણા દૂર આવી ગયા, હવે પાછા વળો. ત્યારે જનકજી હાથ જોડીને વચનો બોલ્યા.

**તબ બિદેહ બોલે કર જોરી ।
બચન સનેહ સુધાં જનુ બોરી ॥**

જનકજી બોલ્યા, હું કેવી રીતે, ક્યા શબ્દોમાં વિનંતી કરું ? હે મહારાજ ! આપે મને ઘણી મોટાઈ આપી છે. અયોધ્યાના દશરથજીએ પોતાના સ્વજન વેવાઈનું બધી રીતે સન્માન કર્યું. જનકજીએ મુનિ મંડળીને શીશ નમાવ્યું, અને સર્વથી આશીર્વાદ

પામ્યા. પછી બધા ગુણોના ભંડાર પોતાના જમાઈઓને ભેટ્યા અને બોલ્યા.

**જોરિ પંકરુહ પતિ સુહાએ ।
બોલે બચન, પ્રેમ જનુ જાએ ॥**

સુંદર કમળના સમાન બે હાથ જોડી એવાં વચન બોલ્યા, હે રામજી ! હું કઈ રીતે આપની પ્રશંસા કરું ? આપ તો મુનિઓ અને મહાદેવજીના મનરૂપી માનસરોવરના હંસ છો. આપે મને બધી રીતે મોટાઈ આપી અને પોતાનો માણસ જાણીને અપનાવી લીધો, તો પણ હે રઘુનાથજી સાંભળો !

**બાર બાર માગઠ કર જોરેં ।
મનુ પરિહર ચરન જનિ ભોરે ॥**

હું વારંવાર હાથ જોડીને આ માગું છું કે મારું મન ભૂલથી પણ આપના ચરણોને ન છોડે. જનકજીનાં શ્રેષ્ઠ વચનો પ્રેમથી પુષ્ટ થયેલાં હતાં. શ્રી રામચંદ્રજી તેનાથી સંતુષ્ટ થયા. પછી રાજાએ લક્ષ્મણજી, શત્રુઘ્નજીને પ્રેમવશ થઈને ગળે લગાડ્યાં. ભરતજીને ભેટ્યા અને આશીર્વાદ આપ્યાં. ■

(ક્રમશઃ આવતા અંકમાં)

શાંતિપાઠના ઐ શાન્તિ: મંત્રનું રહસ્ય

ઉપનિષદો, સ્તોત્રો અને દરેક સ્તુતિઓના અંતે આવતા શાંતિપાઠનો છેલ્લો મંત્ર - ઐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ: હોય છે.

આ મંત્રમાં ત્રણ વખત શાન્તિ: ના ઉચ્ચારથી પરમસત્તા પ્રત્યે જીવનના ત્રણેય પ્રકારના દુ:ખો શાંત થાય એવી ભાવના વ્યક્ત કરવામાં આવે છે.

દુ:ખ એ જીવનમાં અસરકર્તા મહાન પરિબળ છે. એ વાતનો સ્વીકાર જગતના તમામ ધર્મો અને ધર્મગ્રંથોએ કર્યો છે. 'સિદ્ધાર્થનું બૌદ્ધત્વ' એ ઘટનાનું બીજ દુ:ખદર્શનમાં હતું એ ઐતિહાસિક સત્ય છે. આ જ રીતે તમામ ભારતીય દર્શનોનો મૂલત: ઉદ્દેશ દુ:ખોની એકાન્તિક અને આંત્યન્તિક (છેવટની અને કાયમી) નિવૃત્તિનો રહ્યો છે. એટલે કે દુ:ખના પ્રદેશમાંથી જ બહાર કોઈ સ્થાન મેળવવાનો છે! જેઓને દુ:ખની ખબર જ નથી કે દુ:ખની અનુભૂતિ થતી જ નથી એવા લોકોને અધ્યાત્મ કે સાધનાપથની આવશ્યકતા પણ રહેતી નથી. અપવાદરૂપ જિજ્ઞાસુઓ એવા હોય છે કે એ લોકો સત્ય જાણવા માટે સાહસનું જોખમ ઉઠાવવા તૈયાર થાય છે.

શાસ્ત્રોએ આપણા જીવનમાં આવતા દુ:ખોને ત્રણ પ્રકારમાં વિભાજિત કર્યાં છે.

૧. આધ્યાત્મિક ૨. આધિભૌતિક અને ૩. આધિદૈવિક દુ:ખ

૧. આધ્યાત્મિક દુ:ખ - આ દુ:ખ શારીરિક અને માનસિક પ્રકારનું હોય છે. શરીરના બંધારણની મૂળ ધાતુ, વાત્ત, પિત્ત અને કફની પ્રમાણસરતામાં કંઈક વિક્ષેપ ઉભો થાય અને આ સંતુલન ખોરવાઈ જાય ત્યારે શરીરના વિવિધ તંત્રો અથવા ભાગોમાં દર્દ કે

પીડાની અનુભૂતિ થાય છે. તેમજ અકસ્માતે શરીરના કોઈ ભાગમાં પહોંચતી ઈજા એ શારીરિક દુ:ખો છે. માનસિક દુ:ખોમાં કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, ભય, ઈર્ષ્યા, વિષાદ, શોક, સંતાપ વગેરેથી ઉત્પન્ન થતા દુ:ખોનો સમાવેશ થાય છે. કામક્રોધલોભભયવિષાદેર્ષ્યે...ક્ષુત્પિપાસાજરામૃત્યુરોગ-શોકાધ્યૈરભિહતેહ-સ્મિગ્છરીરે....॥ (મૈત્રાયણ્યુપનિષદ ૧-૩)

૨. આધિભૌતિક દુ:ખ - મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, જીવ-જંતુ વગેરે સજીવોથી પ્રાપ્ત થતા દુ:ખો. મનુષ્યોથી અપમાન, તિરસ્કાર, શત્રુતા તેમજ અન્ય જીવોના ડંખવા કે કરડવાથી થતાં દર્દજનક દુ:ખોને આધિભૌતિકદુ:ખો તરીકે ઓળખાવાયા છે.

૩. આધિદૈવિક દુ:ખ - દૈવીતત્ત્વો એટલે કે કુદરતી પરિબળોને કારણે જે વિપત્તિરૂપ દુ:ખો પડે છે, જેમ કે - ટાઢ, તાપ, વરસાદ, વીજળી, ભૂકંપ, પૂર, આગ, ત્સુનામી આદિ ઘટનાઓ માનવજીવનને પ્રભાવિત કરી મૂકે છે અને જીવનને બેહાલ બનાવી દે છે આ બધા આધિદૈવિકદુ:ખો છે.

આમ તમામ દુ:ખો એક યા બીજા સ્વરૂપે આ ત્રણ પ્રકારમાં સમાવિષ્ઠ થઈ જાય છે. જોકે તત્ત્વવેત્તાઓએ તો સુખ અને દુ:ખની વ્યાખ્યા સાવ સરળ કરી મૂકી છે! 'ગમતી વ્યક્તિઓ, ગમતી પરિસ્થિતિ અને ગમતા પદાર્થોનું મિલન એ સુખ છે. ઉપરાંત અણગમતી પરિસ્થિતિ, ન ગમતા પદાર્થો અને ન ગમતી વ્યક્તિઓથી જુદાઈ એ પણ સુખ છે.'

'ગમતી વ્યક્તિઓ, પરિસ્થિતિ અને પદાર્થોથી જુદાઈ એ જ દુ:ખ છે. જે રીતે અણગમતી વ્યક્તિઓ, અણગમતી પરિસ્થિતિઓ અને અણગમતા પદાર્થોથી સંયોગ એ પણ દુ:ખ છે.' ઇષ્ટવિયોગાનિષ્ઠ સંપ્રયોગ....॥ (મૈત્રાયણ્યુપનિષદ ૧-૩)

આમ તો સુખ-દુ:ખ જ નહીં તમામે તમામ સારી-નરસી અનુભૂતિ મનથી જ થાય છે. થાક કે ભૂખ શરીર સંબંધિત હોવા છતાં મનથી જ અનુભવાય છે. તૃપ્તિ પણ માનસિકસંતુષ્ટિ છે!

આમ છતાં દુ:ખો સહજ અને સાર્વજનિક હોય ફક્ત મનના કારણ તરીકે ઉપેક્ષા કરીને છોડી દેવા કે ભૂલી જવા આત્મકામ રૂપિઓને પણ માન્ય નથી. એટલે જ આ દુ:ખોના નિવારણ અર્થે દરેક શાંતિપાઠ, સ્તોત્ર કે સ્તુતિના અંતે ઐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ: મંત્રના પુરસ્કરણથી માનવજીવનના આધ્યાત્મિક, આધિભૌતિક અને આધિદૈવિક એમ ત્રણેય પ્રકારના દુ:ખોનો ઉપશમ થાય એવી પરમાત્મા પાસે ભાવના વ્યક્ત કરવામાં આવે છે. ■

મો. ૯૮૭૯૮ ૭૯૯૦૦

મૂલ્યલક્ષી કેળવણી : આજની તાતી માગ

યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સના આલામોગોર્ડોમાં અણુબોમ્બનો પ્રથમ પ્રાયોગિક વિસ્ફોટ કરવામાં આવ્યો, ત્યાર પછી જ્યારે વૈજ્ઞાનિકો મેનહટ્ટનના પ્રકલ્પની ઉજવણીનું ભોજન કરવા તે જ સાંજે ભેગા મળ્યા ત્યારે એક શાન્ત વૈજ્ઞાનિક બહાર આવીને ઊલટી કરવા લાગ્યો. ત્યારે એ પ્રકલ્પના નિર્દેશક રોબર્ટ ઓપનહેમરે સૌને સ્તબ્ધ કરી દેતાં કહ્યું : 'પ્રતિક્રિયા શરૂ થઈ ચૂકી છે.' ત્યાર પછી તે પોતે જ મોતની સજામાંથી માંડ માંડ બચ્યો અને યુ.એસ.એ. છોડી ગયો. અણુબોમ્બના પ્રથમ વિસ્ફોટ પછીના ઓપનહેમરના યાદગાર ભાષણમાં તેણે વિજ્ઞાનમાં માનવીય મૂલ્યોની આવશ્યકતાની ઘોષણા કરી : 'આપણે માનવો પણ છીએ. આપણે આપણા સહજીવીઓને ભૂલવા ન જોઈએ. હું એ પણ કહેવા માગું છું કે આપણો ઊંડો નૈતિક આધાર આ બાબતમાં છે કે વિજ્ઞાનમાં મૂલ્યો માનવીય વિશ્વમાં વસેલાં હોવાં જોઈએ, એનાં મૂળ ત્યાં જ હોવા જોઈએ.' પ્રોફેસર મોરિસ વિલ્કિન્સ (૧૯૬૨માં ઔષધીય વિજ્ઞાનમાં નોબેલ પારિતોષિક વિજેતા) પોતે આપેલી એક મુલાકાતમાં કબૂલે છે કે લગભગ અડધી દુનિયાના વૈજ્ઞાનિકો અને ઈજનેરો યુદ્ધના કાર્યક્રમમાં પરોવાયેલા છે અને કહે છે કે 'ઘણા ખરા વૈજ્ઞાનિકો રાજકીય, માનસિક, આધ્યાત્મિક અને બીજાં પરિણામોથી ભાગતા

ફરે છે. આજના વૈજ્ઞાનિક પ્રયત્નોમાં કોઈ મોટી ખોડખાપણ છે કે શું?

જ્યારે ૧૧ મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૧ ના રોજ વિનાશકારી વિમાન અથડામણમાં 'વર્લ્ડ ટ્રેડ સેન્ટર' ખલાસ થઈ ગયું અને પાચ હજાર નિર્દોષ માનવીઓનાં એકાએક જ મોત થઈ ગયાં, ત્યારે દુનિયાએ શેક્સપીઅરના હેમલેટમાંના ડેન્માર્કના નાગરિકોની પેઠે અનુભવ્યું, 'ડેન્માર્કના

રાજ્યમાં કંઈક સડેલું છે.' 'વર્લ્ડ ટ્રેડ સેન્ટર' નો જીવલેણ વિનાશ વેરનારા જેવા બીજા કેટલાક યુવાનોને ભારતીય સંસદ ભવન પર પણ હુમલો કરવા માટે કાફિરોનો નાશ કરવાની પ્રતિબદ્ધતા સાથે પ્રેર્યા હતા. અને તેમણે એ બધું ઝનૂન અને દઢ નિશ્ચયથી જીવની પરવા કર્યા વગર કર્યું પણ ખરું. જિસસ કાઈસ્ટે કહ્યું છે : 'જે તલવારની સાથે જીવે છે, તે તલવારથી જ મરે છે.' સ્વામી વિવેકાનંદના કહેવા પ્રમાણે આવી ઐતિહાસિક વિનાશનાં કાર્યો ઈતિહાસમાં પ્રતિહિંસાને નોતરે છે. અને એ ઐતિહાસિક

પ્રતિકાર અફઘાનિસ્તાનમાં એક પછી એક શહેરો ઉપર બોમ્બ વર્ષામાં આવ્યો પણ ખરો. એથી સ્તબ્ધ થઈ ઊઠેલી દુનિયાએ અનુભવ્યું કે અતિધાર્મિક કેળવણી પણ રૂઢિ જડ ધાર્મિક ઝનૂનવાદ પર અપાતી હોય તો તે પર વિશ્વ વિનાશક બની શકે છે. આવી કેળવણીની કોઈ ખામી હતી કે ? એમાં પૂરી નિષ્ઠાવાળા સાધકોની તાલાવેલી તો હતી, પણ વૈશ્વિક પ્રેમના શ્વાસોચ્છવાસની ઉદારતા ન હતી. અને અન્ય ધર્માવલમ્બીઓ ઉપર સન્માન પણ ન હતું. આવી કેળવણી માણસને જંગાલિયત તરફ - લોહી ખરડાયેલ લાલ દાંત અને લાલ પંજાની દુનિયા તરફ પાછી નહિ ખેંચી જાય શું ?

શિક્ષિત તેજસ્વી ભારતીય કાર્યસંચાલકો અને લોકપ્રિય અને શક્તિશાળી ભારતીય રાજકારણીઓએ, પોતાને લોકોના ઉદ્ધારક માનીને સેંકડો કરોડો રૂપિયા વહાવી દીધા છે, ત્યારે ભારતને એકાએક અનુભવ થયો છે કે ક્યાંક કશુંક ખોટું થાય છે. જ્યારે તેજસ્વી અને ખૂબ સુશિક્ષિત એવા, દિલ્હી, મુંબઈ વગેરે બહુભાષી વિવિધ વસતીવાળાં શહેરોના યુવાનોએ નશીલા પદાર્થોને શરણે થઈ જવાનું સામૂહિક રીતે સ્વીકારી લીધું અને એને અનુમતિ આપનાર સભ્યતાએ સમાજના માનસિક સ્તરને ડહોળી નાખ્યું. ભારતીય લોકોને એવો અનુભવ થયો કે આ કહેવાતા ધર્મનિરપેક્ષ વૈજ્ઞાનિક પ્રૌદ્યોગિક,

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

સામાજિક, આર્થિક, શૈક્ષણિક અભ્યાસ-ક્રમમાં કંઈક ભારે ખોટું થઈ રહ્યું છે. આ શિક્ષણે જબરદસ્ત છતાં સ્વાર્થી અને આત્મનાશક બુદ્ધિવાળા માણસો પેદા કર્યા છે. છેવટે સાચી અનુભૂતિ થઈ કે આ બધું ઉચ્ચતર મૂલ્યો વગરના શિક્ષણનું જ ફળ છે.

માનવીય ઉત્કાન્તિ અને પ્રકાશિત બુદ્ધિની નીપજ: ઉચ્ચતર મૂલ્યો

માનવીય મૂલ્યો એવા માનવગુણો છે કે જે માનવજીવોને પોતાની શારીરિક મર્યાદાઓથી ઉપર ઊઠવામાં મદદગાર બની શકે. એ આપણને તદ્દન શારીરિક જીવનમાં સામાન્ય ગણાતા ઉપયોગિતા-પ્રધાન વ્યક્તિગત સભ્યતા તરફ દોરી જતા સ્વાર્થ, કામુકતા, લોભ, ક્રોધ, ઈન્દ્રિયસુખ, ભય અને હતાશા જેવા સ્તરોથી ઊંચે લઈ જાય છે. વૈદિકયુગના દ્રષ્ટાઓએ અનુભવ્યું કે માનવ એના મૂળ સ્વરૂપે દિવ્ય છે અને માનવજાતિનું લક્ષ્ય મૂલ્યકેન્દ્રિત જીવન દ્વારા આ દિવ્યતાને પ્રાપ્ત કરવાનું છે. આ ઉચ્ચતર મૂલ્યો જ્યારે બુદ્ધિ વિશુદ્ધ અને ત્યારે પ્રાપ્ત થાય છે. શિયાળની બુદ્ધિ યે પૂરતી તીક્ષ્ણ તો હોય છે પણ એ વિશુદ્ધ નથી હોતી. બુદ્ધ કે કાર્ણસ્તની બુદ્ધિ એ આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિથી નીપજેલ પ્રકાશિત બુદ્ધિ છે. એટલા માટે વૈદિક સંસ્કૃતિનો પૂબ લોકપ્રિય પ્રાર્થના મંત્ર એ ગાયત્રી મંત્ર છે કે જે કહે છે કે ‘અમારી બુદ્ધિને પ્રેરણા આપો.’- ‘ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્’

ઉચ્ચતર મૂલ્યોનો વિચાર માનવ-જાતિની ઉત્કાન્તિમાં મોડેથી ઉપજ્યો. જ્યારે માનવજાતિ વિશુદ્ધ બુદ્ધિથી પોતાની સ્વતંત્ર

ઈચ્છાશક્તિનો અને વિવેકનો ઉપયોગ કરવાનું અને અન્યનું ભલું કરવાનું શીખી ત્યારે આ વિચાર ઉદ્ભવ્યો. પ્રાણીઓ લગભગ આત્મરક્ષણની સહજવૃત્તિની મદદથી જીવે છે - બીજાને ભોગે પણ સ્વરક્ષણની સહજવૃત્તિથી જીવે છે. એટલા માટે પ્રાણીઓની દુનિયામાં રક્તરંજિત દાંત અને પંજાનો સ્વભાવ જોવા મળે છે. ઉત્કાન્તિના સમયગાળા દરમિયાન વાંદરાઓ ચિમ્પાઝીમાં ઉત્કાન્ત થયા. અને છેલ્લે વાનર (અર્ધ નર)માં એનો વિકાસ થયો. આ પ્રાથમિક દૈહિક વિકાસ પૂબ લાંબો હતો. ત્યાર પછી માનવ તરીકેનો એનો વિકાસ થયા પછી જ ઉચ્ચતર નૈતિક મૂલ્યોનો ઉદ્ભવ થયો.

માનવ મસ્તિષ્કની ઉત્કાન્તિ વધારે ને વધારે ગ્રંથીઓવાળા મસ્તિષ્કના સંકળાયેલા વ્યવસ્થાતંત્ર જેવી દેખાય છે. તે વિકાસ કેવળ ઈન્દ્રિયસુખની ઉપરવટ જઈને એમાંથી નૈતિક વિચારો અને મૂલ્યોને સર્જવાની ક્ષમતાવાળો દેખાય છે. નોબેલ વિજેતા વિજ્ઞાની રોગર સ્પેરી મસ્તિષ્કની ઉચ્ચતર યાંત્રિકતા તેના વિકાસ વિષે કહે છે કે ‘આ તદ્દન ભૌતિક કારણમય પરિચ્છિન્નતામાંથી ચેતનાયુક્ત કર્તૃત્વ સહિતનાં બળો, કે જે ભૌતિકતાનો છેદ ઉડાડી મૂકે છે, એમાં પરિવર્તન પામવાનું કોઈને માટે ત્યારે બની શકે છે કે જ્યારે એ વિજ્ઞાનનાં સત્યોને નૈતિક મૂલ્યોના માપ દંડ તરીકે વાપરી શકે.’

માનવ ઉત્કાન્તિનો ઉદ્દેશ બુદ્ધમાનવ કે ખ્રિસ્તમાનવ બનવાનો છે એમ ફેન્ય

શરીરશાસ્ત્રી અને પાછળથી મિશનરી બનેલ પાયર ટેલહાર્ટ શારદીને પોતાના ‘ફેનોમેનન ઓફ મેન’ નામના પુસ્તકમાં બતાવ્યો છે. બે કૂતરા માંસના એક નાનકડા ટુકડા માટે લડશે અને એકબીજાને મારશે. પણ ખ્રિસ્ત અને રામકૃષ્ણ તો બલિના બકરાને બચાવવા પોતાનું બલિદાન આપી દેશે. ‘માનવ ઉત્કાન્તિ કોઈ દૈહિક ઉત્કાન્તિ નથી પણ મનોસામાજિક ઉત્કાન્તિ છે.’ — એમ શરીર વિજ્ઞાની સર જુલિયન કસ્લીએ કહ્યું છે. અને એણે નવી ઉચ્ચતર માનવીય કાન્તિનું એક નવું સ્વપ્ન જોયું. એને એણે ‘માનવીય સંભાવનાઓનું વિજ્ઞાન’ એવું નામ આપ્યું.

મૂલ્યલક્ષી કેળવણી, આપણા ઉચ્ચતર વૈજ્ઞાનિક અને પ્રૌદ્યોગિક રીતે આગળ વધેલ સમાજમાં માનવીય મૂલ્યોને પ્રેરણા આપવા માટે એક નવા વિજ્ઞાન તરીકે ઊભરી રહી છે. આજના પ્રૌદ્યોગિક વિશ્વની સામે મૂલ્યપરસ્ત માનવોનું સર્જન એ એક પડકાર છે. આઈન્સ્ટાઈનના મસ્તિષ્કને બુદ્ધના હૃદય સાથે જોડીને નાગાસાકી અને હિરોશીમાનો વિનાશ રોકવો જ જોઈએ. માનવજાતિમાં એની દિવ્યતાના પ્રકટી-કરણમાં સહાય કરવા માટે નેપોલિયનના જુસ્સાને વિવેકાનંદની પયગંબરી તાલાવેલી સાથે જોડવો જોઈએ, અને રામકૃષ્ણનો વિશ્વપ્રેમ, સર્વધર્મ સ્વીકાર અને સર્વધર્મ સમન્વયને આજે આખી દુનિયામાં ઊપસી રહેલ ધાર્મિક પુનરુત્થાનની તીવ્ર ઝંખના સાથે જોડવા પડશે.

(કમશ: વધુ આવતા અંકે)

સંસારની સૌથી વધુ સુંદર વસ્તુ - ઘર

એક કલાકારને સંસારની સૌથી વધુ સુંદર વસ્તુનું ચિત્ર તૈયાર કરવાનું મન થયું. તેણે એક ધર્મગુરુને પુછ્યું : ‘સંસારની સૌથી વધુ સુંદર વસ્તુ કઈ ?’ ધર્મગુરુએ જવાબ આપ્યો : ‘શ્રદ્ધા. આ શ્રદ્ધાનાં દર્શન તમને દરેક ધર્મસ્થાનમાં થશે.’

ત્યારબાદ કલાકારે એક નવવધૂને પણ એ જ પ્રશ્ન પૂછ્યો. નવવધૂએ જવાબ આપ્યો : ‘પ્રેમ સંસારની સૌથી સુંદરતમ વસ્તુ છે. પ્રેમની પળોમાં નિર્ધન પણ પોતાને સમૃદ્ધ હોવાનો અનુભવ કરે છે. પ્રેમ ખારાં આંસુઓને પણ મીઠાસમાં બદલી શકે છે.’

કલાકારે એ જ પ્રશ્ન એક સૈનિકને પૂછ્યો. સૈનિકે જવાબ આપતાં કહ્યું : ‘શાંતિ સંસારની સૌથી વધુ સુંદર વસ્તુ છે. યુદ્ધ સંસારની સૌથી વધુ કુરૂપ વસ્તુ છે.’

કલાકારે ત્રણેય વસ્તુ સમજી લીધી - શ્રદ્ધા, પ્રેમ અને શાંતિ. એ વિચાર કરતો-કરતો પોતાને ઘેર પહોંચ્યો. ત્યાં તેને જોતાં જ દરવાજા સામે એનાં બાળકો અને પત્ની આવી પહોંચ્યાં. બાળકો બાપને ભેટી પડ્યાં અને પત્નીનો ચહેરો ખુશીથી ખીલી ઊઠ્યો. કલાકાર વિચારવા લાગ્યો કે હું જેને શોધવા નીકળ્યો હતો એ તો મારા આ ઘરમાં જ છે ! મારાં બાળકોની આંખોમાં શ્રદ્ધા છે, મારી પત્નીની આંખમાંથી પ્રેમ વરસી રહ્યો છે અને મારાં આ ઘર તો શાંતિની દિવ્યભૂમિ છે!

ત્યારબાદ કલાકારે સંસારની સૌથી વધુ સુંદર વસ્તુનું ચિત્ર બનાવ્યું અને એનું શીર્ષક આપ્યું : ‘ઘર’. બાળકોની આંખોમાં પિતા પ્રત્યે શ્રદ્ધા હોય અને પત્નીની આંખમાં પતિ પ્રત્યે પ્રેમભાવ હોય, તો તેમનું ઘર એ જ દિવ્ય શાંતિનું તીર્થધામ છે.

સાચા પ્રેમ વિશે ફાધર વાલેસે ‘જિંદગીનું અક્ષયપાત્ર’ નામથી લખેલો એક પ્રસંગ બહુ જૂના સામયિક ‘જનકલ્યાણ’માં વાંચવા મળ્યો. પ્રસંગ મને ખૂબ જ ગમી ગયો. અત્યારે અહીં વિષયના અનુસંધાનમાં એ પ્રસંગ રજૂ કરવાની ઈચ્છા થાય છે. પ્રસંગે સામાન્ય છે, પણ ઘણું-ઘણું શીખવી જાય છે. ઘણી વાર સામાન્ય લાગતો પ્રસંગ પણ જીવનને સમજવાનો ને નવી પ્રેરણાથી જીવવાનો અવસર આપે છે. એ પ્રસંગ ટૂંકમાં રજૂ કરું છું.

“એક રીતે તો ચોરી કહેવાય, પણ ઈરાદો શુદ્ધ હતો અને એનું પરિણામ સારું આવ્યું, ધાર્યા કરતાં ઘણું સારું આવ્યું. આખુંય જીવન પલટાઈ ગયું. એણે એવું કરવું જોઈતું નહોતું, ને તે એ જાણતો હતો. ખાનગી વસ્તુ તે ખાનગી અને અંગત કાગળિયાં પત્નીનાં હોય તો પત્નીને પોતાની સ્વતંત્રતા જાળવવાનો પૂરો અધિકાર છે.

પત્નીએ તેના પતિને કહ્યું પણ હતું : ‘હું અંગત રોજનીશી લખું છું. એ તમારે જોવાની નહિ.’ પતિએ એ વાત કબૂલ કરી રોજનીશી ન વાંચવાનું વચન પણ આપ્યું હતું. એ વિશ્વાસથી પત્ની રોજનીશીની નોટ ટેબલના ખાનામાં ચાવી માર્યા વગર મૂકી રાખતી.

પત્ની રોજનીશીમાં શું-શું લખે છે. એ જાણવાની પતિને તીવ્ર ઈચ્છા હતી. કોઈ વહેમ કે જાસૂસી કરવાની વૃત્તિ પતિમાં નહોતી, છતાં પત્ની પોતાની ખાનગી વાતોમાં શું લખે છે એ જોવાનું મન થાય ને ! છેવટે એક દિવસ એ રોજનીશી એણે જોઈ લીધી, ઘરમાં કોઈ નહોતું. રોજનીશી કાઢી અને ફફડાટની સાથે એ તે વાંચવા લાગ્યો. પણ એ બહુ વાંચી ન શક્યો. થોડું વાંચીને રોજનીશી મૂકી દીધી. એણે વધારે

વાંચ્યું નહિ, કારણ કે એનાથી વંચાયું નહિ. થોડું વાંચ્યું એની અસરથી એનું દિલ ભરાઈ આવ્યું અને વધુ ન વાંચી શક્યો.

જે પાનું એણે વાંચ્યું હતું એમાં પત્નીને હાથે લખેલાં થોડાં વાક્યો હતાં અને એમાં પ્રેમના સહજ ઉદ્ગારો હતા - પતિને માટે. પતિને માટે એને અત્યંત પ્રેમ હતો, પણ એ સંકોચવાળી હતી, એટલે બોલીને શબ્દોમાં એ વ્યક્ત કરી શકતી નહોતી. એ પ્રેમ કરતી, પણ પ્રેમની વાતો કરતી નહોતી. પ્રેમમાં મુખ્ય તથ્ય પ્રેમ જ છે, વાતો નહિ.

એ પતિ-પત્નીનું દાંપત્યજીવન સારું ચાલતું હતું, બંનેને એકબીજાને માટે પ્રેમ હતો, વિશ્વાસ હતો, આત્મીયતા હતી. ફક્ત થોડી ખામી હતી વાતોની. પત્ની વિચારતી કે પતિ-પત્નીમાં પ્રેમ તો હોય જ ને ! રોજ કહેવાની ક્યાં જરૂર છે ! વર્ષોથી સાથે જીવીએ છીએ, ઘરમાં સંપ છે, કુટુંબમાં શાંતિ છે, પછી પ્રેમનું બીજું શું પ્રમાણ જોઈએ ? એટલે પ્રેમની વાતો થતી નહોતી, પણ દિલમાં સાચો પ્રેમ હતો.

પતિએ પત્નીની રોજનીશીમાં પોતાના પ્રત્યેના પ્રેમના ભાવો વાંચ્યા. વાંચીને એના દિલમાં પ્રેમનો પ્રબળ પ્રતિભાવ ઊઠ્યો. એ જાણતો હતો કે પત્નીને એને માટે પ્રેમ હતો, પરંતુ એનો નિખાલસ એકરાર પત્નીને હાથે લખેલો વાંચીને એના હૃદયમાં લાગણીનો ઉછાળો આવ્યો. એક સહજ પુરાવો, એક અણધાર્યો સાક્ષી સામેથી મળ્યાં હતાં.

મારી પત્ની મને ચાહે છે, એકલી પડે ત્યારે પોતાની ખાનગી ડાયરીમાં તેની આ લાગણી નોંધી લે છે - આ બધું જાણી પતિનો પત્ની પ્રત્યેનો પ્રેમ પણ વધી ગયો. એણે પણ શબ્દોમાં પોતાનો પ્રેમ વ્યક્ત કરવાની તસ્દી

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

લીધી નહોતી, પણ આજે એની પત્ની બહાર ગઈ હતી તે પાછી આવી ત્યારે સાચી લાગણીથી સામે જઈને આવકાર આપ્યો, ઉમળકાથી વાત કરી, સચ્ચાઈથી પ્રેમ બતાવ્યો અને એ જોઈને પત્ની પણ ખીલી ઊઠી. એ પણ વધારે પ્રેમાળ બની, વધારે લાગણી બતાવી, વધારે કોમળતાથી વર્તવા લાગી. પતિપત્ની વચ્ચે આત્મીયતા ખૂબ વધી. એક દિવસ બન્ને અત્યંત પ્રેમથી વાતો કરતાં હતાં ત્યારે પતિએ પોતાનો ગુનો કબૂલ કરી લેતાં પત્નીને કહ્યું : ‘મેં તારી રોજનીશીનું એક પાનું વાંચ્યું હતું અને એને લીધે મારો તારા પ્રત્યેનો સુષુપ્ત પ્રેમ ખીલ્યો હતો.’ આટલો એકરાર કરીને એ થોભ્યો અને પત્ની ઉપર તેની શી અસર થાય છે, એ જોઈ રહ્યો. પત્ની હસી, પછી કહ્યું : ‘જો માત્ર એક જ પાનું વાંચવાથી આટલો બધો પ્રેમ વધ્યો તો આખી જ રોજનીશી વાંચો ને !’- અને એણે રોજનીશી પતિના હાથમાં મૂકી.”

પ્રસંગ નાનકડો છે, પણ તે ઘણું - ઘણું શીખવી જાય છે : પોતાની ભૂલનો એકરાર કરવો, ભૂલનો એકરાર કરનાર પ્રત્યે હકારાત્મક વલણ રાખવું. **પ્રેમ એ અનુભવનો વિષય છે. શબ્દોનાં કપડાં પહેરાવી આપણે તેને કૃત્રિમ ન બનાવીએ.** તમારો સાચો પ્રેમ સામેની વ્યક્તિને પણ પ્રેમપૂર્ણ બનાવે છે.

આજે શ્રદ્ધા, પ્રેમ અને શાંતિ માત્ર શબ્દકોશનું જ સૌન્દર્ય વધારી રહ્યાં છે. જીવન વ્યવહારમાં એનો દુષ્કાળ વર્તાઈ રહ્યો હોય એવું લાગે છે. આજે શ્રદ્ધાનું સ્થાન શંકાએ લીધું છે. પ્રેમના સ્થાને શોષણનો ચહેરો જોવા મળે છે અને શાંતિનું સ્થાન સંપત્તિએ લૂંટી લીધું છે. શીલ, વિનય, વિવેક, સેવા અને સદ્ભાવનાં મૂલ્યોની ઉપેક્ષા થઈ રહી છે. માત્ર પૈસા દ્વારા માણસને તોલવામાં આવે છે.

લાયકાતનું માપ : લોકો સામાન્ય રીતે સામા માણસનું માપ પૈસાથી કાઢે છે. એણે પહેરેલાં જર-ઝવેરાત ઉપરથી એની મોટાઈ મપાય છે.

એણે પહેરેલાં કિંમતી વસ્ત્રો પરથી એનો મોભો અંકાય છે. એના રૂપાળા ચહેરા પરથી એની પ્રામાણિકતા અને શરાફતનાં મૂલ્ય અંકાય છે. પણ મોટા ભાગે આ બધી માન્યતાઓ ભ્રામક નીવડે છે. **ધનવાન કરતાં ઘણી વાર ગરીબોમાં અંતરની અમીરાઈ વધુ હોય છે.**

ક્યારેક એવું બને કે ઘરેણાંનો ઠઠારો કરીને ફરતી નારી પોતાના ઘરમાં પોતાને ભાવતું શાક પણ ન મંગાવી શકતી હોય. લોભી સસરો જોખી-જોખીને રાંધવા માટે જે ધાન આપે એ રાંધવું પડે અને એનો વપરાશ પળેપળે મપાય. એના કરતાં તો ઘણી વાર ગરીબ ઘરની ગૃહિણી ઘણા વધુ હક ભોગવતી હોય છે - અરે ! એ જ ગૃહસ્વામિની ગણાતી હોય છે. રૂપના બુરખા હેઠળ ઘણીવાર ચારિત્રની ભ્રષ્ટતા છુપાયેલી હોય છે. બહારથી પ્રભાવશાળી દેખાતા ચહેરાઓ અંદરથી ચોર અને બદમાશ કરતાં પણ વધારે ખરાબ હોય છે. ભલભલા લોકો આ ચહેરાઓની માયાજાળમાં આવી જાય છે.

ઉચ્ચ સંસ્કાર પામેલી એક સુશીલ કન્યા આણું વાળીને સાસરે જવા વિદાય થતી હતી. પિતા પાંચમાં નહિ, પણ પાંચ કરોડમાં પુછાય ને પૂજાય એવા, છતાં સાદાઈના આગ્રહી હતા. એટલે પુત્રી માટે આણાના કપડાં પણ એમણે સાદાં જ તૈયાર કરાવ્યાં હતાં.

ઘરમાંથી એક મોટેરી નારીએ એમનું ધ્યાન દોરવા સવિનય કહ્યું : ‘દીકરી આવાં વસ્ત્રોમાં વરવી લાગશે. સાસરિયાં તેને પીંખી ખાશે. કોઈ પછી વક વાણીય વદશે : આવા ગાભા લઈને ક્યાંથી આવ્યા ! અને ત્યારે દીકરી શરમની મારી એવી મૂંઝાઈ મરશે કે એ એકલવાયીને સાંત્વન આપવાય ત્યાં કોઈ નહિ હોય.’

એ મહાનુભાવ મંદમંદ હસતા સાસરે સિધાવતી દીકરી પાસે આવ્યા, એની પીઠ પર પ્રેમાળ હાથ ફેરવતાં બોલ્યા : ‘જો, દીકરી, તું

તારે નવે ઘરે ત્યાંની ગૃહસ્વામિની બનવા જાય છે, બિચારી કે બાપડી બનવા નહિ. તારાં આ સાદાં વસ્ત્રો માટે તને કોઈ કંઈ પણ ટોકે તો તું નમ્રતા સાથે એમને કહેજે કે મારા પિતાએ સાચું સૌંદર્ય શીલમાં માન્યું છે. ઠઠારાભર્યાં વૈભવી વસ્ત્રોને બદલે એમણે વિનય-વિવેકને વધુ મૂલ્યવાન માન્યતા છે. સેવા અને સદ્ભાવનાં કિંમતી ઘરેણાંમાંથી એમણે મને વિભૂષિત કરી છે.’

પછી ઘરની પેલી મોટેરી નારી ભણી જોઈને એ મહાનુભાવ બોલ્યા : ‘આટ આટલાં સુંદર વસ્ત્રો અને ઘરેણાંથી સજીને દીકરીને સાસરે મોકલી છે, છતાં સાસરિયાની સ્વાર્થી આંખોને આની કંઈ જ કિંમત ન સમજાય તો મારે મન એમના આદરભાવનું કોઈ જ મૂલ્ય નથી. સ્નેહને બદલે સ્નેહ પામે, પ્રેમને બદલે પ્રેમ પામે, એવા આદર્શ દામ્પત્ય અને સાસરવાસ માટે દીકરીને અત્યારે સાસરે વિદાય આપી રહ્યો છું. જ્યાં કેવળ મૂલ્યવાન વસ્ત્રોને જ આદર મળતો હોય, જ્યાં કેવળ કિંમતી આભૂષણોના ઠઠારાને જ પ્રેમ મળતો હોય એવા સ્વાર્થી સમાજ તરફથી, એવાં લાલચુ સાસરિયાં તરફથી સ્નેહ ન સાંપડે એમાં જ એનું શ્રેય છે.

સુશીલ અને સંસ્કારની સ્વામિની એ કન્યાના પિતા હતા ગુરુદેવ રવીન્દ્રનાથ ટાગોર. મને લાગે છે કે આજે સમાજમાં આવા જ આદર્શોની આવશ્યકતા છે. આજે હવે પૈસાનું વરવું પ્રદર્શન કરનારાઓને સમાજમાં હલકી નજરે જોવાનું વલણ વધતું જાય છે. પોતાનાં નામ અને કુળની પ્રતિષ્ઠાનો સિક્કો જમાવવાની ધૂનમાં આવાં વરવાં પ્રદર્શનો ઘણી વાર પોતાના જ કુળનું કલંક બની જાય છે. આજે ફરી એવાં પુરુષો અને નારીઓની સમાજમાં જરૂર છે જે કવિ રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના પંથે ચાલી, મધ્યમવર્ગના માનવી માટે અને પોતાનાં મૂલ્યો માટે એક નવી પરંપરાની સ્થાપના કરે. ■

ધી મહેસાણા અર્બન કો.ઓપ.બેન્ક લિમિટેડ

(મલ્ટી સ્ટેટ શિડ્યુલ્ડ બેન્ક)

: હેડ ઓફિસ :

અર્બન કોર્પોરેટ બિલ્ડિંગ, હાઈવે, મહેસાણા-૩૮૪૦૦૨, ફોન : (૦૨૭૬૨) ૨૫૭૨૩૩, ૨૫૭૨૩૪

E-mail: info@mucbank.com | Website : www.mucbank.com

પ્રગતિનાં સોપાન (તા. ૩૧-૦૩-૨૦૨૪) અન ઓડિટેડ (ઓડિટ વર્ગ 'અ')

(રકમ રૂ. કરોડમાં)

શેર ભંડોળ : ₹ ૩૮૮.૭૮	કામકાજનું ભંડોળ : ₹ ૧૦૯૯૧.૫૦
રીઝર્વ ફંડ : ₹ ૧૦૦૦.૫૦	ગ્રોસ નફો (૩૧-૦૩-૨૦૨૪) : ₹ ૨૪૭.૯૬
ધિરાણ : ₹ ૬૧૧૭.૯૪	નફો (૩૧-૦૩-૨૦૨૪) : ₹ ૧૨૨.૯૫
ડિપોઝિટ : ₹ ૯૧૮૬.૭૦	ડીવીડન્ડ (સાધારણ સભાની* મંરુવીની અવેસાએ) : ૧૫%*

58 શાખાઓ

થાપણનાં વ્યાજના દર (તા. ૨૧-૦૨-૨૦૨૩ થી અમલમાં)

૦૭ થી ૨૯ દિવસ સુધી : ૩.૭૫%	૧૨ માસ વધુ થી ૨૪ માસ સુધી : ૭.૨૫%
૩૦ થી ૯૦ દિવસ સુધી : ૪.૨૫%	૨૪ માસ વધુ થી પરંતુ ૩૬ માસ સુધી : ૭.૭૫%
૯૧ થી ૧૮૦ દિવસ સુધી : ૫.૦૦%	૩૬ માસ થી વધુ પરંતુ ૬૦ માસ સુધી : ૭.૫૦%
૧૮૧ થી ૩૬૪ દિવસ સુધી : ૬.૦૦%	૬૦ માસ થી વધુ પરંતુ ૧૨૦ માસ સુધી : ૭.૫૦%
૧૨ માસ સુધી : ૬.૭૫%	સેવિંગ્સ ડીપોઝિટ ઉપર મળવા પાત્ર વ્યાજ : ૩.૭૫%

સીનીયર સીટીઝન ખાતેદારને ૦.૫% વધારે વ્યાજદર ● સુપર સીનીયર સીટીઝન(૭૫ વર્ષ પૂર્ણ કરેલ હોય તેવા) થાપણદારને સીનીયર સીટીઝન ખાતેદાર કરતા ૦.૧૦% વધારે વ્યાજ દર

1,16,646 સભાસદો

અર્બન બેન્કની વિવિધ સેવાઓ

(૧) કોર બેન્કિંગ સુવિધા તમામ ૫૮ શાખાઓમાં	(૭) સેવિંગ્સ-કરંટ ખાતેદાર તથા બેન્કના સભાસદોને
(૨) ATPAR ચેકબુક ફેસિલીટી, ATM તથા SMS ની સુવિધા	રૂ. ૫ લાખનો અકસ્માત વિમાનો લાભ વિના મૂલ્યે
(૩) RTGS, NEFT તથા NACH ફંડ ટ્રાન્સફરની સગવડ	(૮) બીજી બેન્કોના ATM સેન્ટરથી નાણા ઉપાડવાની સગવડ
(૪) બેન્ક ગેરંટી તથા LC ઈસ્યુ	(૯) મોબાઇલ, ઈન્ટરનેટ તેમજ વોટસએપ બેન્કિંગ સુવિધા
(૫) ૧૦ શાખાઓમાં સ્ટેમ્પ ફ્રેન્કિંગ તથા ૨૮ શાખાઓમાં લોકર સુવિધા	(૧૦) કરન્સીચેસ્ટ, પબ્લીક ઈસ્યુ ભરવા માટે ASBA ફેસિલીટી, DEMAT સુવિધા
(૬) સ્થાપના વર્ષથી જ સતત ૪૦ વર્ષથી નફો કરતી બેંક	

શ્રી કે.કે.પટેલ
ચેરમેન

શ્રી જી.કે.પટેલ
વાઈસ ચેરમેન

શ્રી એમ.એસ.પટેલ
ચીફ એક્ઝીક્યુટીવ

બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ

શ્રી ચંદુભાઈ આઈ. પટેલ	શ્રી જોડાભાઈ એન.પટેલ	શ્રી ડૉ.અનિલભાઈ ડી.પટેલ	શ્રી કાનજીભાઈ એસ.પટેલ
શ્રી નરોત્તમભાઈ એસ.પટેલ	શ્રી જીતેન્દ્રભાઈ પી.પટેલ	શ્રી ભાઈલાલભાઈ એમ.પટેલ	શ્રીમતી કોકીલાબેન એન.પટેલ
શ્રી ઘનશ્યામભાઈ કે.પટેલ	શ્રી અમૃતભાઈ જી.પટેલ	શ્રી વિનોદભાઈ બી.પટેલ	શ્રીમતી દીપીકાબેન આર.પટેલ
શ્રી ઉપેન્દ્રભાઈ કે.પટેલ	શ્રી અલ્કેશભાઈ બી.પટેલ (C.A.ઓ. ડિરેક્ટર)	શ્રી અશોક કુમાર	
શ્રી લક્ષ્મણભાઈ એસ.વણકર	શ્રી સોમાભાઈ બી.પટેલ (ઓ. ડિરેક્ટર)	(એડીશનલ ડાયરેક્ટર-આર.બી.આઈ.)	

તેમજ સમગ્ર અર્બન બેન્ક પરિવાર...

ઉત્તમ, ઝડપી, વિનયી, ગ્રાહક સેવા એજ અમારો ઘ્યેય

વિશ્વને ભારતની અમૂલ્ય ભેટ - “શૂન્યની” શોધ

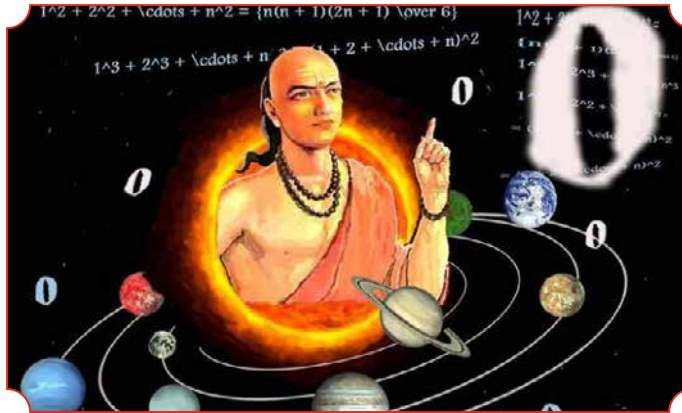
ગણિત ક્ષેત્રે અદ્ભુત ક્રાંતિ લાવનાર એક જ અંક હોય તો તે શૂન્ય છે. શૂન્ય વિસ્મયજનક અંક છે. શૂન્યના શોધક તરીકે મહાન ગણિતજ્ઞ આર્યભટ્ટ (૧૫૦૦ વર્ષ પહેલાં) અને ક્યાંક ગણિતજ્ઞ બ્રહ્મગુપ્ત (૧૪૦૦ વર્ષ પહેલાં) નું નામ વાંચવા મળે છે. એક મત પ્રમાણે શૂન્યની શોધનું શ્રેય તો ઈ.પૂ. ૨૦૦ વર્ષ પહેલા થઈ ગયેલ પિંગળાચાર્યને આપવું જોઈએ.

સંસ્કૃત સ્કૉલર પિંગળાચાર્ય અંકિય ગણિતના અને છંદ શાસ્ત્રના પ્રણેતા હતા. આર્યભટ્ટ અને બ્રહ્મગુપ્તે શૂન્યનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરવાની શરૂઆત કરેલ.

આપણે જીવવા માટે હવાની જરૂર છે. ભારતના આ શૂન્યની મહેક વિશ્વમાં ફેલાઈ હતી. ભારતમાં ‘શૂન્ય’ નું અસ્તિત્વ ખૂબ જ પ્રાચીન છે. પરંતુ તેના લેખિત પુરાવાઓ આપણને મોડા મળ્યા. આ ‘૦’ (શૂન્ય) ની સંકલ્પનાએ હિન્દુસ્તાનમાં ગણિતશાસ્ત્રમાં ટોટલ રીવોલ્યુશન લાવી દીધું હતું. પ્રાચીન ભારતીય ગણિતશાસ્ત્રીઓએ વાવેલ શૂન્યનું બીજ આધુનિક ગણિત શાસ્ત્રમાં કેન્દ્ર સ્થાને આવી આખું વટવૃક્ષ બની ગયું છે. આજના ટેકનોલોજી યુગમાં ગણિતમાં શૂન્ય ના હોય

તો ? એ કલ્પના કરી જુઓ તો ખ્યાલ આવશે કે ‘શૂન્ય’ કેટલું અર્થસભર અને અણમોલ છે.

પ્રાચીન સમયમાં શૂન્ય માટે માત્ર ‘ડોટ’ એટલે કે ટપકું વપરાતું હતું. આધુનિક સમયમાં પોલા દડા જેવો શૂન્યનો ‘૦’ સિમ્બોલ વપરાય છે. હાલ પાકિસ્તાનના પેશાવરના બક્સાલીમાંથી સૈકા પહેલા મળેલ ભોજપત્રો લંડનની ઓક્સફોર્ડ

લાઈબ્રેરીની જાગીર છે. થોડા વર્ષો પહેલાં લંડનના મ્યુઝિયમમાં ભોજપત્રો અંગે પ્રદર્શન યોજાયેલ. પ્રદર્શનનું નામ “ભારત : ૬૦૦૦ વર્ષના વિજ્ઞાન શોધનો ઇતિહાસ.” ભારતનું ગણિત વાયા ઈજીપ્તના ખલીફા અલ ખવારીઝમી વિજ્ઞાન અભ્યાસુ દ્વારા ૧૨ સૈકા પહેલા પશ્ચિમમાં પહોંચેલ. અરબસ્તાનમાં આ અંકોને ‘હિંદસા’ કહેવામાં આવતા હતા. પિંગળાચાર્ય પછી વીસેક સૈકા

બાદ ઈટાલિયન ગણિતશાસ્ત્રી ફિનોબાકીને વિશ્વને ‘ઝીરો’ સાથે દશાંશ પદ્ધતિને હિન્દમાંથી યુરોપમાં લઈ જવાનું શ્રેય જાય છે. અનોખી રીતે સમજાયું એટલે તે ‘ફીબોનાકી નંબર’ તરીકે વિશ્વ વિખ્યાત બન્યા છે. જેની ખરી શોધ હિન્દુસ્તાનમાં થયેલ.

બ્રહ્માંડની રચના કહેવાય છે કે માત્ર ‘શૂન્ય’ અને અનંતતા (ઈન્ફીનીટી) માંથી થઈ છે. શૂન્ય અને અનંતતા કન્સેપ્ટ ફિલોસોફી અને મેથેમેટીક્સ સુધી વિસ્તારેલા છે. આપણે જે ને સાયન્ટીસ્ટ કહીએ છીએ તે પ્રાચીન કાળમાં ફિલોસોફરના વાઘા પહેરીને પ્રકૃતિના નિયમોની ખોજ કરનાર ઋષિ - મુની હતા. વેદોમાં પણ શૂન્યની સંકલ્પના દર્શાવેલ છે. ફિલોસોફિમાં મેથેમેટીક્સ અને સાબિતી સાથેનું લોજીક ઉમેરાયું એટલે ‘સાયન્સ’ નો જન્મ થયો. ૦ થી ૯ સુધીના આંકની મદદથી દ્વિઅંકી, દશાકી કે અન્ય સિસ્ટમો વિકસેલ છે. ડીઝીટલ સીસ્ટમમાં ડીઝીટનો એક અર્થ દશ આંક પણ થાય છે. શૂન્યને અરબી ભાષામાં સિફર અને ગ્રીકભાષામાં જીફર કહેવાથી અને અંગ્રેજીમાં ઝીરો બની ગયો.

મો. ૯૯૯૮૦ ૩૯૧૧૧

નવ અંકો અને શૂન્યના અદ્ભૂત સહયોગથી અનંત ગણતરી કરવાનું સામર્થ્ય વિશ્વના વૈજ્ઞાનિકોને સાંપડ્યું તેનો પૂર્ણ યશ ભારતના પ્રાચીન ગણિતજ્ઞો અને ખાસ કરીને આર્યભટ્ટને જાય છે. - આલ્બર્ટ આન્સ્ટાઈન (અમેરિકા)

આજના શિક્ષણમાં વાલીઓની દ્વિધા

આજના વિકસિત સમાજમાં દરેક મા-બાપ પોતાનું બાળક સારું શિક્ષણ મેળવી સમાજમાં ઊંચું સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શિખરે પહોંચે તેવી અપેક્ષા ધરાવે છે. પરંતુ પોતાના બાળકને કયા માધ્યમમાં શિક્ષણ અપાવવું તેનો નિર્ણય મુશ્કેલ બની ગયો છે.

વિકસિત સમાજની વિચારસરણી મુજબ પોતાનું બાળક અંગ્રેજી માધ્યમમાં શિક્ષણ મેળવે તેવો વધારે આગ્રહ રાખે છે.

કારણ કે આપણી આંતરરાષ્ટ્રીય ભાષામાં અંગ્રેજીનું મહત્વ વધારે છે. જેથી સાહજિક રીતે દરેક મા-બાપ પોતાનું બાળક અંગ્રેજી માધ્યમમાં શિક્ષણ મેળવી સફળતાના શિખરે પહોંચે તેવી અપેક્ષા રાખે તે સ્વાભાવિક છે. પરંતુ ભાષાવાદને કારણે આપણે ત્યાં દરેક રાજ્યની અલગ - અલગ માતૃભાષા છે.

જેથી વાલીઓ શિક્ષણમાં મૂંઝવણ અનુભવે છે. જે તે રાજ્યમાં તેની માતૃભાષાનું શિક્ષણ આપવું તે વધુ હિતકારક છે કારણ કે માતૃભાષામાં અપાતું શિક્ષણ બાળક સહજ રીતે મેળવી શકે છે.

તો હવે માતૃભાષા કોને કહેવી તેનો જરા વિચાર કરીએ. બાળક જન્મ્યા પછી પહેલો શબ્દ જે ભાષામાં ઉચ્ચારે તે આપણી માતૃભાષા અથવા તો જન્મદાત્રી માતાની જે ભાષા હોય તે આપણી માતૃભાષા કહેવાય.

આપણા ગુજરાત રાજ્યની માતૃભાષા ગુજરાતી છે, પરંતુ આપણા આખા રાષ્ટ્રની સર્વ સામાન્ય ભાષા તે આપણી રાષ્ટ્રભાષા

(હિન્દી) છે. ભારતીય સંસ્કૃતિ મુજબ દેવભાષા અથવા તો ઋષિઓની ભાષા સંસ્કૃત છે. આ ભાષાથી આપણી સંસ્કૃતિ દ્વારા ભારતીય સારા સંસ્કારોનું સિંચન થઈ શકે છે. પરંતુ અત્યારે શિક્ષણમાં સંસ્કૃત ભાષાનું બિલકુલ અવમૂલ્યન થઈ જવાથી આપણા ભારતીય સંસ્કારોનું પણ અવમૂલ્યન થઈ ગયું છે. આ બધું આપણે સમાજના સંસ્કારી વાતાવરણમાં અનુભવીએ છીએ.

આપણી આંતરરાષ્ટ્રીય ભાષા તરીકે અંગ્રેજીનો સ્વીકાર થયેલ હોવાથી તેની પણ અવગણના કરી શકાય તેમ નથી. તેથી આપણા બાળકને કઈ ભાષાના માધ્યમ દ્વારા શિક્ષણ આપવું તે વિચારવું ખાસ જરૂરી છે. જરા વિચારપૂર્વક વિચારીએ તો બાળક પોતાની માતૃભાષા સરળતાથી શીખી જીવન શિક્ષણના રહસ્યો સરળતાથી પામી શકે છે અને પોતાના જીવનનો સુયોગ્ય વિકાસ પોતાની શક્તિ અનુસાર કરી શકે છે. આનો અર્થ એવો નથી કે બીજી ભાષાની અવગણના કરવી, પરંતુ બદલાતા સામાજિક વાતાવરણ અનુસાર દરેક ભાષા શીખવા માટે પહેલી

જરૂરિયાત છે માતૃભાષાની, કે જેથી બીજી ભાષા પર સાહિજક રીતે પ્રભુત્વ મેળવી શકાય.

આમ જો શિક્ષણમાં સુયોગ્ય સફળતા મેળવવી હોય તો શિક્ષણ માતૃભાષા દ્વારા મેળવવું હિતકારી છે. ત્યારબાદ આપણા આખા રાષ્ટ્રની માન્ય કરેલ ભાષા રાષ્ટ્રભાષા (હિન્દી) શીખવી તે પણ એટલું જ જરૂરી છે. બાળક ભારતીય સંસ્કારોથી સભર બને તે

માટે અને સારા સંસ્કારોના સિંચન માટે સંસ્કૃત ભાષાની અવગણના કરવી પાલવી શકે તેમ નથી. આમ આંતરરાષ્ટ્રીય ભાષા અંગ્રેજી હોવાથી તે પણ શીખવી એટલી જ જરૂરી છે. પરંતુ માતૃભાષાની અવગણના કરી બીજી ભાષા સારી રીતે શીખી શકાય નહીં. અત્યારે સમાજના ઝડપી વિકાસ માટે અને

દેશ-વિદેશની સાથે કદમ મિલાવવા અંગ્રેજી શીખવું પણ અત્યંત જરૂરી છે. કમ પ્રમાણે (૧) માતૃભાષા (૨) રાષ્ટ્રભાષા (૩) સંસ્કૃત અને (૪) અંગ્રેજી.

અંતે સમાજના દરેક નાગરિકે શિક્ષણ દ્વારા આપણી ચાર માતાનું ઋણ કદી ભૂલવું ન જોઈએ. (૧) જન્મદાત્રી માતા (૨) માતૃસંસ્થા (૩) માતૃભૂમિ અને (૪) માતૃભાષા.

ઉપરોક્ત ઋણ ચૂકવવાની શક્તિ અને સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ પ્રભુ સૌને આપે તેવી અપેક્ષા સાથે વિરમું છું. ■

મો. ૯૮૭૯૫ ૫૬૮૪૮

સ્ત્રી હોવાનું દુઃખ શા માટે ?

ભગવાને નારીનો અવતાર આપી ધન્ય કરી દીધી છે. એક સંત પુરુષ અને ચિંતકના આ શબ્દો છે : ‘કુદરતે પુરુષો પ્રત્યે મોટો પક્ષપાત કર્યો છે. પુરુષ ભલે જગત આખા પર વિજય મેળવે, સમગ્ર વિશ્વ પર આધિપત્ય પ્રાપ્ત કરે છતાં સ્ત્રીને તોલે તો કદી આવી શકે નહીં. મને તો સ્ત્રીની અદેખાઈ આવે છે કે ભગવાન ! તેં મને સ્ત્રી બનાવી હોત તો કેવું ?’ એ સંત પુરુષની વાત સાચી છે. કુદરતે સ્ત્રીને સૌથી મોટું વરદાન આપ્યું છે, અને તે માતૃત્વ. મા બનવાની ક્ષમતા એ સ્ત્રીને પ્રકૃતિની અણમોલ દેણ છે. સ્ત્રી જ પોતાની કૃષેથી બાળકને જન્મ આપે છે, એનું લાલનપાલન કરે છે, હાલરડાં ગાઈને એને સુવડાવે છે. પોતે ભીનામાં સૂવે છે અને બાળકને કોરામાં સુવડાવે છે. પુરુષની સરખામણીમાં તો સ્ત્રીનું અનેકગણું મહત્ત્વ છે. ઈશ્વરે સ્ત્રીમાં જે શક્તિ મૂકી છે, સહનશીલતા મૂકી છે, કરુણા મૂકી છે, લાગણી મૂકી છે અને જે મનોબળ મૂક્યું છે, એ પુરુષની તુલનામાં અનેકગણું વધારે છે. એનામાં કલાત્મકતા છે. એનામાં કલ્પનાની શીલતા છે. એનામાં સર્જનની ક્ષમતા છે. કોઈપણ પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં પણ અડગ રહેવાની તાકાત ઈશ્વરે સ્ત્રીને બક્ષી છે. કુદરતે સ્ત્રીને આટલું બધું આપ્યું છે છતાં સ્ત્રી હોવાનું દુઃખ શા માટે ? સ્ત્રી હોવાનો રંજ શા માટે ? દરેક સ્ત્રીને ભગવાને કોઈને કોઈ વિશેષતા તો જરૂર આપી છે. જે પોતાની પાસે જ છે તેનું ગૌરવ લેવાને બદલે પોતાની પાસે જે નથી એનો અભાવ શું કામ અનુભવે છે ?

સાચી વાત તો એ છે કે તમે સ્ત્રી છો એનું તમને ગૌરવ હોવું જોઈએ, અફસોસ નહીં. તમે સ્ત્રી છો એનું તમને અભિમાન હોવું જોઈએ, રંજ નહીં.

માનવજાતની આ એક મોટામાં મોટી કમજોરી છે કે, પોતાનામાં જે છે, એની એને પોતાને કોઈ કિંમત નથી. પોતાની મુઠ્ઠીમાં આજની ક્ષણે જે છે એનો આનંદ એને નથી, પણ જે નથી એનો અસંતોષ અને ઉચાટ એ સતત અનુભવ્યા કરે છે. એનું પરિણામ એ આવે છે કે પોતાની પાસે આજની ક્ષણે જે આનંદ છે, જે સુખ છે, એ સુખ એ માણી શકતો નથી. સ્ત્રીઓમાં આ કમજોરી જરા

મૂળ વાત એ છે કે તમારામાં પોતાનામાં લગન હોવી જોઈએ, તમન્ના અને તરવરાટ હોવાં જોઈએ. તમારામાં જો ઝંખના હશે, તીવ્ર સંવેદના હશે તો તક તો તમારી આંખ સામે જ ઊભી છે. વિકાસના દરવાજા તમારા માટે ખુલ્લા જ છે. પ્રાચીન કાળથી આજ સુધીની જે સ્ત્રીઓએ કશુંક પ્રાપ્ત કર્યું છે, મેળવ્યું છે, સફળતા ઉપલબ્ધ કરી છે, એ પોતાના બળ પર મેળવી છે.

વધારે પ્રમાણમાં હોય છે. જે પોતાની પાસે કે પોતાનામાં નથી, એનો એને સતત ડંખ રહ્યા કરે છે, અને અતૃપ્ત ઈચ્છાઓ અને અતૃપ્ત આકાંક્ષાઓ અંગે એ નારીત્વને દોષિત ગણે છે, જવાબદાર માને છે.

વાસ્તવમાં એવું બને છે કે સ્ત્રીઓ ઉચિત સમયે નિર્ણય લેવામાં ઊણી ઊતરે છે અને એથી જ કેટલીક સમસ્યાઓ પોતાની મેળે ઊભી કરે છે.

એટલે જ, તમે સ્ત્રી છો માટે તમારી જાતે જ તમારી આસપાસ કાંટાળી વાડ ઊભી કરશો નહીં, તમે સ્ત્રી છો માટે તમારાથી આમ થાય અને તમારાથી તેમ ન થાય એવું માની લેશો નહીં. તમે સ્ત્રી છો માટે જ સામેથી કેટલાક બંધનો સ્વીકારી લેશો નહીં. તમે સ્ત્રી છો, તમે પ્રકૃતિ છો, તમે તો વિશ્વની મહાન શક્તિ છો.

સમાજમાં સ્ત્રીના વિવિધ સ્વરૂપ

કવિ રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના મતે સમાજમાં સ્ત્રી એટલે સૃષ્ટિની સર્વોત્તમ કૃતિ. સ્ત્રી સમાજની નિર્માત્રી છે. સમાજના સુખ-શાંતિ અને સર્જકતા સ્ત્રીના હાથમાં છે. સમાજમાં જો સ્નેહ, વાત્સલ્ય, મમતા અને પ્રેમની અમૃતધારા કોઈ વહાવી શકતું હોય તો તે સ્ત્રીહૃદય જ છે. મનુષ્યની ધારક, રક્ષક અને પોષક ત્રણેની ભૂમિકામાં સ્ત્રી જ છે. વિનય, વિવેક, અને વિનમ્રતા સ્ત્રીના સ્વભાવમાં જ છે જે ઘરની લક્ષ્મી, કુળની શાન અને કુટુંબનો પ્રાણ છે.

સીતારામમાં સીતા અને રાધાકૃષ્ણમાં રાધાનું નામ આગળ છે

પ્રાચીન કાળથી આપણો સમાજ સ્ત્રીને શક્તિ સ્વરૂપે દેવી સમજીને આરાધના કરે છે. હંમેશા સ્ત્રીને પૂજનીય અને આદરણીય માને છે. દુનિયાના મોટા ભાગના ધર્મોમાં ઈશ્વર કેવળ પુરુષરૂપે છે જ્યારે આપણે તો ઈશ્વરને પણ સ્ત્રીના રૂપમાં દેવી માનીને પૂજીએ છીએ. એટલે સુધી કે દેવોએ ખુદ દેવીના નામને જ અગ્રસ્થાન આપેલું છે અને એટલે જ તો સીતારામમાં સીતા, રાધાકૃષ્ણના રાધા અને લક્ષ્મીનારાયણમાં હંમેશા લક્ષ્મીજી જ આગળ છે ને?

ભગવાને જ જ્યારે સ્ત્રીને ઊંચું સ્થાન આપેલું છે તો પછી સમાજની તો વાત જ શું કરવી? યોગી મહર્ષિક અરવિંદ જેવા તત્ત્વજ્ઞાનીએ તો ૨૦મી સદીને માતૃ-શતાબ્દી કહી હતી અને વિશ્વના તમામ દેશો ઘણાં વર્ષોથી ૮ માર્ચને વિશ્વ મહિલાદિન તરીકે

ઊજવે છે. આ સ્ત્રીના સમાજમાં વિવિધ સ્વરૂપ નજરે ચડે છે. જેમાં સ્ત્રીના ત્રણ સ્વરૂપ - દીકરી, પત્ની અને માતા ખૂબ મહત્વનાં છે.

આ ત્રણ મહત્વનાં સ્વરૂપ ઉપરાંત પણ સ્ત્રીનાં ઘણાં રૂપ છે અને સ્ત્રી તેના દરેક રૂપમાં શ્રેષ્ઠ ભૂમિકા ભજવે છે. પોતાના વિશિષ્ટ ગુણો વડે પરિવારમાં દરેકને સ્નેહ અને પ્રસન્નતા આપે છે. દીકરી રૂપે તે માતા-પિતાના પરિવારને, પત્ની-રૂપે પતિના પરિવારને અને માતાના સ્વરૂપે તે પોતાના ઘરસંસારને પ્રેમની પાવન ધારાથી પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન પ્રદાન કરે છે.

સ્ત્રીનું સૌથી શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપ જો કોઈ હોય તો 'મા' નું સ્વરૂપ છે. સૃષ્ટિના સર્જનહારનું સૌથી ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ સ્ત્રી અને આ સ્ત્રી જ્યારે મા બને છે ત્યારે એનું જીવન ધન્ય બની જાય છે. મા એટલે તો વાત્સલ્યનું વહેતું ઝરણું... એક મા જ સમાજમાં મૂઢતા, મમતા અને મધુરતા આપી કુટુંબને ટકાવી રાખે છે.

સ્ત્રી જ્યારે માતા બને છે ત્યારે એ સ્વર્ગને સ્પર્શે છે.

સ્ત્રીનાં કેટલાં વિવિધ સ્વરૂપ છે...! અને આ દરેક સ્વરૂપનું જેટલું મહત્વ આંકીએ એટલું ઓછું છે. આધુનિક યુગમાં તો સ્ત્રીનું એક નવું જ સ્વરૂપ આકાર લઈ રહ્યું છે અને એ છે - વર્કિંગ વુમનનું સ્વરૂપ. આજની સ્ત્રી હવે ફક્ત ઘર કે બાળકો સાચવીને બેસી નથી રહેતી, પરંતુ શિક્ષણ અને સંસ્કારના પ્રકાશમાં જીવનના દરેક

ક્ષેત્રમાં ઉત્તરોત્તર આગળ વધીને ઘરની સાથે સાથે બહારની પણ કેટલી જવાબદારી તે સંભાળી શકે છે.

પરંપર સ્ત્રી વગરનો સમાજ કલ્પી જ ના શકાય. ગમે તેવડો મોટો રાજમહેલ હોય પણ જો એમાં સ્ત્રી ના હોય તો એ મહેલ કે મકાન તો કહી શકાય, પરંતુ એને ઘર ના કહેવાય. જ્યાં ગૃહિણી છે ત્યાં જ ગૃહ છે અને ગૃહિણી જ ગૃહની શોભા છે. આ જ ગૃહિણીની મહત્તા છે. પુરુષપ્રધાન સમાજમાં પુરુષ ભલે પ્રથમ સ્થાને હોય અને સ્ત્રીને દ્વિતીય દરજ્જો આપવામાં આવે છતાં પણ સમય અને સંજોગો અનુસાર આ જ સમાજ સ્ત્રીને આગળ આવવાની તક આપે જ છે ને?

સ્ત્રી અને પુરુષ બંને જીવન રથનાં બે ચક્ર છે એટલે સમાન ગતિ માટે બંનેનું સમાન મહત્વ હોવું જરૂરી છે. પ્રાચીનકાળની જેમ આજે પણ લૈલા-મજનું, હીર-રાંઝા કે શીરીન-ફરહાદના રૂપમાં સ્ત્રી આગળ છે. કારણ કે સ્ત્રીના દરેક સ્વરૂપમાં સંપૂર્ણતા અને સાર્થકતા છે. સ્ત્રીનું કોઈપણ સ્વરૂપ હોય પણ એ પાવનકારી છે. કારણ કે સ્ત્રીમાં ધરતી જેવું ધૈર્ય, સાગર જેવી વિશાળતા, ચંદ્ર જેવી શીતળતા, જળ જેવી પવિત્રતા અને વૃક્ષ જેવી પરોપકારિતા છે, માટે ઘરમાં અને સમાજમાં કોઈપણ સ્વરૂપે સ્ત્રીનું હોવું એ જ ગૌરવની વાત છે માટે જ તો સુપ્રસિદ્ધ ચિંતક લોવેલ કહે છે...

‘વિદ્યાતાએ સ્ત્રીને સુંદર બનાવી છે તેથી નહિ, પરંતુ એટલા માટે પૂજનીય માનું છું કે મનુષ્યત્વ તેમને જ આભારી છે.’

उन्नति
सबमर्सिबल पम्प

U Since 1969
Unnati
SUBMERSIBLE PUMP

*"Together we can do it
Together we have always done it"*

Unnati Pumps Private Limited

81, Amarnath Industrial Estate, Opp. Shayona Estate, Naroda Road, Ahmedabad -
380025. Gujarat, INDIA. Phone : 079-22203434 / 0128

Email : sales@unnatipumps.com Website: www.unnatipumps.com

કવર સ્ટોરી

પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા

પૂર્વ પ્રિન્સિપાલ - કણસાગરા મહિલા કોલેજ - રાજકોટ
પૂર્વ NSS કો-ઓર્ડિનેટર, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી

શિક્ષકોના સન્માનનો દિવસ એટલે 'શિક્ષક દિવસ'

**મહાન શિક્ષણવિદ્ અને તત્ત્વચિંતક ડો. સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણનનો જન્મદિવસ
(૫ સપ્ટેમ્બર - શિક્ષક દિવસ)**

શિક્ષક દિવસની શરૂઆત કઈ રીતે થઈ ?

સમગ્ર ભારત દર વર્ષે પાંચમી સપ્ટેમ્બર શિક્ષક દિવસ તરીકે મનાવે છે. આપણા દેશના મહાન તત્ત્વચિંતક, ઉચ્ચ કોટિના શિક્ષણવિદ્ ડો. સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણનના જન્મ દિવસની સ્મૃતિમાં આપણે આ દિવસ 'શિક્ષક દિવસ' તરીકે ઉજવીએ છીએ. ડો. એસ. રાધાકૃષ્ણન સ્વતંત્ર ભારતના પ્રથમ ઉપરાષ્ટ્રપતિ અને દેશના બીજા રાષ્ટ્રપતિ હતા. ૧૯૬૨માં જ્યારે તેમણે ભારતના રાષ્ટ્રપતિનું પદ સંભાળ્યું ત્યારે તેમના કેટલાંક વિદ્યાર્થીઓ તેમના જન્મદિવસની ઉજવણીની મંજૂરી માગવા પહોંચ્યા. ત્યારે તેમણે કહ્યું કે મારો જન્મદિવસ જો શિક્ષકદિન તરીકે ઉજવવામાં આવે તો મારા માટે ગૌરવપૂર્ણ લાભો હશે. ત્યારથી તેમના જન્મદિવસ ૫ સપ્ટેમ્બરને શિક્ષક દિવસ તરીકે ઉજવવાનું શરૂ થયું. ડો. રાધાકૃષ્ણનની આ ઉદાત ભાવનાએ ભારતભરના શિક્ષક સમુદાયને સામાજિક મોભો અને પ્રતિષ્ઠા આપી છે.

શિક્ષક દિવસનો ઉદ્દેશ્ય :

૫ સપ્ટેમ્બરના રોજ શિક્ષક દિવસની ઉજવણી કરી દેશના શિક્ષકોને આદર અને સન્માન આપવામાં આવે છે. આ દિવસે સ્કૂલ, કોલેજ, યુનિવર્સિટી અને તમામ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં વિદ્યાર્થીઓ તેમના શિક્ષકો પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા અને આદર દર્શાવે છે. સમાજના વિકાસમાં શિક્ષકોના અપ્રતિમ યોગદાન માટે તેમનું સન્માન કરવામાં આવે છે. આ દિવસે શાળા - મહાશાળાઓમાં 'સ્વયં શિક્ષકદિન' ની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. જેના અંતર્ગત વિદ્યાર્થીઓ એક દિવસ માટે શિક્ષક બનીને વર્ગમાં અભ્યાસ કરાવે છે. વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા નૃત્ય, ગાયન, નાટક તથા વિવિધ સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમોનું આયોજન થાય છે. વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષકોને શુભેચ્છા કાર્ડ તથા ભેટ પણ આપે છે. આવા કાર્યક્રમોથી વિદ્યાર્થીઓમાં નાનાપણથી જ નેતૃત્વના ગુણોનો વિકાસ થાય છે, તેમજ શિક્ષકના ઉત્તરદાયિત્વને સમજી શકે છે. સ્વયં "શિક્ષક દિન"માં શિક્ષક બનેલા વિદ્યાર્થીઓને જોઈને કહી શકાય :-

**“નથી થયા સપના સાકાર, લઈ રહ્યા છે હજી આકાર,
જોઈ લો આ બુંદને, અહીં જ લેશે સમુદ્ર આકાર.”**

શિક્ષક દિવસનો મુખ્ય હેતુ શિક્ષકોનું સન્માન કરી તેમના યોગદાન માટે આભાર માનવાનો છે. આ દિવસ વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો વચ્ચેના સંબંધોને મજબૂત બનાવે છે. આ દિવસે દર વર્ષે રાષ્ટ્રપતિના હસ્તે શિક્ષકોને 'શ્રેષ્ઠ શિક્ષક' ના રાષ્ટ્રીય એવોર્ડથી સન્માનિત કરવામાં આવે છે. સંસ્કૃતિના સંસ્કાર આપતા શિક્ષકનું ગૌરવશાળી પર્વ એટલે "શિક્ષક દિન".

શિક્ષકનું મહત્ત્વ :-

વર્ગખંડમાં શિક્ષકની ભૂમિકા ખૂબ જ મહત્ત્વની હોય છે, કારણ કે તેની એક - એક પળ વિદ્યાર્થીના જીવન સાથે જોડાયેલી હોય છે. દરેક વિદ્યાર્થીનું ભવિષ્ય શિક્ષકના હાથમાં રહેલું છે. એક આદર્શ શિક્ષક વિદ્યાર્થીના ઉમદા ભવિષ્યનો પ્રણેતા બની શકે છે. ટોની મેરિસને કહ્યું છે કે, "વર્ગખંડમાં કરવામાં આવતું શૈક્ષણિક કાર્ય નોબેલ પારિતોષિકથી લેશમાત્ર ઓછાં મહત્ત્વનું નથી." શિક્ષણમાં પરિવર્તન શિક્ષકોથી શરૂ થાય છે. વિદ્યાર્થીઓની ક્ષમતામાં પરિવર્તન લાવવામાં શિક્ષકોની ભૂમિકા મહત્ત્વપૂર્ણ હોય છે.

શિક્ષક છે તો કાલ છે, કાલ છે તો રાષ્ટ્ર છે અને રાષ્ટ્ર છે તો દુનિયા છે. શિક્ષકો હંમેશા યુવાનોને શીખવા અને આગળ વધવામાં મદદ કરે છે. શિક્ષક તો કુંભાર છે જે ભવિષ્યની પેઢીઓને ટીપીને અને મઠારીને આકાર આપે છે. ખૂબ સાદી અને સરળ રીતે કહી શકાય કે જે શિક્ષણ આપે તે શિક્ષક. જે જીવન ઘડતરમાં મદદરૂપ થાય અને જીવનના મૂલ્યોની સાચી સમજ આપે તે શિક્ષક. શિક્ષક માત્ર ભણાવતા જ નથી, પરંતુ તેના જીવનમાં મૂલ્યોની સમજ આપી સારા સંસ્કારોનું સિંચન કરી પાચો મજબૂત બનાવે છે. સારા શિક્ષક વિદ્યાર્થીને તેની ઉણપ દેખાડી તેને દૂર કરવામાં મદદ કરે છે. બાળપણથી જ બાળક અને શિક્ષક વચ્ચે રચાયેલ સેતુ ધીરે - ધીરે મજબૂત બને છે, તેને તમે જિંદગીભર ભૂંસી નથી સકતા. આવા શિક્ષકો પ્રત્યે આદરભાવ વ્યક્ત

કવર સ્ટોરી

કરવાનો દિવસ એટલે 'શિક્ષક દિન'. 'શિક્ષક દિન' ની ઉજવણી કરીને શિક્ષકોને પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવે છે. આ દિવસે શિક્ષકોના મહત્વને ઉજાગર કરી તેના યોગદાનને સન્માન આપવામાં આવે છે. તેમનો આભાર વ્યક્ત કરવા આ દિવસ આપણે શિક્ષકોને સમર્પિત કરીએ છીએ.

આજનો વિદ્યાર્થી આવતીકાલનો નાગરિક છે. દેશની ઈમારતનો પાયો છે, એ પાયાને મજબૂત કરવાનું કામ શિક્ષક કરે છે.

“ક્ષણે - ક્ષણે જે નવું શીખવે એનું નામ શિક્ષક,
જે માતૃહૃદય રાખીને શીખવે એનું નામ શિક્ષક.”

શિક્ષકનો અર્થ આ રીતે કરી શકાય : શિ = શિસ્ત, ક્ષ = ક્ષમા અને ક = કર્તવ્યનિષ્ઠા. શિક્ષક માટે યાજ્ઞક્ય અદ્ભૂત વાત કહે છે - “શિક્ષક કમી સાધારણ નહીં હોતા, પ્રલય ઓર નિર્માણ ઝસકી ગોદ મે પલતે હૈં.” સારા શિક્ષક નિર્માણ માટે કારણભૂત હોય છે અને અયોગ્ય શિક્ષક પ્રલય માટે જવાબદાર હોય છે. જેનામાં સમાજ માટે કંઈક કરી છૂટવાની ભાવના હોય એવી અસાધારણ વ્યક્તિએ જ શિક્ષક બનવું જોઈએ. આજની સદીમાં જ્ઞાનની બોલબાલા છે ત્યારે શિક્ષક એ હરતી - ફરતી પાઠશાળા છે. દરેક વ્યક્તિના ઘડતરમાં બે વ્યક્તિઓનો વિશેષ ફાળો હોય છે - એક માતા અને બીજા ઉત્તમ શિક્ષક. માનવીનો શારીરિક વિકાસ તો તેની માતા કરે છે, પરંતુ તેનો માનસિક વિકાસ તેના શિક્ષક કરે છે. મા-બાપ પછી સૌથી મહત્વની ભૂમિકા શિક્ષકની હોય છે.

શિક્ષકનો હસતો ચહેરો અને શ્રેષ્ઠ વર્ગ વ્યવસ્થા જ બાળકોને પ્રેરણા આપે છે. આજના યુગમાં શિક્ષકોએ પણ સતત અપગ્રેડ થવું જ પડશે. સવારથી સાંજ સુધી પોતાના છાત્રોના સર્વાંગી વિકાસ માટે સતત કાર્ય કરતાં શિક્ષકોના સન્માન વિશે પણ સૌએ વિચારવું જોઈએ. કારણ કે છાત્રોને જિંદગીના સાચા પાઠ શિક્ષક જ ભણાવે છે. મોટા પદ પર બિરાજમાન મહાનુભાવો પણ પોતાના શિક્ષકને જીવનભર યાદ રાખે છે.

આજે આપણા દેશમાં કોલેજ અને યુનિવર્સિટીઓમાં ૮ કરોડ જેટલાં છાત્રોને ૧૫ લાખ પ્રોફેસરો ઉચ્ચ શિક્ષણનું જ્ઞાન આપી રહ્યા છે. આ દુનિયાની સૌથી મોટી શિક્ષણ વ્યવસ્થા મનાય છે. આપણા દેશની શાળાઓમાં ૯૯ લાખ શિક્ષકો પૈકી ૫૧% મહિલા શિક્ષકો કાર્યરત છે.

સ્વામી વિવેકાનંદે કહ્યું છે કે - “આજે આપણે એવા શિક્ષણની જરૂર છે, જેનાથી ચારિત્ર્ય નિર્માણ થાય, મનની સુષુપ્ત શક્તિઓ જાગે, બુદ્ધિમત્તાનું વિસ્તરણ થાય અને જે માણસને તેના પગ પર ઉભો કરી શકે.” શિક્ષકોને સમાજ પરિવર્તનના જ્યોતિર્ધર ગણવામાં આવે છે. સમયાંતરે ગુરુ, માસ્તર, શિક્ષક કે ટીચર એવા નામો બદલાતા રહ્યા છે, પણ એનો મહિમા હજુ બદલાયો નથી. આજે પણ શિક્ષકના હાથમાં સમાજની ધુરા રહેલી છે. એક શિલ્પકારની જેમ શિક્ષક કોઈપણ વિદ્યાર્થીને મહાન બનાવી શકવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

ડૉ. રાધાકૃષ્ણએ જણાવ્યું હતું કે - “શિક્ષક સર્વશ્રેષ્ઠ દિમાગ ધરાવતો હોવો જોઈએ.”

અબ્દુલ કલામને એક સભામાં પૂછવામાં આવ્યું કે, શિક્ષકનું ઉત્તમ કાર્ય કયું? તેમણે ઉત્તર આપ્યો - “શિક્ષકનું ઉત્તમ કાર્ય વિદ્યાર્થીઓને ઉંચા સપના જોવડાવવાનું છે. જો વિદ્યાર્થી સપના નહીં જુએ તો આગળ વધી નહીં શકે. સ્વપ્ન જ પોતાનું ભવિષ્ય રચવાની શક્તિ પૂરી પાડે છે.” શિક્ષક સમાજની કરોડરજજુ છે, એ જેટલો પ્રજ્ઞાવાન એટલો સમાજ પણ મજબૂત અને ઉજ્જવળ.

સૂફિન કહે છે કે :- શિક્ષક તો મીણબત્તી જેવો છે. જે પોતે બળીને બીજાને પ્રકાશ આપે છે.

વિદેશમાં શિક્ષકોનું માન :

અહીં એક રસપ્રદ કિસ્સો નોંધવો રહ્યો - વ્યસ્તતાના કારણે સમયસર ટેક્સ ન ભરી શકવાને કારણે ઈટાલીની કોર્ટમાં એક શિક્ષકને હાજર થવું પડ્યું. ન્યાયાધીશ બોલ્યા : “આજે કોર્ટમાં એક શિક્ષક ઉપસ્થિત છે.” આ સાંભળીને કોર્ટમાં સામેની બેચ પર બેઠેલા બધા જ લોકો ઉભા થઈ ગયા. ન્યાયાધીશે કોર્ટમાં બોલાવવા બદલ શિક્ષકની માફી માગી અને તેમની સામેનો કેસ કાઢી નાખ્યો.

અમેરિકામાં બે જ પ્રકારના લોકોને V.I.P. નો દરજ્જો મળે છે - એક વૈજ્ઞાનિક અને બીજા શિક્ષકો. ફ્રાન્સની કોર્ટમાં ઉપસ્થિત લોકોમાંથી માત્ર શિક્ષકોને જ પુરશી પર બેસવાનો અધિકાર છે. એવી જ રીતે જાપાનમાં શિક્ષકને પકડવા પોલીસે સરકારની પરવાનગી લેવી પડે છે. આ ઉદાહરણો પરથી એટલું વિચારી જુઓ કે, ગુરુદેવોભવના સૂત્રવાળા આ દેશમાં આપણે શિક્ષકોનું કેટલું સન્માન કરીએ છીએ? વિચારજો. કોઈએ એક શિક્ષકનું પૂછ્યું - “તમે શું કરો છો?” શિક્ષકએ ખૂબ જ સરસ જવાબ આપ્યો - “શાળામાં હીરા ઘસું છું સાહેબ !” શિક્ષકની જિંદગીમાં માત્ર બે જ રંગ હોય છે - એક સફેદ (ચોક) અને બીજો કાળો (બ્લેકબોર્ડ) ! પરંતુ આ બે રંગથી તે ઘણાની જિંદગી રંગીન બનાવી દે છે સાહેબ.

કવર સ્ટોરી

વિભિન્ન દેશોમાં શિક્ષક દિવસની ઉજવણી :

શિક્ષક દિવસ એ વૈશ્વિક ઉત્સવનું સ્વરૂપ લીધું છે, જો કે તેને ઉજવવાના દિવસો અલગ - અલગ છે. જેમ કે ભારતમાં ૫ સપ્ટેમ્બર, અમેરિકામાં ૬ મે, ચીનમાં ૧૦ સપ્ટેમ્બર, ઈરાનમાં ૨ મે, ઈન્ડોનેશિયામાં ૨૫ નવેમ્બર, સીરિયા, ઈજિપ્ત વગેરે દેશોમાં ૨૮ ફેબ્રુઆરીએ શિક્ષક દિવસ ઉજવવામાં આવે છે. યુનેસ્કોના જણાવ્યા અનુસાર “આજે વિશ્વ સારા અને લાયક શિક્ષકોની અછતનો સામનો કરી રહ્યું છે, ત્યારે આપણી ભાવિ પેઢીઓને તેમના શિક્ષણ માટે શિક્ષકોનું મહત્ત્વ દર્શાવવાની જરૂર છે.” આજકાલ દરેક દેશની સરકાર તેને પ્રાથમિકતા આપી રહી છે.

વૈશ્વિક શાંતિ તથા ટકાઉ વિકાસ અને શિક્ષણની ભૂમિકાને સમજવા માટે યુનેસ્કોની ભલામણથી (૨૦૧૯ થી) દર વર્ષે ૨૪ જાન્યુઆરીએ “આંતરરાષ્ટ્રીય શિક્ષક દિવસ” ઉજવવામાં આવે છે. એ જ રીતે આંતરરાષ્ટ્રીય શિક્ષક દિવસ (૧૯૯૪ થી) દર વર્ષે ૫ ઓક્ટોબરના રોજ ઉજવવામાં આવે છે. શિક્ષકોને તેમની જવાબદારીઓ અને મૂલ્યથી વાકેફ કરવા અને તેમનું સન્માન કરવા માટે આ ઉજવણી થાય છે.

ઉત્તમ શિક્ષક - ડો. રાધાકૃષ્ણનની તેજસ્વી કારકિર્દીની સફર :

આપણા દેશ અનેક મહાન શિક્ષકોને જન્મ આપ્યો છે, તેમાંના એક ઉત્તમ શિક્ષક એટલે ડો. સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણન. શિક્ષણ ક્ષેત્રે તેમના અભૂતપૂર્વ યોગદાનના ગૌરવરૂપે તેમના જન્મદિવસ ૫ સપ્ટેમ્બરને શિક્ષક દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે. તેમનો જન્મ ૫ સપ્ટેમ્બર, ૧૮૮૮ ના રોજ તામિલનાડુના તિરુતાણી નામના ગામમાં એક બ્રાહ્મણ પરિવારમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ સર્વપલ્લી વીરા સ્વામી અને માતાનું નામ સર્વપલ્લી સીતા (સીતમ્મા) હતું. પિતા સ્થાનિક જમીનદારને ત્યાં કામ કરતાં હતાં.

અભ્યાસમાં અતિ તેજસ્વી રાધાકૃષ્ણને પોતાનો અભ્યાસ ધાર્મિક સ્થળ તિરૂપતિમાં રહીને કર્યો. ૨૦ વર્ષની ઉંમરમાં ઉપનિષદનો ગહન અભ્યાસ કર્યો. તેમણે દર્શન શાસ્ત્રના મુખ્ય વિષય પર મહાનિબંધ લખ્યો. ૧૬ વર્ષની ઉંમરમાં સિવાકામુ નામની કન્યા સાથે તેમના લગ્ન થઈ ગયા. તેમને બાળપણથી જ પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ હતો. લક્ષ્મીજીનો સાથ નહોતો પણ સરસ્વતી માતાના બન્ને હાથ તેમના પર હતાં. ૧૯૦૯ માં સ્નાતક થતાં જ કારકિર્દીમાં સૌ પ્રથમ ચેન્નઈની મદ્રાસ પ્રેસિડેન્સી કોલેજમાં તત્ત્વજ્ઞાન વિષયના લેક્ચરર તરીકે નિમણૂક થઈ. નવ વર્ષના અનુભવ બાદ ૧૯૧૮માં મૈસુર યુનિવર્સિટીમાં પ્રોફેસર તરીકે જોડાયા. યુવાવયથી જ તત્ત્વજ્ઞાન પર સંશોધનાત્મક અને અભ્યાસપૂર્ણ લેખો વિશ્વની ટોચની યુનિવર્સિટીઓના જર્નલોમાં સ્થાન પામતા, ૧૯૨૧ માં કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં જોડાયા. હાર્વર્ડ અને ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટીનું મેનેજમેન્ટ પણ રાધાકૃષ્ણનની અસાધારણ વિદ્વતા જોઈ દંગ થઈ ગયું હતું. તેઓએ એકવાર કહ્યું હતું કે - “હું વિદેશમાં ભણવા માટે નહીં પરંતુ ભણાવવા માટે જઈશ.” ખરેખર તેની આ ભવિષ્યવાણી સાચી પડી, ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટીએ તેને પ્રોફેસર બનવા માટે નિમંત્રણ મોકલ્યું. ૧૯૩૧ થી ૧૯૫૨ સુધી ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટીમાં પ્રોફેસર તરીકે રહ્યા, એ સમયે ઓક્સફર્ડમાં વિશ્વના તત્ત્વજ્ઞાનના વિદ્યાર્થીઓ એટલા માટે પ્રવેશ મેળવતાં કે ડો. રાધાકૃષ્ણન લેક્ચર્સ લે છે. કિંગ જ્યોર્જ પાંચમાએ તેના જન્મદિવસની ઉજવણી નિમિત્તે ડો. રાધાકૃષ્ણનનું ‘નાઈટ હૂડ’ થી સન્માન કર્યું. તે પછી ૧૯૩૨માં ‘અર્લ ઓફ વિલિંગડન’ ખિતાબ તેમને આપવામાં આવ્યો. ભારતીય ફિલસૂફીને તેમણે વિશ્વના મંચ પર સ્થાન અપાવ્યું.

૧૯૩૧ થી ૧૯૩૬ દરમિયાન આંધ્ર યુનિવર્સિટીના પ્રથમ કુલપતિ પદે રહ્યાં. તેમને ઈંગ્લેન્ડ, અમેરિકા જેવા દેશોમાં વ્યાખ્યાનો માટે નિમંત્રણો મળતાં. તેમના પ્રવચનો ઊંડા મંથન અને ઉમદા વિચારોથી સભર રહેતા. તેઓ સ્વામી વિવેકાનંદ અને વીર સાવરકરથી ખૂબ પ્રભાવિત હતા. ૧૯૪૬ માં તેઓ યુનેસ્કોમાં ભારતના રાજદૂત તરીકે નિયુક્ત થયા. અહીં ૧૯૫૨ સુધી સેવા આપી. મદનમોહન માલવિયાના આગ્રહથી ઓક્સફર્ડ છોડીને તેમણે ૧૯૩૮ થી ૧૯૪૮ સુધી બનારસ હિન્દુ યુનિવર્સિટીમાં વાઈસ ચાન્સેલર તરીકે સેવાઓ આપી. રશિયા સાથેના સંબંધો મજબૂત કરવા માટે નહેરુની ઈચ્છાથી ૧૯૪૯ થી ૧૯૫૨ દરમિયાન સોવિયેત યુનિયનના ભારતના રાજદૂત તરીકે ફરજ બજાવી. સ્ટાલિન પણ તેમને ભારે આદરથી જોતા અને મુલાકાત યોજતા.

રાધાકૃષ્ણનના શિક્ષણ અંગેના વિચારો :

૧૩ મે, ૧૯૫૨ ના તેઓ દેશના સૌપ્રથમ ઉપરાષ્ટ્રપતિ બન્યા. તેઓ ચીનની યાત્રા પર ગયા ત્યારે માઓત્સેતુંગ તેમને સત્કારવા માટે ખુદ બહાર આવ્યા. ૧૯૬૨માં તેઓ ભારતના બીજા રાષ્ટ્રપતિ બન્યા. ૧૯૬૭ સુધી તેઓ આ પદ પર રહ્યાં. દેશની નબળી આર્થિક સ્થિતિને કારણે તેઓ માત્ર ૨૫% વેતન લેતા હતાં. દેશ અને દુનિયામાં “ફિલોસોફર પ્રેસિડેન્ટ” તરીકે જાણીતા થયેલા. તેઓએ એકવાર કહ્યું હતું કે - “હું પહેલા શિક્ષક છું અને પછી રાષ્ટ્રપ્રમુખ છું.” શિક્ષકમાંથી રાષ્ટ્રપતિ પદ સુધી કોઈ વ્યક્તિ પહોંચી હોય તેવી આ વિરલ ઘટના હતી. ફિલોસોફર પ્લેટોએ લખેલું કે -

કવર સ્ટોરી

“આદર્શ રાજ્ય એ કહેવાય જ્યાં રાજા દાર્શનિક હોય. રાધાકૃષ્ણન રાષ્ટ્રપતિ બન્યા ત્યારે આ વાત સાચી સાબિત થયાનું અનુભવાતું હતું. રાષ્ટ્રપતિ પદેથી નિવૃત્તિ વેળાએ તેમણે ઉચ્ચારેલા શબ્દો આ પ્રમાણે હતા - “Our slogan should not be power of any price, but service at any cost.” અર્થાત્ કોઈપણ ભોગે સેવા, નહીં કે કોઈપણ કિંમતે સત્તા. આ સંદેશ ભારતના વર્તમાન રાજકારણીઓને ઘણું કહી જાય છે.

ડૉ. રાધાકૃષ્ણન માનતા કે શિક્ષકે પરિપૂર્ણ બનવા માટે માનવીય બનવું જ જોઈએ. બૌદ્ધિક તાલીમ સાથે હૃદયશુદ્ધિ અને આત્મશિસ્ત પણ હોવી જોઈએ. શિક્ષણમાં સંસ્કૃતિની ભૂમિકા ઘણી મહત્વની છે. “સંસ્કૃતિ એટલે મનુષ્યમાં રહેલા પશુને વશમાં કરવાની પ્રક્રિયા.” તેમના જીવનનું ઉદ્દેશ્ય આ પંક્તિમાં ચરિતાર્થ થતું દેખાય છે :

**“વાવવા છે બીજ મારે બાળકોના દિલ મહીં, વૃક્ષ થઈને ઉગશે એ નામ જિજ્ઞાસા ધરી.
જ્ઞાનરૂપી ફળ પછી તો આવશે એ વૃક્ષ પર, શીખવી દેશે સહજમાં જીવવાનું જિંદગી.”**

રાધાકૃષ્ણનની બહુમુખી પ્રતિભા : તેમના મતે રાષ્ટ્રનું ઘડતર અને ચણતર શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં થાય છે. શિક્ષણ વિશેનું વ્યાપક મનોમંથન તેમના જીવનકર્મનું કેન્દ્રબિંદુ હતું. તેઓ સંસ્કૃત અને અંગ્રેજી ભાષાના વિદ્વાન અને તત્ત્વચિંતક હોવાથી “ભારતના પ્લેટો” કહેવાતા. આ ઉપરાંત જુદી - જુદી પ્રાદેશિક ભાષાઓ અને ૧૫ થી વધુ વિદેશી ભાષાઓ લખી - વાંચી અને સમજી શકતા હતા. અંગ્રેજી ભાષા પર સારી પકડને કારણે અંગ્રેજોને ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાન સારી રીતે સમજાવી શક્યા હતાં. વિદેશમાં પણ તેમણે ધોતિયું, પાઘડી અને લાંબો કોટ પહેરીને પ્રભાવશાળી ભાષણો આપ્યાં હતાં. ૪૦ હજાર પાઉન્ડનું “ટેમ્પલટન પારિતોષિક” મેળવનાર તેઓ વિશ્વના પ્રથમ બિન ખ્રિસ્તી વિજેતા હતાં. આ ઈનામની બધી રકમ તેઓએ યુનિવર્સિટીને દાનમાં આપી દીધી હતી. વર્ષ ૧૯૫૪માં “ભારત રત્ન” નો સર્વોચ્ચ ખિતાબ અર્પણ કરીને ભારતે પણ આ મહાન શિક્ષક પ્રત્યેનું પોતાનું ઋણ અદા કર્યું છે. ૧૯૮૮ થી “ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી” એ ડૉ. રાધાકૃષ્ણનની યાદમાં સ્કોલરશિપ આપવાની શરૂ કરી છે. ૧૯૨૧ માં જ્યારે તેઓ મૈસુરની પ્રતિષ્ઠિત મહારાજા કોલેજમાંથી કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં ગયા ત્યારે ફૂલોથી શણગારેલી બગીમાં તેમને બેસાડી ઘોડાને બદલે વિદ્યાર્થીઓ બગી ખેંચીને રેલવે સ્ટેશન સુધી લઈ ગયા. આ ઘટના પરથી તેમની લોકપ્રિયતાનો ખ્યાલ આવે છે.

ડૉ. રાધાકૃષ્ણન રચિત ધર્મગ્રંથો : ડૉ. રાધાકૃષ્ણને ભારતીય ધર્મની અસલ વ્યાખ્યા લોકો સમક્ષ મૂકીને સાચા અર્થમાં માનવને માનવ બનાવી મોક્ષ સુધીનો માર્ગ બતાવી આપ્યો છે. ઓક્સફર્ડમાં સને ૧૯૨૮ માં “જીવનના આદર્શો” પર લેક્ચર આપેલ, જે પછીથી “An idealist view at lite.” નામથી પુસ્તક તરીકે પબ્લિસ કરવામાં આવ્યું હતું. ઓક્સફર્ડમાં ૬ વર્ષ વિઝિટીંગ પ્રોફેસર રહી તેમણે હિન્દુ ધર્મ ભણાવ્યો. એ દરમિયાન ઈન્દિરા ગાંધી, સાંસદ ભૂપેશ ગુપ્તા, યિગેલા આર્લો (ઈઝરાયેલા ઉપ વડાપ્રધાન) તેમના વિદ્યાર્થીઓ રહ્યા હતાં. ‘સંસ્કૃતિનું ભવિષ્ય’, ‘ઈસ્ટર્ન રિલિજન્સ એન્ડ વેસ્ટર્ન થોટ’, ‘ધર્મ અને સમાજ’, ‘ધમ્મપદ’, ‘રિકવરી ઓફ ફેથ’, ‘ભારતીય ફિલોસોફીમાં સ્રોત’, ‘બ્રહ્મસૂત્ર : આધ્યાત્મિક જીવનની ફિલસૂફી’, ‘ધર્મ, વિજ્ઞાન અને સંસ્કૃતિ’, ‘ધ પ્રિન્સિપલ ઓફ ઇન્ડિયન ઇથિક્સ’, ‘ભગવદ્ગીતા’ જેવા અનેક વિષયો ઉપર ગ્રંથો લખીને એમણે ભારતીય ફિલસૂફીનો અદ્ભૂત જ્ઞાન ખજાનો ખોલી આપ્યો છે. ‘ઈન્ડિયન ફિલોસોફી’ એ ડૉ. રાધાકૃષ્ણનનો ઉત્તમ ગ્રંથ છે. સમયાંતરે ભારતીય દર્શન-૧ અને ભારતીય દર્શન-૨ એવા બે વિભાગમાં તેનો અનુવાદ થયો છે. વૈદિક કાળથી લઈને બૌદ્ધકાળ સુધીનો ઇતિહાસ અહીં લખ્યો છે. ઉપનિષદોના અભ્યાસુ એવા ડૉ. રાધાકૃષ્ણને હિંદુ અને બૌદ્ધ ધર્મ પર અખૂટ ચિંતન કરીને, પોતાના વિચારોને ગ્રંથસ્થ કરીને ભારતીય ધર્મને મજબૂત બનાવ્યો છે. તેમણે ધર્મની સાચી પરિભાષા ભારતીય સમાજને આપી. ૧૭ એપ્રિલ, ૧૯૭૫ ના રોજ ૮૭ વર્ષની વયે ચેન્નઈ ખાતે તેમનું નિધન થતાં આપણી વચ્ચેથી એક મહાન શિક્ષક અને ફિલોસોફર પ્રેસિડેન્ટે વિદાય લીધી.

સમાપન :-

આજનું શિક્ષણ વ્યક્તિને સાક્ષર તો બનાવે છે પણ પગભર બનાવતું નથી. પોપટની જેમ ગોખીને પરીક્ષા આપવી એ જ જાણે લક્ષ્ય બની ગયું છે. બચપણ પુસ્તકોના ભાર તળે દબાઈ ગયું છે. બાળકોને ભણતર બોજારૂપ લાગે છે. ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ પૂરું પાડવા માટે શિક્ષક, સમાજ અને સરકાર સાથે મળીને સંકલ્પ લેશે તો જ આપણે શિક્ષણના સાચા ધ્યેયો પ્રાપ્ત કરી શકીશું અને તો જ ડૉ. રાધાકૃષ્ણનને સાચી શ્રદ્ધાંજલિ અર્પી ગણાશે. શિક્ષણમાં રહેલા દૂષણોને નાથવા વિશે પણ વિચારવું પડશે, તો જ શિક્ષક દિનની ઉજવણી લેખે લાગશે. કારણ કે શિક્ષક દિન એ આત્મ નિરીક્ષણ કરવાનો દિવસ છે.

આજે ડૉ. રાધાકૃષ્ણ આપણી વચ્ચે નથી, પરંતુ તેના આદર્શો આપણને માર્ગ બતાવે છે. આવા મહાન યુગદૃષ્ટાને આપણે સૌ દેશવાસીઓ શ્રદ્ધાથી નમન કરીએ.

નવી દિશા... નવા વિચાર...

સહકારથી સમગ્ર સમાજની સેવા

- નાગરિકો માટે જૂથ અકસ્માત વીમા યોજનાનો પુનઃ પ્રારંભ...
- પાક સહાય યોજનાનો અમલ...
- ટપક સિંચાઈ યોજનામાં આર્થિક યોગદાન...
- વાયર ફેન્સિંગ યોજનામાં આર્થિક સહાય...
- ખેતીકામમાં ઉપયોગી તાલપત્રીઓનું રાહતદરે વિતરણ...
- જમીન ચકાસણી લેબ તથા સ્પર્ધાસિસ લેબની નજીવા દરે ટેસ્ટિંગની સુવિધા...
- એ.સી. ભોજનાલયમાં શુદ્ધ અને સાત્વિક ભોજનની ઉત્તમ વ્યવસ્થા...
- માત્ર રૂ. ૧૦/- માં સારી કવોલિટીના ચા-નાસ્તાની સુવિધા...
- માર્કેટયાર્ડમાં ગરમીની સીઝનમાં ફ્રી છાશનું વિતરણ...
- જાહેર સ્વખોરો ઠંડા મિનરલ પાણીની સુવિધા...
- એમ્બ્યુલન્સ તથા ફાયરફાઈટરની ૨૪ કલાક સુવિધા...
- ઢાહાણવાડા મુકામે ૩૦ એકર જમીનમાં અદ્યતન સુવિધાઓવાળા માર્કેટયાર્ડનો શુભારંભ...
- ઉંઝા તાલુકા તથા બજાર વિસ્તારના કુપોષિત બાળકોને દત્તક લઈ માનવતાનું કાર્ય...

જય સહકાર... જય કિસાન...

દિનેશભાઈ પટેલ
ઈન્ચાર્જ સેક્રટરી

અરવિંદભાઈ પટેલ
વા. ચેરમેન

દિનેશભાઈ પટેલ
ચેરમેન

તથા ડિરેક્ટરગણ

ખેતીવાડી ઉત્પન્ન બજાર સમિતિ, ઉંઝા

પીળાં પાનનો પમરાટ

ભારતીય સંસ્કૃતિમાં ચાર આશ્રમનું મહત્ત્વ સમજાવ્યું છે : બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, ગૃહસ્થાશ્રમ, સન્યાસાશ્રમ અને વાનપ્રસ્થાશ્રમની અવધારણાઓ કરવામાં આવી છે. છેલ્લા બે આશ્રમ વૃદ્ધાવસ્થા તરફી છે. વનપ્રવેશ એટલે ઢળતી ઉંમરની શરૂઆત. બાળકોને મોટાં થવું ગમે પણ કોઈને વૃદ્ધ થવું ગમતું નથી. યુવાની બધાને ગમે છે.

‘વૃદ્ધ’ નો શાબ્દિક અર્થ થાય છે : વધેલું, વૃદ્ધિ પામેલું, ઘરડું, જૈફ, બુદ્ધું, સમજદાર, વડીલ, મોટેરું, વડેરા વગેરે. કુદરતી ક્રમ જોઈએ તો વસંતઋતુ જાય અને પાનખર આવે એટલે નવી કુંપળ ફૂટે, લીલાં પાન પીળાં થાય એમ માનવી વૃદ્ધ થાય છે. કાચમી યુવાન રહેવું કઠીન છે. ગોલ્ડન ગણાતી યુવાવસ્થા પછી વૃદ્ધાવસ્થા શરૂ થાય છે. કવિ કલાપી કહે છે તેમ -

એ કમ દિશે છે કુદરતી...

વૃદ્ધાવસ્થા જિંદગીની ઉત્તરાવસ્થા છે. સાઈઠ આસપાસ નોકરીમાંથી નિવૃત્ત કરવામાં આવે છે. ત્યાર પછી પ્રવૃત્ત ન રહે તો વૃદ્ધાવસ્થાનો સ્વીકાર કરી લે છે. માણસ ગત સમયને બહુ યાદ કર્યા કરે એટલે વૃદ્ધાવસ્થા શરૂ થઈ ગઈ છે, એમ કહેવાય.

મક્ત કવિ નરસિંહ મહેતાએ વૃદ્ધાવસ્થા અનુભવી છે, વૃદ્ધોને સામે જોઈ અને અવસ્થાની સંવેદના વ્યક્ત કરતું પદ મમળાવવા જેવું છે :

ઘડપણ કોણે મોકલ્યું.. ઉંબરા તો ડુંગરા થયા રે,
પાદર થયા પરદેશ... ન્હોતું જોઈતું તે શીદ આવિયું રે,
નહોતી જોઈ તારી વાટ; ઘરમાંથી હળવા થયા રે,
કહેશે ખૂણે ઢાળો એના ખાટ... એવું નફટ છે આ વૃદ્ધપણું રે,
મૂકી દો સહુ અહંકાર..?

આપણને શૈશવનું વિસ્મય, યુવાનીનો ઉત્સાહ અને વૃદ્ધાવસ્થાની સમજદારી ગમે છે. યુવાન હોય પણ સમજદારી ન હોય તો અવસ્થા બેકાર છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં ઉત્સાહ, ઉમંગ, સતત ક્રિયાશીલતા હોય તો તે વૃદ્ધ યુવાન છે એમ કહી શકાય. હાલ ક્યાંક બાપ કરતા યુવાન દીકરો વૃદ્ધ દેખાવા લાગે એના વિશે શું કહેવું?

વૃદ્ધાવસ્થા વ્યક્તિની અવસ્થાગત એક સ્થિતિ છે. એને જોવાની

દ્રષ્ટિ મહત્ત્વની છે. નિવૃત્તિને બેત્રણ વરસની વાર હોય અને નિવૃત્ત થવાનું ભૂત સવાર થઈ જાય, વર્તમાનમાંથી ખસી જાય, નિષ્ક્રિય થતો જાય તો તે વહેલો વૃદ્ધ થઈ જાય છે?. પરિવારોની જવાબદારી ઘટતી જાય, બાળકો ડાળે વળગી જાય, સંતાનો પારિવારિક નિર્ણયો લેતા થઈ જાય એટલે ઘરનો મોભી વ્યક્તિગત કોચલામાં બંધાતો જાય. બીજી બાજુ શહેરીકરણ, ઔદ્યોગિકરણ, પશ્ચિમીકરણ, આધુનિકરણથી સંયુક્ત પરિવાર તૂટવા લાગ્યા. યુવાન પેઢીને વૃદ્ધો બંધનકર્તા લાગે છે. પરિજનોથી એકલા પાડતી વૃદ્ધાવસ્થા અભિશાપ લાગે છે.

શારીરિક રીતે સ્વસ્થ હોવા છતાં અવસ્થા વિશે માનસિક તૈયારી થઈ જાય એટલે વૃદ્ધાવસ્થા આવી જાય છે. શરીર ગળતું જાય, દેહ કમ્મરથી વાંકો વળતો જાય, મન નબળું પડતું જાય, સંવેદનામાં વધઘટ થાય, ઈન્દ્રિયો નબળી પડતી જાય, સફેદ વાળ વધતા જાય, ચહેરા પર કરચલીઓ પડવા લાગે, આગસ વધતી જાય એ વૃદ્ધાવસ્થાની વાસ્તવિકતા છે. સંતકવિ જીવાભગતે પોતાની ૭૭, વરસની ઉંમરે અનુભવાતી ઘડપણની વિટંબણા, પોતાની કાયાને ઘેરી વળેલી વૃદ્ધાવસ્થા ગુરુને અરજ કરતી બે રચનામાં વર્ણવી છે :

ગુરુજી, આવી ઉમર અતિ કઠણ સીતેર ને સાત વરસની...

ગુરુજી, સુખ નો ઉપજવા દીયે શરીર, બે પાયે રિષ્ટ ઉપનું રે:

તેમાં પીડાનું શું પૂછવું હોય, આશ નહીં ઉગ્યાની...

બીજી રચનામાં અતિરુગ્ણ પથારીવશ જીવનનાં દુઃખદર્દોને વર્ણવે છે :

ગુરુજી, કાઢવા દીનને રાત, પડીને ભોંય પાટે રે...

ગુરુજી, જરાયે કરિયા જોર, ચામડિયું ઢલઢલિયું રે :

એવા આખ્યુંનાં હરિયા તેજ, ગુરુજી, નેણુંમાં જાંખપ વણિયું રે.

ગુરુજી, ભૂજામાંથી ભાંગ્યા જોર, કાંઈક કાને માહું સંભળાય,

ચાલતા પગ ના ઉપડે રે, મૂંઝવણું તેની પડે રે.

ગુરુજી, રે પડતા દાંત ચોવીસ, આવે રસના વેરે રે...

વૃદ્ધાવસ્થા ધીમી ગતિએ આવે છે. આપણે આવકારવા તત્પર થઈએ એટલે તુરત જ આવીને ઉભી રહે છે. હર્ષભર્યો પરિવાર હોય અને એક રૂમમાં એકાંકી જીવવું સારું લાગે એટલે વૃદ્ધાવસ્થા આવી

સમાજ સૃષ્ટિ

છે એમ કહી શકાય. માણસ થાકે, હાંફે એટલે વૃદ્ધાવસ્થા શરૂ થઈ જાય. સમૃદ્ધ દેશોમાં સિનિયર સિટીઝનને પેન્શન મળે છે. એવું નથી ત્યાં રાજેશ વ્યાસ ‘મિસ્કીન’ કહે એવી સ્થિતિ જોવા મળે છે :

- ખાંસે છે વૃદ્ધ ફાધર એ ઓરડો જુદો છે.
- બેસે છે ઘરના મેમ્બર એ ઓરડો જુદો છે.
- એકેક શ્વાસ જાણે ચાલી રહ્યા પરાણે,
- ઘરમાં છતાં ય બેઘર એ ઓરડો જુદો છે.
- મહેમાન કોઈ આવે વાતો જૂની સુણાવે,
- લાગે કદીક પળભર એ ઓરડો જુદો છે.

‘ઘરડાં ગાડાં પાછાં વાળે’ એવું કહીને વૃદ્ધો-વડીલોનો આદર કરવામાં આવે છે. અવસ્થાનો સહર્ષ સ્વીકાર કરીને બચેલું આયખું ઉત્સાહ અને આનંદથી પસાર કરવાનું હોય. ભારત અત્યારે તો યુવાનોનો દેશ છે. દેશમાં વધારેમાં વધારે યુવાનો છે. જે દેશોમાં વસ્તી ઘટી રહી છે. વડિલોની સંખ્યા વધતી જાય છે ત્યાં વૃદ્ધત્વને અલગ રીતે જોવામાં આવે છે.

વૃદ્ધાવસ્થા દેખાય નહિ એટલે યશ્માને બદલે લેન્સ, સફેદ વાળ કાળા કરાવવા, ફેસવોસ કરાવવું, નવા ભભકાદાર વસ્ત્રો પહેરવા વગેરે કલાપથી વૃદ્ધપણું ન દેખાય એવા નુસખાઓ કરે છે. ચહેરા પર કરચલીઓ ન દેખાય એટલે વૃદ્ધાવસ્થા ગાયબ થઈ જાય ? ખરેખર આ અવસ્થા અનુભવનો વિષય છે અને બીજાને પ્રતીતિ કરાવવાનો વિષય છે. કુદરતી ફેરફારોને રોકી શકાતા નથી. સવાલ પણ થાય છે કે વૃદ્ધ હોય છે કે વૃદ્ધ થાય છે ?

ભરતી પછી ઓટ દેખાય છે. સૂચસ્તિની લાલીમા ગમે. આથમી ગયાનું અંધારું ડરાવે છે. કોઈપણને વૃદ્ધ થવું નથી ગમતું. વૃદ્ધ એટલે નબળા, માંદલા અને સમાજમાં બોજારૂપ માણસ એવું માનવામાં આવે છે. હવે ઉંમર થઈ એટલે બહાર ન જવાય, બહારનું ન ખવાય, અમુક વસ્ત્રો ન પહેરાય, મોજ-મસ્તી ન કરાય, એકાંતમાં રહેવાય, એવું માનીને વર્તવાનું શરૂ થાય એટલે કામ કરવાની ભૂમિકા બદલાય છે. જંદગી મોજથી જીવવા માટે છે. આ ઉંમરમાં માણસો સાથે રહીએ, ફરીએ. આ અવસ્થા પરિવાર કે પરિજન માટે ભારરૂપ હોય, બિમારી આવે, મૃત્યુનો ઓથાર લાગે, આત્મહત્યા કરવાનું મન થાય, પરિજન દ્વારા વિશ્વાસઘાતનો અનુભવ થાય, કૌટુંબિક ઝઘડાઓ થાય, ગમા - અણગમા ઉભરાય, અસહાયતાનો અનુભવ થાય એટલે સમસ્યાઓ સર્જાય છે.

આ અવસ્થામાં પુષ્કળ સમય હોય છે એટલે સમયનો સદુપયોગ કરી શકાય. સંતાનો સતત વ્યસ્ત હોય એ વર્તમાનની નિયતિ છે. કેટલું જીવવું ? એ આપણા હાથની વાત નથી પણ કેવું જીવવું ? એ આપણા હાથની વાત છે. આવડત હોય તો વૃદ્ધાવસ્થાને વરદાનમાં બદલી શકાય?. કોઈ કલા હાથવગી હશે તો કામ લાગશે. ઘણા એંસી વરસે નાયતા, ગાતા, બજાવતા આનંદ માણે છે. સેવામંડળના સદસ્યોને જોડીને પ્રવૃત્ત હોય છે. શ્રી મહર્ષિ અરવિન્દ, વિનોબા ભાવે, નરેન્દ્ર મોદી, અબ્દુલ કલામ, નરોત્તમ પલાણ, તુષાર શુક્લની શ્વેતકેશી તસવીર આપણને ગમે છે. સડો ન લાગે તો પાકેલાં ફળનું મૂલ્ય વધારે હોય છે.

વ્યક્તિએ ઉંમરનો સ્વીકાર કરવો, લખવું કે વાંચન કરવું. ગમતાં ગીતો ગુનગુન કરવા કે સાંભળવા. કોઈ મંડળમાં જોડાઈને સેવા કરવી. હળવી કસરત કે વોકીંગ કરવું. સત્સંગ કરવો, શક્ય હોય તો સામુહિક પ્રવાસ કરવો. કોઈ પણ રીતે મનોબળ નબળું ન પડવું જોઈએ. આનંદ અને ખુમારી અંદરથી આવે છે. સાવ બેડરેસ્ટ હોય ત્યારે સેવાની જરૂર પડે છે. ‘મધર્સ ડે’ કે ‘ફાધર્સ ડે’ એ બે દિવસ જ નહિ કાયમી ધોરણે એનું મહત્ત્વ હોવું જોઈએ. સંતાનોને ભીનામાંથી સૂકામાં સુવાડ્યાં છે એનું ઋણ ચૂકવવા માટેની ફરજ છે ? . અનાથ હોય તો ઘણા સેવાભાવી દ્વારા ચાલતા વૃદ્ધાશ્રમોનો આશ્રય લઈ શકાય છે.

‘સિનિયર સીટીઝન ડે’ ઉજવીને જાગૃતિ લાવવાનો પ્રયત્ન સફળ રહ્યો છે. ભારત યુવાનોનો દેશ છે. વરિષ્ઠ નાગરિકોની સંખ્યા પણ વધતી જાય છે. સગવડ હોય અને એક સંતાન હોય એવા માતા પિતાએ બાળકને વિદેશમાં મોકલવાની લાલસા ટાળવી જોઈએ અથવા પરિસ્થિતિનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ. યુરોપીયન પરંપરામાં કુટુંબભાવના નથી એટલે વૃદ્ધો સુખરૂપ જીવન પસાર કરી શકે એવી ખાસ વ્યવસ્થા કરી છે. તમામ સુવિધાઓ સાથે પારિવારિક વાતાવરણ મળે તેવા વૃદ્ધાશ્રમો એક વિકલ્પ છે.

વૃદ્ધ થતા પહેલા પૂર્વ આયોજન કરીએ, અવસ્થા આવે એનો સ્વીકાર કરીએ. મનુષ્ય અવતાર એકવાર મળે છે. સુખદુઃખ મનનાં કારણો છે. કોઈ પણ પરિસ્થિતિને સ્વીકારીને જીવવું એ એકમાત્ર વિકલ્પ છે?. જીવન જીવતા ન આવડે એને કોઈ પણ ઉંમરે મજા ન આવે. ■

મો. ૯૮૭૯૮ ૩૫૭૧૭

ડૉ. નરેભરામ જે. રાંકજા

લેખક પ્રોફેસર અને ખેતીવાડી વૈજ્ઞાનિક છે. એગ્રીકલ્ચર યુનિવર્સિટી, જુનાગઢ અને મેમ્બર ફોર બોર્ડ ઓફ સ્ટડીઝ, ફેકલ્ટી ઓફ સાયન્સ, એગ્રીકલ્ચર, મારવાડી યુનિવર્સિટી, રાજકોટ

“નશા મુક્ત ઈન્ડિયા : એક અભિયાન”

કોઈ પણ દેશનું ભવિષ્ય અને તેની પ્રગતિ દેશના યુવાવર્ગ ઉપર આધારીત હોય છે. આ યુવાનો ખોટા રસ્તે જાય, એટલે કે કોઈ ને કોઈ વ્યસન તરફ વળે તો દેશનું ભવિષ્ય અંધકારના રસ્તે ચાલ્યુ જાય છે. આજનો યુવાવર્ગ જીંદગીની એક એક પળ જીવી લેવા માંગતો હોય છે, જેને લીધે ખોટા રસ્તા પર ચાલવાનું પણ ચુકતો નથી. વ્યસનનો દેશી ભાષામાં અર્થ થાય છે, બંધાણ. બંધાણ બે પ્રકારના હોય છે, સારી પ્રવૃત્તિનું બંધાણ અને ખરાબ પ્રવૃત્તિનું બંધાણ, જેમાં નશાયુક્ત પદાર્થોનું બંધાણ એ ખરાબ છે. આવી વસ્તુઓનું બંધાણ હોય તો તે માણસને બાંધીને શરીર અને પૈસાથી ખલાસ કરી નાખે તેવી એક કુટેવ કહેવાય. માણસ પહેલાં કુટેવ પાડે છે અને પછી તેજ કુટેવ માણસને પાડે છે. અંતે તો વ્યસનથી શરીર, સંપત્તિ, સંસ્કાર અને પ્રતિષ્ઠા બધાનો નાશ થાય છે. આજનો યુવા વર્ગ આવા પ્રકારના વ્યસનને ફેશન સમજે છે અને તેમ કરવામાં ગર્વ અનુભવે છે.

આજ કાલ બીડી, તમાકુ, ગુટકા, સિગારેટ, શરાબ વિગેરે જેવી વસ્તુઓનું સેવન કરવું એ સામાન્ય બની ગયેલ છે. કોઈ સારા પ્રસંગો ઉપર કે કોઈ પાર્ટી માં આવી ચીજનું સેવન કરવામાં ન આવે તો તે અધુરું છે તેમ માનવામાં આવે છે. કમનસીબી તો એ છે કે તેઓને ખબર છે કે આ પ્રકારની ટેવ આગળ જતા ખુબ જ નુકશાનકારક છે તેમજ જાન પણ લઈ શકે છે તો પણ તેનું સેવન કરતા અચકાતા નથી. જે યુવાવર્ગ કે અન્ય લોકો આવા પ્રકારના વ્યસની છે તેને તો નુકશાન છે

જ પરંતુ અન્ય વર્ગ કે જે આવી પ્રવૃત્તિથી દૂર છે તેઓને પણ નુકશાન થાય છે કારણ કે બીડી, સીગારેટ જેવા વ્યસનને કારણે તેનો ધુમાડો બધાને નુકશાન કરે છે. જાહેર સ્થળો ઉપર ઘણા લોકો બીડી, સીગારેટ પીતા હોય છે, જે અન્ય લોકો માટે પણ સ્વાસ્થ્યની રીતે નુકશાનકારક છે, જેમાં પણ સુધારો લાવવો જરૂરી છે તેમજ સરકારી નિયમોનું પાલન કરવું જોઈએ.

દારૂ જેવા નશીલા પદાર્થોના સેવન કરવાથી તેમની માનસિક સ્થિતિ તો બગડે જ છે સાથે - સાથે સામાજિક, આર્થિક તેમજ પારિવારિક સ્તર ઉપર ખુબજ માઠી અસર થાય છે. ક્યારેક દારૂના નશામાં વાહન પણ ચલાવતા હોય છે, જેમાં નશા કરવા વાળાનું જોખમ છે જ પરંતુ સામે વાળી વ્યક્તિ કે જે સાવ નિર્દોષ છે તેનું પણ એટલું જ જોખમ છે અને તે જોખમ કેટલી હદ સુધી ગંભીર સ્વરૂપ લે તેનો કોઈ જ અંદાજ આવી શકે નહીં, ઘણી જગ્યાએ સ્કુલો કે કોલેજોના વિદ્યાર્થીઓમાં પણ સિગારેટ, તમાકુ કે ગુટકા જેવા વ્યસનો હોય છે. સ્કુલો કે કોલેજોને આપણે એક મંદિરનું સ્વરૂપ આપેલ છે, માટે પણ આવી ટેવ વાળા વિદ્યાર્થીઓએ વિચારવું જોઈએ કે આવી પ્રવૃત્તિથી દૂર રહેવું. બીજી કોઈ વ્યક્તિ આપણને આવા સંકટમાંથી ઉગારી શકે નહીં, ફક્ત ને ફક્ત આપણી વિચારસરણી બદલીને અને તે મુજબ તેને અનુસરીને જ બચી શકાય છે. આવા પ્રકારના પદાર્થોના સેવનથી માણસ સાચુ શું ને ખોટું શું નો ભેદ ભુલી જાય છે. જે લોકો આવા નશાની લતમાં પડે છે, તેઓ એવું માને છે કે આનાથી તેમના દુઃખો

દૂર થઈ જાય છે, જે તેમની ખોટી વિચારસરણી છે. વાસ્તવિકતા એ છે કે જ્યાં સુધી તે નશામાં હોય છે ત્યાં સુધી આભાસી રીતે કે સ્વપ્નની રીતે દૂર થાય છે.

કેટલાંક યુવા વર્ગને હેરોઈન કે ડ્રગ લઈને નશો કરવાની આદત હોય છે, જે દારૂના સેવનથી પણ ભયંકર અને ગંભીર વ્યસન છે. આવા પ્રકારના વ્યસનથી આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરના ગુનેગારમાં પણ સમાવેશ થાય છે. ઘણા માણસો કહેતા હોય છે કે તમાકુ, બીડી, પાન, માવા કે ગુટકા એતો સામાન્ય છે પરંતુ આવા પ્રકારના વ્યસનોને જરા પણ હળવાશથી લઈ શકાય નહીં. કોઈ પણ પ્રકારના નાના કે મોટા વ્યસનમાં આર્થિક અને શારીરિક નુકશાન તો છે જ. કેટલાંક માણસો વ્યસન બાબતે તેમની મજબૂરી બતાવતા હોય છે કે આવી આદતમાંથી નિકળવા માંગતા હોવા છતાં નિકળી શકતા નથી, આવા માણસોએ અન્ય કોઈ સહારાથી કે મેડીકલ ટ્રીટમેન્ટ દ્વારા વ્યસનમાંથી મુક્તિ મેળવવી જોઈએ. આશ્ચિતો પ્રત્યે કે કૌટુંબિક સભ્યો પ્રત્યે પ્રેમભાવ અને લાગણીનો વધારો કરવાથી પણ તેમના હિત માટે આવી બીન જરૂરી આદતોથી દૂર રહેવાની પ્રેરણા જરૂર મળશે. નશાકારક ચીજ ને બદલે તેનો કોઈ વિકલ્પ શોધીને કે જે શરીરને નુકશાનકર્તા ન હોય, તેને અપનાવવાથી પણ આવા વ્યસનમાંથી મુક્તિ મેળવી શકાય છે.

સામાજિક રીતે પણ આ બાબતે કંઈક કરવું જરૂરી છે. કુટુંબના સભ્યો તેમજ સમાજના લોકો પણ આ પ્રકારના વ્યસન ધરાવતા લોકોને તેમાંથી મુક્તિ આપાવવામાં

સમાજ સૃષ્ટિ

મદદરૂપ થઈ શકે છે, જેમકે કોઈ એક કુટુંબમાં એક કે બે વ્યક્તિને પાન, તમાકુ કે ગુટકા ખાવાનું વ્યસન હોય તો તે બાબતે કુટુંબના દરેક સભ્યોએ તેમને આ બાબતે વારંવાર મનાઈ કરવી કે ઠપકો આપતા રહેવો, તેમની સાથેના વ્યવહારમાં પણ આ બાબત ને ધ્યાનમાં રાખીને જ વ્યવહાર કરવો, જેથી આવી બાબતથી કંટાળીને પણ વ્યસન મુકવાનો વિચાર જરૂર આવશે, સમાજ પણ આવા માણસો સાથે એ પ્રકારનો સામાજિક વ્યવહાર કરીને તેમને વ્યસનમાંથી મુક્તિ અપાવી શકે છે, કારણ કે માણસ આખરે તો એક સામાજિક પ્રાણી હોવાથી તેઓ લાંબા સમય સુધી સમાજની આ રીતની વર્તણુક સહન કરી શકશે નહીં અને વ્યસન મુક્તિ તરફ જરૂર વળશે. કેન્દ્ર કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા અથવા તો કેટલીક સામાજિક સંસ્થાઓ દ્વારા નશા મુક્તિ અભિયાન ચલાવવામાં આવે છે, જે એક આવકાર દાયક પગલું છે. સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાય તેમજ ઘણી બધી ધાર્મિક સંસ્થાઓ દ્વારા આ અંગે ખુબ જ પ્રશંસનીય કામગીરી કરવામાં આવી રહી છે અને તેમાં આ સંસ્થાઓએ ખૂબ જ મોટી સફળતા મેળવેલ છે. ઘણી જગ્યાએ નશા મુક્તિ સેન્ટર હોય છે જેમાં આવા લોકોને સારવાર પણ આપવામાં આવે છે અને ઘણા લોકોએ આવા સેન્ટરમાં સારવાર મેળવીને નશાની ટેવ માંથી મુક્તિ મેળવેલ છે. મેડીકલ સાયન્સ અને ડોક્ટર્સ પણ આ બાબતે પોતાનો ખુબ જ મોટો ફાળો આપી શકે તેમ છે.

ઘણી વખત એવું બનતું હોય છે કે આવા પ્રકારના વ્યસની માણસો તેમાંથી નીકળવા માંગતા હોય છતાં નીકળી શકતા નથી. આવા સંજોગોમાં પણ કોઈ ને કોઈ રસ્તો નીકળી શકે છે. દૃઢ સંકલ્પથી જરૂર તેમાંથી છુટકારો

મેળવી શકાય છે. ખાસ કરીને યુવા વર્ગમાં કે સ્કુલ, કોલેજ અવસ્થામાં વ્યસનની શરૂઆત વધુ જોવા મળે છે. વિદ્યાર્થી કાળ દરમ્યાન તેના ઉપર વડીલોએ આ બાબતે ખાસ ધ્યાન રાખવું જરૂરી છે. આવા વ્યસનની આદત થઈ જાય તે પહેલાં તેને રોકવી જરૂરી છે, જે માટે થોડી ઘણી પણ શંકા જાય એટલે તેના ઉપર નજર રાખતી રહેવી જોઈએ. જો આ કામ કરવામાં ન આવે તો આગળ જતા પરિસ્થિતિ નિયંત્રણ બહાર જતી રહેશે. કોઈ પણ પ્રકારના હાનીકારક નશાયુક્ત પદાર્થો કે વસ્તુઓ ખરીદવાવાળા કે વેચવાવાળા ઉપર સરકાર દ્વારા સખ સજાની જોગવાઈ કરી ને કડક રીતે અમલ કરાવવાથી એક હકારાત્મક પરીણામ લાવી શકાય છે. આ બાબતે સહીયરો પ્રયાસ કરવો જરૂરી છે, ફક્ત સરકાર ઉપર જ છાડી દેવું પુરતં નથી, પ્રજાએ પણ સહકાર આપવો જરૂરી છે, તો જ દેશને નશામુક્ત કરી શકીશું. ફક્ત જાહેરમાં શપથ લઈને બેસી રહેવાથી પરીણામ આવતું નથી પરંતુ તેના માટે પરીણામ લક્ષી પ્રયત્નો કરવા જરૂરી છે. કાયદાની સાથે સાથે આવા વ્યસન સાથે જોડાયેલ લોકોને પ્રેમ અને સહાનુભુતિ પૂર્વક સમજાવીને પણ આવા વ્યસનમાંથી મુક્તિ અપાવી શકાય છે. વ્યસન એક પ્રકારનું ઝેર જ છે. ઘણી વખત ન્યુઝ પેપરમાં કે ટી.વી. ના માધ્યમ દ્વારા સાંભળીએ છીએ તે લઠાકાંઠથી ઘણાં માણસોના મૃત્યું થયા હોય તેમજ ઘણા બધાને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવે છે. આ એક નશાની અતિરેકતા બતાવે છે.

એક વખત યુવા વર્ગ આવા નશાની લતમાં ચડી જાય, પછી તેમાં આગળ ને આગળ ફસાતો જાય છે અને એક સમય એવો આવશે કે પોતે તેમાંથી નીકળવા માંગતો હશે

તો પણ નીકળી શકશે નહીં. આજની શિક્ષણ પધ્ધતિમાં પણ કંઈ આવી નશામુક્ત બાબત ને મહત્વ આપવાની જરૂરિયાત છે, જેથી યુવાવર્ગને વાસ્તવિકતાનો ખ્યાલ આવે. બાળકો તેમજ યુવા વર્ગને આ રસ્તેથી રોકવા માટે વડીલો પહેલ કરવી પડશે. ઘણા વડીલો જ બીડી, તમાકુ, સિગારેટ કે ગુટકા, પરિવારના અન્ય સભ્યોની હાજરીમાં જ લેતા હોય છે, જેની નકારાત્મક અસર બાળકો ઉપર પડે છે. જુદા જુદા વ્યસનથી જુદા જુદા પ્રકારના અનેક રોગો થાય છે. આપણે ત્યાં તમાકુનું વ્યસન સામાન્ય છે. બીડી કે સિગારેટ દ્વારા તમાકુ પિવામાં આવે છે. તમાકુમાં નિકોટીન નામનું ભયંકર ઝેરી તત્વ આવેલું હોય છે. આ બધાને કારણે ફેફસાના કેન્સર, ટી.બી. જેવા ભયંકર રોગો થવાની શક્યતા અનેક ગણી વધી જાય છે. આ સિવાય, આંતરડામાં ચાંદા પડવા, પાચનતંત્ર નબળું પડવું, કોલોસ્ટ્રોલમાં વધારો થવો, હાથ, પગ તેમજ માથાનો દુઃખાવો થવો અને બ્લડ પ્રસર વધવું, આવી અનેક શારીરિક મુશ્કેલીઓ ઊભી થાય છે જે મેડીકલ સાયન્સના રીસર્ચ ઉપરથી પણ જાણવા મળેલ છે.

બીજું એક પ્રચલિત વ્યસન ગુટકા છે. જે એક ઝેરી તમાકુ જ છે. આ વ્યસનથી મોઢું ખુલતું બંધ થઈ જવું, મોઢામાં ચાંદા પડવા, જેવી શારીરિક મુશ્કેલીઓ ઊભી થાય છે. જેના લીધે મગજમાં ગંભીર નુકશાન થવું, લીવરમાં બગાડ થવો તેમજ તેમાં સોજા આવવા, ચરબી જામવી તેમજ દારૂ હોજરીમાં જતાવેત લોહીમાં ભળીને નુકશાન કરે છે, માણસ માનસિક સંતુલન પણ ગુમાવી બેસે છે. આ ઉપરાંત અફીણ, ગાંજો, હેરોઈન, કોકેઈન, બ્રાઉન સ્યુગર વગેરેના બંધાણથી અનેક પ્રકારના શારીરિક રોગો થાય છે અને

સમાજ સૃષ્ટિ

આ રોગો આગળ વધી ગયા પછી તેને કાબુમાં લેવા મુશ્કેલ છે. આપણે જો ધાર્મિકતા કેળવતા હોઈએ તો એ સમજવું જોઈએ કે વ્યસનનો દરેક ધર્મમાં નિષેધ છે, જેથી પણ આવા વ્યસનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. વ્યસનના ત્યાગ માટે દૈનિક નિશ્ચય કરવો જોઈએ કે મારે વ્યસન છોડવું જ છે તે સાચો ઉપાય છે. આપણે એ જાણવું જોઈએ કે વ્યસન આપણને વળગ્યા નથી પરંતુ આપણે વ્યસનને વળગ્યા છીએ. જન્મની સાથે વ્યસન આવતું નથી, આપણે ઉભું કરેલ છે માટે આપણે જ તે છોડવાનો ઉપાય કરવાનો છે.

કોઈ પવિત્ર દિવસ કે ધાર્મિક તહેવાર પસંદ કરીને વ્યસન છોડવાથી લાંબા સુધી

તેની અસર રહે છે અને માનસિક રીતે સંતોષ પણ થાય છે. હોટલો, પાનના ગલ્લા, કલબો તેમજ સમારંભોમાં આવું વાતાવરણ હોય ત્યાંથી દુર રહેવું, નિર્વ્યસની માણસોનો સંગ કરવો, ધાર્મિકતા કેળવવી, સારા પુસ્તકો વાંચવાની ટેવ પાડવી, આવી પ્રવૃત્તિઓ વ્યસન મુક્તિ માટે મદદરૂપ થાય છે. એ યાદ રાખવું જોઈએ કે વ્યસન છોડવાથી કોઈ દુઃખી થયું નથી અને વ્યસન કરવાથી કોઈ સુખી થયું નથી. વ્યસન છોડ્યા પછી પણ એ સાવધાની રાખવી જોઈએ કે તે ફરી જીવનમાં પ્રવેશી ન જાય. આપણે સહુ વ્યસનની બરબાદીથી બચવા માટે સહીયારા પ્રયત્નો કરીએ, તેના માટે ખેડૂતો આવા વાવેતર બંધ કરે, કાયદાનું પાલન કરાવનાર અધિકારીઓ, વહીવટી

તંત્ર, અખબારો, ટી.વી. ચેનલો, સામાજિક અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ, ધર્મગુરુઓ, ઘરના વડીલો, માતા-પિતા વગેરે આવા વ્યસનો છોડાવવા પ્રયત્નો કરે તો જરૂર સફળતા મળશે જ. સરકાર દ્વારા વ્યસન મુક્તિ અભિયાનને એક ઉત્સવના સ્વરૂપમાં ચલાવવામાં આવે તો ઘણી સફળતા મળી શકે. આપણા દેશને વિકસિત રાષ્ટ્ર બનાવવા માટે દેશને નશા મુક્ત બનાવવું જરૂરી છે, જેના માટે સરકાર, સેવાભાવી સંસ્થાઓ તેમજ લોકોના સહીયારા પુરૂષાર્થથી જ આ શક્ય બનશે. તો, ચાલો આના માટે એક અભિયાન ચલાવીએ કે “વ્યસનથી બચો અને બચાવો” તે સાથે જ “નશા મુક્ત ઈન્ડિયા”નું સ્વપ્ન સાકાર કરીએ. ■

VISHVESH PATEL
9879590685

Garden of Delight

CHIRAG PATEL
9825010685

Gold Roof
DESIGNER DIAMOND JEWELLERY
VVS • EF • IGI CERTIFIED

202/3/4, Madhav Complex, Nr President Hotel, Off C. G. Road, Ahmedabad - 9

સુકાઈ ગયેલા ઝાડના થડમાં પણ જીવન પ્રાંગરતું હોય તેવું બની શકે

સુકાઈ ગયેલા વૃક્ષના થડમાં પણ જીવન પ્રાંગરતું હોય તેવું બની શકે છે. જે કુંપણો સુકાયેલા થડની ટોચે ફૂટી નીકળી છે તેને પણ હરખ છે વિશાળ વૃક્ષ બનવાનો, આજ હરખ...આજ ઉન્માદ...કુંપણોને વિશાળતા તરફ લઈ જાય છે અને સમય આવે આજ નાની કુંપણો વિશાળ વૃક્ષ બની જાય છે અને આ વિશાળતા તરફની ગતિ કુંપણોને વૃક્ષ બનતા રોકી શકતી નથી, જેનામાં જીવન જીવવાનું ઝનૂન હોય છે તે જ વિશાળતા પામી શકે છે. આપણા જીવનમાં પણ બનતી દુઃખદ ઘટનાઓ પીડા, વિષાદ ક્યારેક આપણને ઘેરી વળે છે ત્યારે આપણું જીવન સુકાયેલા ઝાડના થડ જેવું બની જાય છે, પરંતુ કુંપણોની જેમ આપણે પણ જીવન જીવવાનો ઉન્માદ... આશા ગુમાવવી જોઈએ નહિ, આવનાર એજ સમયની રફતારમાં આપણું જીવન પણ મહેંકી ઉઠશે તે નક્કી..સૂર્ય નો ઉદય થાય છે અને અસ્ત પણ થાય છે..ચંદ્રની ચાંદની ફક્ત એક રાત્રિ માટે હોય છે..ફરી નવો દિવસ અને ફરી નવી રાત્રિમાં ચાંદની પાછી ફરે છે. “પરિવર્તન” બ્રહ્માંડનો નિયમ છે. બધું એની ગતિમાં અને લયમાં ચાલ્યા કરે છે. ખાસ કોઈ પ્રયત્ન ના કરો તો પણ આપણું જીવન આવી જ કોઈ ગતિ અને લયમાં ચાલ્યા કરતું હોય છે.

ઉજ્જડ વેરાન વગડામાં પણ જીવન પ્રાંગરતું હોય છે, દૂર દૂર સુધી એક પણ વૃક્ષ કે ઝાડ દેખાતું નહિ હોવા છતાં...વગડાની વચ્ચે સૂકી.. ધૂળ.. માટી અને પાણી ના સ્રોત વગર પણ ક્યાંક એકાદ.. એકલું અટૂલું કોઈ વૃક્ષ પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવીને અડીખમ ઉભુ

હોય તેવું પણ બની શકે, સૂકા રણમાં પણ ક્યાંક મીઠા પાણીનો વીરડો જોવા મળે તેવું પણ બની શકે છે, બધું સુકું હોય..રુક્ષ હોય.. કટાયેલું હોય..વેરાન હોય. એટલે ખરાબ જ હોય તેવું નથી હોતું, ખરાબ માણસમાં પણ કેટલાક સદગુણ દબાયેલા પડ્યા હોય છે, જે કટોકટીની પરિસ્થિતિમાં અચૂક બહાર આવતા હોય છે, સૂકા ઝાડના મૂળમાં પણ માટીની ભીનાશ ઉપલબ્ધ હોય છે, સમગ્ર વ્યક્તિત્વમાં એકાદ દુર્ગુણને આધારે સમગ્ર વ્યક્તિત્વ ખરાબ છે તેવું માની લેવું તે ઉચિત નથી હોતું, સમયને આધારે વ્યક્તિના વ્યક્તિત્વનો સારા નરસાનો માપદંડ બદલાતો રહેતો હોય છે, જે રીતે પાનખરના સૂકા પત્તા જોઈ કોઈ વિચારે કે આ ઝાડ સુકાઈ ગયું છે તો તેનું અનુમાન ખોટું પડશે. વસંત ઋતુમાં એજ ઝાડ ફરી નવપલ્લવિત થઈ જશે.

કોઈ વ્યક્તિ ઝાડની બધી ડાળીઓ.. શાખાઓ કાપી નાખે એમ છતાં એ ઝાડનું થડ મૂળિયાં સાથે જ્યાં સુધી જમીનમાં ચોંટેલું હશે ત્યાં સુધી એજ કપાયેલી ડાળીઓમાં ફરીથી પાંદડા-કુંપણો ફૂટી નીકળશે તે નક્કી, જે દિવસે મૂળિયાની પકડ જમીન ઉપરથી ઢીલી થશે તેજ દિવસથી ઝાડનું અસ્તિત્વ જોખમમાં મુકાશે.

જુદી જુદી ડાળીઓ, શાખા પ્રશાખાઓને વૃક્ષનું થડ જ મજબૂત રીતે જોડી રાખે છે કારણ કે થડ એ વૃક્ષનો મોભી છે, નાની ડાળીઓ બાળક સમાન છે, ઉછળકૂદ કરવું તે બાળકનો સ્વભાવ હોય છે, વૃક્ષની ડાળીઓ શાખાઓ પોતપોતાની રીતે ફેલાતી રહે છે પરંતુ તેનો કન્ટ્રોલ વૃક્ષના થડ પાસે હોય

છે, વિસ્તરવું અને વિસ્તારવું એ વૃક્ષનો સ્વભાવ રહ્યો છે, પથ્થર મારનારને પણ ફળ આપવું તે તેનો ગુણધર્મ રહ્યો છે, પોતાની જગ્યા ઉપર જ ફૂલવું ફાલવું તે તેનો સદગુણ રહ્યો છે, બાજુમાં જ ઉભેલા ઘટાદાર વૃક્ષની તે ક્યારેય ઈર્ષા કરતું નથી કે બળતરા કરતું નથી, તે તો પોતાની ડાળીઓ પાંદડાઓને જ ફાલવા ફૂલવા ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે, વેરાન વન વગડામાં જ્યારે હલકી હલકી પવન ની લહેર.. વૃક્ષના અડધા સૂકા પાંદડાઓને સ્પર્શ છે અને જે ખડ ખડ ધ્વનિ ઉત્પન્ન થાય છે તે “ઓમ ના ધ્વનિ”નું સ્મરણ કરાવે છે, સાથે સાથે પરમાત્માના સાનિધ્યનો અનુભવ પણ કરાવે છે, વૃક્ષ જીવન રક્ષક પણ છે અને એક જીવનશૈલી પણ છે જે એક જ જગ્યાએ સ્થિર હોવા છતાં સૃષ્ટિના દરેક જીવ સાથે જોડાયેલું રહે છે અને તેમનું જીવન રક્ષક બની રહે છે, એક ઉમદા જીવન જીવવાનો સંદેશ વૃક્ષ હંમેશા પૂરો પાડે છે સાથે સાથે એક ઉત્તમ જીવનશૈલી પણ વૃક્ષ પૂરી પાડે છે તે નિર્વિવાદ છે. મો. ૯૮૨૫૦૧૪૦૬૩

સામાજિક જૂથ, મંડળો કે સંગઠનની ભૂમિકા

કોઈપણ દેશ અસંખ્ય એવા નાનામોટા સામાજિક જૂથોનો બનેલો હોય છે. આવા જૂથો પર સરકારી નીતિઓની પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ અસર પડતી હોય છે, છતાં સ્થાનિક કક્ષાએ એવા જૂથોના સર્વાંગી વિકાસ માટે તો જે તે જૂથના સંગઠને જ જવાબદારી લેવાની હોય છે. આવા જૂથની કારોબારી, વ્યવસ્થાપક કે ટ્રસ્ટીમંડળની શું ભૂમિકા હોવી જોઈએ એના વિશે થોડી વાત. આમ તો ટ્રસ્ટીમંડળના નિયમિત કાર્યોમાં મિલકત જાળવણી, હિસાબો રાખવા, પેટા સમિતિઓની નિમણૂક કરવી, વહીવટી કામગીરી પર નજર રાખવી, ટ્રસ્ટના નાણાનું કાયદાકીય રીતે રોકાણ કરવું, સામાન્ય સભાનું વ્યવસ્થિત આયોજન કરવું વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

મૂળભૂત રીતે સામાજિક કાર્ય એ એક સહયોગી પ્રક્રિયા છે, જેમાં જૂથના નેતાઓનો સમાવેશ થાય છે, જે જૂથની સફળતાને સુનિશ્ચિત કરવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. આ જૂથ દરેક ક્ષેત્રે સમાજને આગળ લઈ જવા માટેના દૂર-ગામી નિર્ણયોનો અમલ કરે છે. તેથી આ સમિતિએ કયા અન્ય કાર્યો પર પણ વિશેષ ધ્યાન આપવું જોઈએ તેની સમીક્ષાત્મક ચર્ચા કરું.

૧) સભ્યોની પસંદગી:

આ જૂથમાં સમાજની શિક્ષિત, દૂરંદેશી, સંપન્ન અને સમાજ સેવા પ્રત્યે સમર્પિત ભાવ ધરાવતી વ્યક્તિઓ હોય એ ઈચ્છનીય ગણાય. એની સાથે બદલાતા સમય સાથે નવા વિચારો, નવા ખ્યાલો સાથે

સમાજની ઝડપી પ્રગતિ માટે પ્રયત્નશીલ એવા યુવાનો સમિતિની મૂડી ગણાય.

પરંતુ ઘણાં સંગઠન કે મંડળોમાં સભ્યોની પસંદગી માટે ચોક્કસ અને સ્પષ્ટ માપદંડો નથી! તેથી, તેમાં સગાસંબંધી, આર્થિક સંપત્તિ, પ્રાંત(ગામ) કે સામાજિક બળવાથી પસંદગીની મહોર લાગી જતી હોય છે! આમાં સંચાલનની આવડતવાળા સમાજના સભ્યોનો દૂર હડસેલાઈ જાય છે જે સમાજ કે સંસ્થાને લાંબેગાળે નુકસાન પહોંચાડી શકે છે.

૨) જૂથના લક્ષ્યો અને ઉદ્દેશ્યોની ઓળખ:

સમિતિના નેતાઓ સમાજના ઉત્કર્ષ માટે જૂથના ધ્યેયો અને ઉદ્દેશ્યો નક્કી કરે છે અને તેમને હાંસલ કરવા માટે વ્યવસ્થિત કાર્યક્રમ રૂપરેખા નક્કી કરે છે.

ઘણાં કિસ્સામાં એવું જોવા મળે છે કે સંગઠન કે સંસ્થામાં આવા કોઈ સ્પષ્ટ ધ્યેયો હોતા જ નથી. બસ, ‘સમાજનું કલ્યાણ’ એવો પલાયનવાદી વિચાર રજૂ કરી દેવાય છે! જો હોય તો નક્કી કરેલા સર્વસામાન્ય ધ્યેયો વિશે મોટા-ભાગના સભ્યો અજાણ અથવા અસ્પષ્ટ હોય છે! ખરેખર તો આ ધ્યેયો જ સમિતિ અને સમાજના સભ્યોને પરસ્પર રીતે જોડી રાખનારા હોય છે. આની ઊણપને લીધે વહીવટી સંકલનની કડી તૂટે છે.

૩) જૂથ પ્રક્રિયાઓને સરળ બનાવવી:

જૂથ સમિતિના સભ્યોએ તંદુરસ્ત સંદેશા - વ્યવહાર, સંબંધ-નિર્માણ અને સમસ્યા-નિવારણને પ્રોત્સાહન આપવા માટે વિવિધ જૂથ પ્રક્રિયાઓ અને તકનીકોનો ઉપયોગ કરવાનો હોય છે. (જેવી કે પ્રત્યક્ષ મુલાકાત, સાહિત્ય સર્જન, લેખિત સંદેશા, વિડીયો વગેરે..) ઘણીવાર આ પ્રક્રિયા સરળ કેમ જણાતી નથી?

કેમ કે, મંડળો કે જૂથની પેટા સમિતિઓની રચનાનો હેતુ અને તેના સભ્યોની પસંદગીનું પણ કોઈ સ્પષ્ટ ધોરણ

સમાજ સૃષ્ટિ

નક્કી હોતું નથી. કેટલાક સભ્યો તો પોતાની જે તે સમિતિમાં સભ્યપદ બાબતે અજાણ અને સ્વયં આશ્ચર્ય અનુભવતા હોય છે! વળી, સભ્યો વચ્ચે સંપર્ક અને સંવાદ ઘટે એટલે ગેરસમજ અને શંકા વધે છે જે સંઘર્ષ અને ખેંચતાણમાં પરિણમે છે.

૪) સલામત વાતાવરણ બનાવવું:

જૂથના નેતાઓ જૂથમાં સલામત વાતાવરણ બનાવવા માટે જવાબદાર છે, જે વિશ્વાસ, આદર સાથે જરૂરી બાબતોની ગોપનીયતા જાળવે. કોઈપણ સભ્ય ભય વિના પોતાની વાત રજૂ કરી શકે, અને એની રજૂઆત બાબતે ચર્ચા કરીને બહુમતીથી નિર્ણય લેવાની વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ.

જો કારોબારી કે સમાજના સભ્યો તરફથી મળતા સૂચનો, દરખાસ્ત કે કાર્યક્રમો અંગે કોઈ નક્કર વિચારણા થતી ન હોય તો આવી સમિતિના બહુમતી સભ્યો નિષ્ક્રિય બની રહે છે. ઘણું ખરું આવા નિષ્ક્રિય સભ્યો વિવાદ ઊભા કરતાં હોય છે !

૫) જૂથ નિર્ણયો લેવાનું માર્ગદર્શન આપે:

જૂથની વ્યવસ્થાપક સમિતિના સભ્યો સહભાગિતા અને સહયોગને પ્રોત્સાહિત કરીને જૂથ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાઓને સરળ બનાવે છે. તેઓ જૂથના સભ્યોને તેમના પરિપ્રેક્ષ્યને સ્પષ્ટ કરવામાં, વિવિધ દૃષ્ટિકોણને સમજવામાં અને સર્વસંમતિ સુધી પહોંચવામાં મદદ કરે છે.

ઘણાં મંડળો અને જૂથોમાં ચિત્ર જુદું જોવા મળે છે. મોટાભાગના નિર્ણયો પુખ્ત ચર્ચા-વિચારણા વિના જ લઈ લેવાય છે. જે તે આયોજિત થનાર કાર્યક્રમોમાં પ્રચાર, મંચ સંચાલન, મીડિયા કવરેજ, અહેવાલ લેખન વગેરે બાબતે ઘણી ભૂલો થતી રહે છે. યોગ્ય માર્ગદર્શન અને ચર્ચા સાથે જવાબદારીઓ નક્કી ન થાય તો આવું બને છે.

૬) જૂથની પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન:

જૂથના નેતાઓ જૂથની પ્રગતિનું નિરીક્ષણ કરે છે અને તેની અસરકારકતાનું મૂલ્યાંકન કરે છે. તેઓ જૂથની સિદ્ધિઓ

અને પડકારોનું મૂલ્યાંકન કરે છે અને જૂથની કામગીરીને સુધારવા માટે પ્રતિસાદનો ઉપયોગ કરે છે.

ઘણી સંસ્થાઓમાં કોઈપણ કાર્યક્રમ બાદ આવી ફીડબેક મિટિંગ ભાગ્યે જ લેવાય છે. પેટા સમિતિઓ સાથે પણ મૂલ્યાંકન બેઠક થતી જ નથી. તેથી જે તે પૂર્ણ થયેલ કાર્યક્રમમાં રહેલી ત્રુટિઓની અવગણના ભવિષ્યના કાર્યક્રમોમાં પણ ચાલુ જ રહે છે !

આ માર્ગદર્શક સૂચનો જે તે જૂથો, મંડળો કે સંગઠનોને કેટલા ઉપયોગી થશે એ હું કહી ન શકું. પરંતુ સંનિષ્ઠ, કર્મનિષ્ઠ અને કુશળ માણસોની હંમેશાં આવા જૂથોને જરૂર રહેવાની જ છે. શોભાના ગાંઠિયા જેવા માણસો નહીં, પરંતુ નવા વિચારો સાથે તેના અમલ માટે તત્પરતા દાખવનારા માણસોની સૌને જરૂર રહેવાની. સામાજિક જૂથોનો સર્વાંગી વિકાસ એના વિના સિદ્ધ ન થાય એ પણ હકીકત છે.

યોગાહાર : આહારનો યોગ

લેખક : રાજેશ પટેલ
યોગાહાર એક્સપર્ટ

લીલાં પાનનું ખોરાકમાં મહત્વ

- ◆ લીલાં પાનનું કલોરોફીલ, વનસ્પતિ માટે અગ્નિ, વાયુ, જળ, ભૂમિ અને આકાશ તત્ત્વનો ઉપયોગ કરી, ખોરાક બનાવે. શાકાહારી પ્રાણીના શરીરમાં લીલું કલોરોફીલ જાય, તેનો મધ્યનો કણ Mg ના બદલે Fe બદલાય, અને લાલ નેચરલ હિમોગ્લોબીન બને, ખોરાકમાંથી શરીરને જરૂરી અગ્નિ, વાયુ, જળ, ભૂમિ, આકાશ તત્ત્વો બનાવી આપે. શરીરના પાંચ તત્ત્વોનું બેલેન્સ અદ્ભૂત રીતે થાય.
- ◆ લીલાં પાનમાં જેટલાં પોષક તત્ત્વો હોય એટલાં બીજા કોઈ ખોરાકમાં ના હોય. સૌથી વધારે પોષક તત્ત્વોવાળા પાન, રજકો (AIFaAIFa) ઘઉંના જવેરા, સરગવા, પાન, મેથી, મીઠો લીમડો વગેરે. ટેસ્ટી ચટણી, ટેસ્ટી જ્યુસ સ્વરૂપે આપી શકાય.
- ◆ લીલાં પાનથી હિમોગ્લોબીન વધે, પોષક તત્ત્વો મળે, કુપોષણ મુક્ત સમાજ નિર્માણ થાય.
- ◆ લીલાં પાનનો વપરાશ વધવાથી લોકજાગૃતિ આવે, લોકો લીલાં પાનનો ખોરાકમાં ઉપયોગ વધારે, ખેડૂતોની આવક વધે, સમાજ રોગમુક્ત, તંદુરસ્ત બને.

માણસને કેટલું ધન જોઈએ ?

અર્થશાસ્ત્રમાં ‘ઘટતા જતા તુષ્ટિગુણનો નિયમ’ રિમીનીશીંગ લો ઓફ યુટીલીટી ભણવામાં આવે છે. એક માણસ ગુલાબજાંબુ ખાય છે. પહેલાં ગુલાબજાંબુ કરતાં બીજામાં અને એ રીતે ત્રીજા.... ચોથામાં એને ક્રમશઃ વધુ સ્વાદ આવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો તુષ્ટિગુણ વધતો જાય છે, પરંતુ આ તુષ્ટિગુણ ચરમ સીમા પર પહોંચ્યા પછી ક્રમશઃ ઘટતો જાય છે. એક તબક્કો એવો આવે છે કે વધુ ખાવા જતાં ઉબકા આવવા લાગે છે, ને ક્યારેક વોમીટ

દાખલાની જેમ વધારે પડતું ભેગું થઈ જાય તો ઉબકા આવવા લાગે.

આપણે સહુ જાણીએ છીએ કે ગુલાબજાંબુનું દૃષ્ટાંત ધન કમાવાની બાબતે લાગુ પડતું નથી. પરિણામે ભલે ગુલાબજાંબુના દાખલાની જેમ અતિશય ધનથી ઉબકા ન આવતા હોય, પરંતુ અનેક પ્રકારની આફતો તો આવે જ છે. ઉબકા નહીં તો આફતો ! શબ્દો અલગ છે, બાકી વાત એકની એક જ છે ! વધુ પડતી ધન-લાલસાનું દુષ્પરિણામ પ્રસિદ્ધ લેખક ટોલ્સ્ટોયે એમની

જાણીતી વાર્તા “એક માણસનો કેટલી જમીન જોઈએ ?” (હાઉમચ લેન્ડ એ મેન રિક્વાયર્ડ) માં ખૂબ અસરકારક રીતે દર્શાવ્યું છે. લોભિયો માણસ વધુ જમીન આંતરવાની લાલચમાં મોટું

પણ થઈ જાય છે. આ બાબતને અર્થશાસ્ત્રમાં ‘ઘટતા જતા તુષ્ટિગુણનો નિયમ’ કહેવામાં આવે છે. અર્થશાસ્ત્રનું પ્રાથમિક જ્ઞાન ધરાવનાર વ્યક્તિ પણ આ નિયમ જાણે છે.

ક્યારેક એવો વિચાર આવે છે કે તુષ્ટિગુણનો આ નિયમ ધન ભેગું કરવાની બાબતે લાગુ પડે કે નહીં ? ધન ભેગું કરતાં કરતાં એક ચરમ સીમા આવી જાય, ને ત્યાર પછી ભેગું કરવાની બિલકુલ ઈચ્છા ન થાય. એટલું જ નહીં, ગુલાબજાંબુના

રાઉન્ડ લે છે, સૂર્યાસ્ત થઈ જાય છે. રાઉન્ડ પૂરું થતું નથી. પેલો લોભિયો હાંફીને ઢળી પડે છે. આખરે એના ભાગે છ ફૂટ જમીન આવે છે ! સુખ મેળવવા માણસ કેટલું દુઃખ વેઠે છે !

વધુ પડતા ધનથી અજીર્ણ થવાની વાત આપણને ઝટ સમજાતી નથી, એનું કારણ છે. ગુલાબજાંબુનું દૃષ્ટાંત પ્રત્યક્ષ છે. પરિણામ નજર સામે છે. જ્યારે ધનના અતિરેકના પરિણામ પ્રત્યક્ષ કે તાત્કાલિક નથી, દૂરગામી છે. એ સમજવા માટે વિચાર કરવો પડે છે.

ચિંતન કરવું પડે છે. મગજને તકલીફ આપવી પડે છે. આ પ્રકારની તકલીફથી આપણે દૂર ભાગીએ છીએ. વિચાર દરિદ્રતા એ આપણી સૌથી મોટી બીમારી છે. ધન-સમૃદ્ધ માણસો ચિંતન-દરિદ્ર હોઈ શકે છે. ગુણવંત શાહ એમની લાક્ષણિક શૈલીમાં સચોટ રીતે કહે છે કે, “એ માણસ એટલો બધો ગરીબ છે કે એની પાસે પૈસા સિવાય કશું જ નથી !”

લક્ષ્મી યા ધન વિશે આપણી ભારતીય પરંપરામાં ખૂબ ચિંતન થયું છે. એ વિશે સંસ્કૃતમાં “લક્ષ્મી સહસ્ર સ્તોત્રમ્” (લે. વેંકટાધ્વરિ) જેવા ઘણા ગ્રંથો લખાયા છે. લક્ષ્મીની પ્રશંસા ખૂબ કરવામાં આવી છે, તો એની નિંદા પણ એટલી જ કરવામાં આવી છે ! સામાન્ય માણસ મૂંઝાઈ જાય કે બેમાંથી સાચું શું ? શું માનવું, શું ન માનવું ? અલભત પ્રશંસા યા નિંદા બંને બાબત સંદર્ભ અનુસાર સાચી હોય છે, પરંતુ સામાન્ય માણસ એનો વિવેક કરી શકતો નથી. પરિણામે દ્વિધા અનુભવે છે.

આપણું ચિંતન મોટે ભાગે અંતિવાદી હોય છે. એમ કહીએ કે, માણસ એટલે અંતિમવાદી પ્રાણી, (મેન ઈઝ એ એક્સ્ટ્રીમીસ્ટ એનીમલ) તો કશું ખોટું નથી. આપણે લોલકની જેમ ક્યારેક આ છોડે અથવા પેલા છોડે ફરતા રહીએ છીએ. પરંતુ ભાગ્યે જ સ્થિર અર્થાત્ સમતોલ રહી શકીએ છીએ. યથાર્થ સમજ પામવા માટે સમતોલ થવાની ખૂબ જરૂર છે. લક્ષ્મી વિશેના ચિંતનમાં લોલકવાળી વાત લાગુ પડે છે. સંસ્કૃતના એક શ્લોકમાં લક્ષ્મીની ભરપૂર

સમાજ સૃષ્ટિ

પ્રશંસા કરવામાં આવી છે. જેની પાસે લક્ષ્મી છે તે જ વિદ્વાન છે, તે જ કુશળ વક્તા છે, તે જ ગુણવાન છે વગેરે. ટૂંકમાં **સર્વગુણાઃ કાંચનેષુ આશ્રયન્તે** । આપણી તળપદી બોલીમાં કહીએ તો, નાણાં વગરનો નાથિયો, નાણે નાથાલાલ !

તો ધનની નિંદા પણ ખૂબ કરવામાં આવી છે. **બાઈબલમાં કહ્યું છે. The love of money is root of all evil.** ધનનો મોહ એ તમામ અપરાધનું મૂળ છે. તો વળી એથી બિલકુલ ઉલટી વાત જાણીતા ચિંતક બટ્રાન્ડ રસેલ કહે છે : **Lack of money is the root of all evil.** સંસ્કૃતમાં પણ એવા જ મતલબની વાત કરવામાં આવી છે. **બુભુષિતઃ કિમ્ ન કરોતિ પાપમ્** । ભૂખ્યો માણસ કયું પાપ નથી કરતો ? ગરીબી એ સર્વ ગુનાનું મૂળ છે. ગરીબી સૌથી મોટો અપરાધ છે, વગેરે. તો વળી આપણા કેટલાક પૂર્વસૂરિઓએ દરિદ્રતાનાં ગુણગાન પણ ગાયાં છે. દરિદ્રતાનો મહિમા પણ કરવામાં આવ્યો છે અને અકાંચનવ્રત (દરિદ્રતા) ને મોટું વ્રત માનવામાં આવ્યું છે. ગાંધીજીએ દરિદ્રનારાયણ શબ્દ આપ્યો, અને દરિદ્રતાનું ગૌરવ કર્યું. કેટલાંક ચિંતકોએ સ્વેચ્છિક દરિદ્રતાનો આદર્શ રજૂ કર્યો. આ બધી વિરોધાભાસો લાગતી બાબતો સમય,

સંજોગો અને સંદર્ભ અનુસાર આગવું સત્ય રજૂ કરે છે. એ બધામાંથી આપણે વિવેકનો ઉપયોગ કરીને લાગુ પડતું સત્ય ગ્રહણ કરવું ઘટે.

વિવેક આપણને સંતુલિત અભિગમ અપનાવવાનું શીખવે છે. આર્થિક બંને પ્રકારના ‘અતિ’ નો ત્યાગ કરીને મધ્યમ માર્ગ અપનાવવાની જરૂર છે. **સાયું કહ્યું છે : અતિ સર્વત્ર વર્જયેત્** । લક્ષ્મણ મર્યાદાનો ત્યાગ કરવાથી જ સમસ્યાઓ પેદા થાય છે. તો પ્રશ્ન થશે કે ધન ભેગું કરવાની બાબતમાં લક્ષ્મણ મર્યાદા કઈ હદ સુધી. એનો જવાબ કોઈએ આપ્યો છે ખરો ? જાણીતા ક્રાંતિકારી સંત કબીરદાસ આ પ્રમાણે જવાબ આપે છે :

સાંઈ ईतना दीजिए, जामें कुटुम्ब समाय ।
में भी भूखा न रहूं, साधु भी भूखा न जाय ॥

એનો અર્થ સ્પષ્ટ છે. આપણે આપણી જરૂરિયાતો સારી સંતોષાય એટલું ધન એકઠું કરવું જોઈએ. વધારાનું ધન હોય કે ન હોય બધું બરાબર છે. અરે જરા ઊંડું વિચારીએ તો વધારાનું ધન અનેક પ્રકારની આફતોના કારણરૂપ છે. એટલે ન હોય એજ સારું. **ફરી કબીરજીને સંભારીએ તેઓ કહે છે -**

पानी बाढ़े नाव में घर में बाढ़े दाम
दोनों हाथ उल्लिचिये, यही सयानो काम ॥

વધારાનું ધનનું શું કરવું. ગાંધીજીએ ટ્રસ્ટીશીપનો સરસ સિદ્ધાંત આપ્યો છે. જે સમાજમાંથી ધન કમાયા છીએ, એ સમાજના કલ્યાણ અર્થે વાપરવું. આપણાં શાસ્ત્રોએ દાનનો મહિમા કરેલો છે. આજે ધનિકો એ દિશામાં વળી રહ્યા છે, એ આનંદ અને અભિનંદનીય બાબત છે.

ધન કમાવા માટે જેટલી અક્કલની જરૂર પડે છે, એના કરતાં ધનનો સદુપયોગ કરવામાં વધારે અક્કલની જરૂર પડે છે. આ અક્કલના અભાવે કેટલાંક ધનિકોનાં સંતાનો વંદી ગયાં છે. અરે ધનિકો પોતે પણ આડા રસ્તે ચડી ગયેલાં છે. સંતાનોનો બિચારાનો કેટલો વાંક ?

આપણે ધનની નિંદાય નથી કરવી, કે ધનની પ્રશંસા પણ નથી કરવી, પરંતુ ધનના વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગની વાત કરવી છે. બેકન નામનો એક તત્ત્વચિંતક ધનના વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગ વિશે ટૂંકમા છતાં સચોટ વાત કરે છે તે કહે છે કે :-

Money is a good servant but a bad master. પૈસો એ સેવક તરીકે ઉત્તમ છે, પરંતુ શેઠ તરીકે કનિષ્ઠ છે. પૈસો આપણા માટે છે, આપણે પૈસા માટે નથી. અસ્તુ !

પ્રેરક સુવાક્યો...

- ❖ પરમ સત્યનું અસ્તિત્વ હૃદયમાં છે, જે વિચાર હૃદયથી રહિત છે તેને જાણવા માટે હૃદયમાં તદ્રૂપ થઈ જવું જોઈએ. — રમણ મહર્ષિ
- ❖ તર્કનું સત્ય નહિ પણ આત્માના મનોમંથનમાંથી જન્મેલું સત્ય જ પૂર્ણ સત્ય છે. — અરવિંદ ઘોષ
- ❖ આપણે જેમ વધુ જાણતા થઈએ છીએ તેમ આપણને આપણા અજ્ઞાનનું વધુ ને વધુ જ્ઞાન થતું જાય છે — માતાજી
- ❖ જો તમે બીજાના અપરાધ ક્ષમા કરશો તો ઈશ્વર તમારા અપરાધ ક્ષમા કરશે. — ઈસુ ખ્રિસ્ત
- ❖ સત્યનો સૌથી શક્તિશાળી મિત્ર છે - સમય. સત્યનો સૌથી શક્તિશાળી દુશ્મન છે - પૂર્વગ્રહ. — ચાર્લ્સ કોલ્ટન

મહાદેવની પંચ કૈલાસ અને ઝંડ પર્વતયાત્રા...

જેમ ઉત્તરાખંડમાં ચારધામની યાત્રા દરમ્યાન પંચ કેદાર, પંચ પ્રયાગ અને પંચબદરી છે તેવી જ રીતે અન્ય માર્ગે પાંચ કૈલાસ આવેલાં છે. (૧) મૂળ કૈલાસ (ચીન) (૨) આદિ કૈલાસ (છોટા કૈલાસ) ઉત્તરાખંડ (૩) શ્રીકંઠ કૈલાસ (૪) કિન્નર કૈલાસ અને (૫) મણિ મહેશ કૈલાસ (ચંબા) ઉપર્યુક્ત કૈલાસમાંથી મૂળ કૈલાસ તિબેટ (ચીન)માં સ્થિત છે. અન્ય ૪ કૈલાસ ભારત વર્ષમાં સ્થિત છે. આ ૪ કૈલાસમાંથી ત્રણ કૈલાસ, શ્રીકંઠ કૈલાસ, કિન્નર કૈલાસ અને મણિમહેશ કૈલાસ એક જ રાજ્ય હિમાચલ પ્રદેશમાં સ્થિત છે અને ઉત્તરાખંડમાં આવેલ છે. આ બધા જ કૈલાસમાં મુખ્ય કૈલાસ બાદ આદિ કૈલાસનો મહિમા અનન્ય છે. યાત્રિકો મુખ્ય કૈલાસની સાથે જ આદિ કૈલાસ જઈ શકે છે. કારણ કે મૂળ કૈલાસના માર્ગમાં ગુંજથી આદિ કૈલાસ માત્ર ૩૫ કિ.મી. દૂર છે. પરંતુ સરકારી યાત્રા દરમ્યાન યાત્રિકોને આદિ કૈલાસ લઈ જવાતા નથી. તેનું ઝંડ પર્વત યાત્રા સાથે અલગ રીતે આયોજન થાય છે. એ જ રીતે યાત્રિકો હિમાચલ પ્રદેશમાં આવેલ કિન્નર કૈલાસની સાથે - સાથે એ જ વિસ્તારમાં આવેલ શ્રીકંઠ કૈલાસની યાત્રા પણ કરી શકે છે.

કૈલાસ માનસરોવર યાત્રા (તિબેટ) :

બ્રહ્માંડમાં અનેક રહસ્યોથી ભરપૂર, સૃષ્ટિના કેન્દ્રબિંદુ સમાન વિશ્વ પ્રસિધ્ધ કૈલાસ પર્વત અને માનસરોવરનો વિસ્તાર ચીન (તિબેટ)માં આવે છે. દરેક વ્યક્તિનું એક સ્વપ્ન હોય છે કૈલાસ માનસરોવર યાત્રા કરવાનું, મને એક-બે કે પાંચ નહીં વર્ષ ૨૦૨૦ સુધીમાં ૨૫ વખત કૈલાસના દર્શનની મહાદેવે અનુમતિ આપી છે. સાથે સાથે ૫૦૦ પેઠ્ઠી કૈલાસયાત્રા બુક લેખનની પ્રેરણા આપી છે. કૈલાસયાત્રાનું વિસ્તૃત વર્ણન આ બુકમાં છે.

ભારત સરકાર દ્વારા : (૧) નાથુલા બોર્ડર સિક્કિમથી બસ દ્વારા કૈલાસ માનસરોવર જેમાં ૧૫ થી ૧૭ દિવસ થાય છે. (૨) દિલ્લીથી ઉત્તરાખંડ, ગુંજ, ઝંડ પર્વત, લીપુલેખ બોર્ડર, તકલાકોટ થઈ કૈલાસ માનસરોવર જઈ શકાય છે.

નેપાળથી પ્રાઈવેટ યાત્રા : નેપાળ રૂટથી ૩ અલગ - અલગ રૂટ છે : (૧) કાઠમંડૂથી કેરૂમ બોર્ડરથી સાગા, પર્યાગ થઈ કૈલાસ (૨) કાઠમંડૂથી નેપાલગંજ, સીમીકોટ, હિલ્સા, તકલાકોટથી કૈલાસ માનસરોવર. નેપાળને બદલે લખનૌથી સીધો નેપાલગંજ રૂટ પણ છે. (આ હેલીકોપ્ટર રૂટ છે - ૮ દિવસ થાય) (૩) નેપાળથી લ્હાસા, સીંધાસ્ટે, સાગા થઈ કૈલાસ (આ રૂટ સૌથી લાંબો અને કોસ્ટલી છે). ૨૦૨૦ થી તમામ રૂટથી કૈલાસ યાત્રા માત્ર ભારતીયો માટે ચાઈનાની અવળચંડાઈ કારણે બંધ છે. આ યાત્રાની વિસ્તારથી માહિતી અલગ લેખમાં જોઈશું.

આદિ કૈલાસ ઝંડ પર્વતયાત્રા (ઉત્તરાખંડ) :

યાત્રિકો કૈલાસ માનસરોવર યાત્રા સાથે આદિ કૈલાસ અને ઝંડ પર્વતયાત્રા પણ કરી શકે છે. આ ત્રણેય સ્થાને પહોંચવા મુખ્ય પોઈન્ટ છે. 'ગુંજ' વર્ષ ૨૦૨૦ સુધી ગુંજ પગપાળા અથવા પોની પર બેસીને જઈ શકાતું. પરંતુ વર્તમાન મોટી સરકારે અશક્યને શક્ય બનાવી ગુંજ સુધી અને ત્યાંથી આગળ આદિ કૈલાસ અને ઝંડ પર્વત સુધી રસ્તાઓ બનાવી દેતાં હવે સડક માર્ગ દ્વારા જઈ શકાય છે. એક ડ્રાઈવર સહિત ૬ વ્યક્તિ બેસી શકે છે.

યાત્રા સૃષ્ટિ

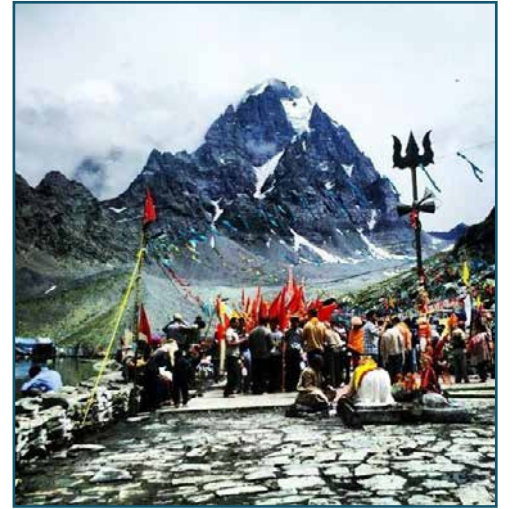
અત્યાર સુધી આ ત્રણેય યાત્રાનું આયોજન KMVN (કુમાઉમંડલ વિકાસ નિગમ) અને ભારત સરકાર દ્વારા થતું હતું. પરંતુ સડક માર્ગ બનતાં હવે દિલ્લી કે કાઠગોદામથી પ્રાઈવેટ રીતે પણ આ યાત્રા થઈ શકે છે. દિલ્લીથી કાઠગોદામ, અલ્મોડા, ધારચુલા, માંગતી, ગાલા, બુધ્ધિ થઈ ગુંજી પહોંચી શકાય છે.

‘ગુંજી’ આદિ કૈલાસ, ઝું પર્વત અને કૈલાસ માનસરોવર (તિબેટ) માં જવાનું પ્રવેશદ્વાર છે. આદિ કૈલાસ જવા માટે ગુંજીથી કુટ્ટી ૧૮ કિ.મી., કુટ્ટીથી જોલીનકોંગ ૧૪ કિ.મી. પહોંચી આદિ કૈલાસ સાથે પાંડવ પર્વત, ગૌરીકુંડ અને પાર્વતી સરોવરના દર્શન કરી શકાય છે. આદિ કૈલાસથી ફરી પાછા ગુંજી આવી ગુંજીથી કાલાપની થઈ નાભીડાંગ (ઝું પર્વત દર્શન) કરી શકાય છે. અહીંથી આગળ લીપુલેખ પાસ થઈ તકલાકોટ - માનવસરોવર જઈ શકાય છે. મહામહિમ મહાદેવની આ પ્રણેય યાત્રા એકબીજાથી નજીક અને આધ્યાત્મિક સ્પંદનોથી ભરપૂર છે. કૈલાસ માનસરોવર યાત્રા ‘આદિકૈલાસ અને ઝું પર્વત’ યાત્રાનો સમય અને ગુંજી સુધીનો રૂટ એક જ છે. ‘આદિ કૈલાસ’ એ ‘કૈલાસ પરિવાર’નો જ એક અભિન્ન ભાગ છે. મૂળ કૈલાસ અને ‘આદિ કૈલાસ’માં ઘણી સમાનતા પણ જોવા મળે છે. બંનેની ઊંચાઈમાં ખાસ તફાવત નથી. ‘આદિ કૈલાસ’ ઉત્તરાખંડના પિથોરાગઢ જિલ્લામાં અને તિબેટ - ચીનની સરહદ પર આવેલ છે. જે કૈલાસ પર્વતની જેમ દિવ્ય અને દર્શનીય છે. ઊંચાઈમાં મૂળ કૈલાસ પર્વત કરતાં થોડી ઓછી ઊંચાઈ હોવાથી તેને ‘છોટા કૈલાસ’ પણ કહે છે. તિબેટમાં આવેલ કૈલાસ ક્ષેત્રમાં જે રીતે માનસરોવર અને ગૌરીકુંડ છે તે જ રીતે ‘આદિ કૈલાસ’ની તળેટીમાં અલૌકિક પાર્વતી સરોવર, ગૌરીકુંડ અને પાંડવ પર્વત છે. આ સ્થળે પણ સાક્ષાત્ મહાદેવ પાર્વતીજી સાથે બિરાજમાન છે. તેથી જ આ ક્ષેત્રમાં પ્રવેશતાં જ આધ્યાત્મિક તરંગોની અનુભૂતિ થાય છે.

મહિમહેશ કૈલાસ (હિમાચલ પ્રદેશ) :

આ કૈલાસ હિમાચલ પ્રદેશના ચંબા જિલ્લામાં ચંબાથી ૮૫ કિ.મી. દૂર આવેલ છે. ૩૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ વસેલ ચંબા એક પ્રાચીન અને સુંદર પહાડીનગર છે. સૌરાષ્ટ્ર-ગુજરાતના યાત્રિકો પઠાણકોટ / જમ્મુ પહોંચે છે. પઠાણકોટથી ચંબા ૧૨૦ કિ.મી. દૂર છે. વાયા ખજ્યાર, ડેલહાઉસી થઈને ચંબાનો રસ્તો અત્યંત સુંદર અને ગાઢ પહાડી જંગલથી ભરપૂર છે. ડેલહાઉસી સુધી બસ દ્વારા પહોંચી શકાય છે. ત્યાંથી જીપ, માટ્ટિ કે ટાટા સુમો દ્વારા ખજ્યાર, ચંબા, ભરમૌર થઈ હડસરથી મણિ મહેશતાલ ૧૩ કિ.મી. દૂર છે. આ અંતિમ યાત્રા પગપાળા કે પોની દ્વારા થઈ શકે છે. રસ્તામાં યાત્રિકો માટે ‘અમરનાથ યાત્રા’ ની જેમ સેવાભાવી સંસ્થાઓ દ્વારા ભંડારાની વ્યવસ્થા છે. પહાડી રસ્તાનું સૌંદર્ય યાત્રિકોને મંત્રમુગ્ધ કરી દે છે.

ચંબાથી ભરમૌર સુધીની યાત્રા અનેક પ્રાકૃતિક છટાઓથી ભરપૂર છે. ભરમૌરમાં આવેલું ચૌરાસી મંદિર ખૂબ જ પ્રખ્યાત છે. હડસરથી ૬ કિ.મી. નું આકરું ચઢાણ પાર કરી યાત્રિકો ‘ધન્દો’ પહોંચે છે. અહીં ટેન્ટ, લંગર, ભંડારાની સુવિધા છે. ધન્દોથી મણિમહેશ જવાના બે રસ્તા છે. એક રસ્તો ‘વાંદરઘાટી’ માં થઈને જાય છે. જે અત્યંત કઠીન અને જોખમી છે. બીજો રસ્તો નદી પાર કરીને જવાય છે. ત્યાંથી આગળ વધતાં યાત્રિકો ‘સુંદરાસી’ પહોંચે છે. ‘સુંદરાસી’ થી પણ મણિમહેશ જવાના બે રસ્તા છે. એક ભૈરવઘાટી થઈને જાય છે. જે શોર્ટકટ છે પરંતુ જોખમી છે. જ્યારે બીજો રસ્તો સરળ છે. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં યાત્રિકો ‘ગૌરીકુંડ’ પહોંચે છે. આ કુંડમાં માત્ર મહિલાઓ જ સ્નાન કરે છે. અહીં રહેવા માટે લંગર અને શિબિરોની વ્યવસ્થા છે. ‘પુરૂષો મણિ મહેશથી ઉપર વહેતા ઝરણામાં સ્નાન કરે છે.’ ગૌરીકુંડથી ૧ કિ.મી. દૂર જતાં ‘શિવસરોવર’ આવેલ છે.

યાત્રા સૃષ્ટિ

કિન્નર કૈલાસ (હિમાચલ પ્રદેશ) :

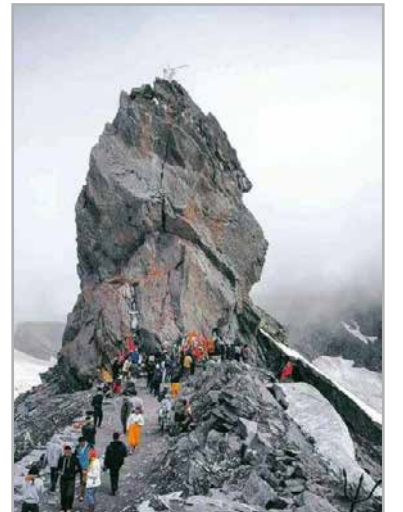
ફૂલુ વેલીમાંથી પસાર થઈને રોહતાંગ ઘાટ પાર કરીને આગળ જતાં લાહુલ અને સ્પિતિ વિસ્તારમાંથી કિન્નર કૈલાસ જઈ શકાય છે. હિમાચલ પ્રદેશનો ઉત્તરનો વિસ્તાર જે લડાખની દક્ષિણે આવેલો છે તે લાહુલ અને સ્પિતિ તરીકે ઓળખાય છે. આ પ્રદેશમાં લાહુલ પશ્ચિમમાં અને સ્પિતિ પૂર્વ દિશામાં તિબેટની સરહદ પાસે આવેલ છે. એક સમયે આ બંને સ્થળો લડાખનો ભાગ હતા આજે આ બંને પ્રદેશ હિમાચલ પ્રદેશમાં છે. મનાલી સુધી બસ કે કાર દ્વારા, મનાલીથી રોહતાંગ અને લાહુલ સુધી માત્ર કાર કે ટેક્સીમાં જ જઈ શકાય છે. સ્પિતિ વિસ્તારમાંથી કિન્નર પ્રદેશમાં જવાનો માર્ગ પગપાળા, ઘણો લાંબો અને કઠીન છે. આ સમગ્ર પ્રદેશ ઓક્ટોબર થી મે-જૂન સુધી બરફથી છવાયેલો રહેતો હોવાથી જૂન થી સપ્ટેમ્બર સુધી જ આ વિસ્તારમાં જઈ શકાય છે. કિન્નર પ્રદેશમાં પ્રવેશવા રામપુર થઈને બસ માર્ગે જવું વધારે અનુકૂળ પડે છે. ત્યાંથી આગળ જવા માટે પરમીશન લેવી જરૂરી છે. રામપુર સતલજ નદીને કિનારે વસેલો સુંદર પહાડી પ્રદેશ છે. સતલજ નદી અહીં વિશાળ સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. ચારેબાજુ વિશાળ પહાડોથી ઘેરાયેલું આ નગર વાટકાના તળિયા જેવું લાગે છે. રામપુરથી આગળ તિબેટ માર્ગ પર લગભગ ૨૫ કિ.મી. દૂર જતાં 'જયોરી' નામનું સ્થળ છે. જયોરી પાસેથી તિબેટ માર્ગમાંથી ફંટાઈને સરાહન તરફ જાય છે. આ સીધો રસ્તો કિન્નર પ્રદેશમાંથી પસાર થઈ ભારત-તિબેટ સરહદ સુધી જાય છે. કિન્નર કૈલાસની યાત્રા અદ્ભુત અને અલૌકિક છે. કિન્નર કૈલાસ જવા માટે મનાલીથી ૧૧૭ કિ.મી. દૂર અને ૧૩,૭૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ ક્વીલોંગ આવેલ છે. ક્વીલોંગથી રામપુર અને રામપુરથી નરમાંડ ૧૬ કિ.મી. દૂર બસ માર્ગે જઈ શકાય છે. કાલ્પાથી 'કિન્નર કૈલાસ' શિખરના દર્શન થાય છે.

કિન્નર કૈલાસનાં શિખરની બરાબર માથા પર કુદરતી રીતે જ શિવલિંગનો આકાર બનેલો છે. શિવલિંગ આકારનો એક વિશાળ પ્રસ્તર ખંડ શિખરની ટોચ પર ગોઠવાયેલ છે. અહીં શિવલિંગ પર બરફ રહેતો નથી જ્યારે આખું શિખર હિમાચ્છાદિત રહે છે. શિવલિંગનું કદ વિશાળ હોવાથી દૂરથી પણ તેના સ્પષ્ટ દર્શન થઈ શકે છે. આ શિવલિંગની ખાસ વિશેષતા એ છે કે દિવસના જુદા-જુદા સમયે શિવલિંગનો રંગ બદલાય છે. શિવલિંગ જે પથ્થરનું બનેલું છે તે પથ્થરમાં અભ્રકના કણ હોવાથી સૂર્યના કિરણોની દિશા મુજબ અભ્રકના કણોની ઝાંચ બદલાતા અલગ-અલગ સમયે શિવલિંગ અવનવા રૂપરંગ ધારણ કરે છે. આજ સુધી આ શિખર પર કોઈનું આરોહણ થયું નથી. પંચ કૈલાસમાં સૌથી કઠિન છે કિન્નર કૈલાસ.

શ્રીકંઠ કૈલાસ (હિમાચલ પ્રદેશ) :

યાત્રિકો કિન્નર કૈલાસની સાથે-સાથે એ જ વિસ્તારમાં આવેલ શ્રીકંઠ કૈલાસની યાત્રા પણ કરી શકે છે. મનાલીથી, રોહતાંગ ઘાટી પાર કરી, લાહુલ-સ્પિતિ રામપુર પહોંચી શકાય છે. રામપુર સુધી કાર કે ટેક્સી દ્વારા પહોંચી શકાય છે. રામપુરથી ૧૬ કિ.મી. દૂર નરમાંડ થઈ શ્રીકંઠ કૈલાસના દર્શન કરી શકાય છે. નરમાંડથી લગભગ ૫૦ કિ.મી. દૂર એક હિમાચ્છાદિત શિખરને શ્રીકંઠ કૈલાસ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. નરમાંડથી ૨૦ કિ.મી. દૂર 'જાઓ' નામનું એક ગામ છે. આ ગામમાં શ્રીકંઠ મહાદેવના પુરોહિતો રહે છે. આ પુરોહિતો સાથે હોય તો જ આ યાત્રા શક્ય છે. આગળની યાત્રા અતિ દુર્ગમ છે. આગળ જતાં નયન સરોવર આવે છે. એમાં સ્નાન કરી યાત્રિકો આગળ વધે છે. શ્રીકંઠ મહાદેવના સ્થાન પાસે જ ભખાસુરની તપશ્ચર્યા ભૂમિ હોવાનું મનાય છે. સમગ્ર વિસ્તારમાં શ્રીકંઠ મહાદેવનું ખૂબ જ મહત્વ છે. રામપુરથી સરાહન પગપાળા બહુ દૂર નથી. બસ કે ટેક્સી રસ્તો પણ છે. સરાહન પહાડની ટોચ પર વસેલું એક નાનકડું ગામ છે. અહીં પ્રવાસન નિગમની હોટલ શ્રીકંઠ આવેલી છે.

મો. ૯૪૨૭૪ ૯૫૧૭૫

ઈમ્યુનોથેરાપી : કેન્સર વિરુદ્ધ નવી આશા

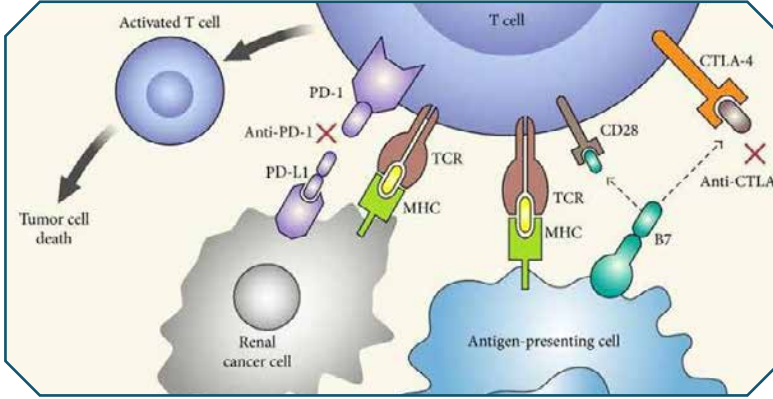
છેલ્લા દાયકામાં સમગ્ર વિશ્વમાં કેન્સરના કેસોમાં નોંધપાત્ર વધારો થયો છે. લોકોમાં કેન્સરને શરૂઆતના તબક્કામાં જ શોધી કાઢવા માટેના અથાગ પ્રયાસો છતાં, મોટાભાગના દર્દીઓમાં કેન્સરની જાણ અંતિમ તબક્કામાં થતી હોય છે. જો કે, કેન્સરના અદ્યતન ઈલાજ માટેની નવી પદ્ધતિઓમાં ઈમ્યુનોથેરાપી એક આશાસ્પદ વિકલ્પ બનીને ઉભરી આવી છે. છેલ્લાં દાયકામાં, આપણે ઈમ્યુનોથેરાપી કેવી રીતે કાર્ય કરે છે અને કોને તેનો મહત્તમ ફાયદો મળી શકે તે વિશે ઘણું શીખ્યું છે. આ થેરાપીની ફાયદારૂપ અસર ચોથા તબક્કાના કેન્સરમાં પણ જોવા મળી છે. તો ચાલો સમજીએ કે આ ઈમ્યુનોથેરાપી કેવી રીતે કાર્ય કરે છે અને કેવી રીતે તેનો મહત્તમ લાભ મેળવી શકાય.

ઈમ્યુનોથેરાપી શું છે?

ઈમ્યુનોથેરાપી એ એક પ્રકારની કેન્સર માટેની સારવાર છે કે જે શરીરની રોગપ્રતિકારક શક્તિને કેન્સર સામે લડવા માટે મજબૂત બનાવે છે. આ સારવાર સામાન્ય રીતે ઈન્ફ્યુઝન દ્વારા આપવામાં આવે છે, જે દર થોડા અઠવાડિયે શિરામાં (ઈન્ટ્રાવેનસલી) આપવામાં આવે છે. આ

સારવાર કેમોથેરાપીની સાથે પણ આપી શકાય છે, અને ઘણી વખત એના વગર પણ આપી શકાય છે. વૈશ્વિક સ્તરે સૌથી સામાન્ય (મૂળભૂત) ઈમ્યુનોથેરાપી દવાઓને ચેકપોઈન્ટ ઈન્હિબીટર્સ (સુરક્ષાદાર અવરોધક) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. અહીં મહત્વની વાત એ છે કે, આ દવાઓ એફડીએ (FDA) દ્વારા માન્ય છે અને વ્યાપક રીતે ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે. કેટલાંક અન્ય ઈમ્યુનોથેરાપી ટ્રીટમેન્ટ ક્વેક્સ

છે, જેમ કે કેન્સર. જ્યારે APCS કંઈક અસામાન્ય શોધે છે, ત્યારે તેઓ ટી કોષોને ચેતવણી આપે છે, જે સૈનિકોની જેમ શરીરમાં આવનાર અજાણી વસ્તુ પર હુમલો કરે છે. પણ ટી કોષો સ્વસ્થ કોષોને નુકસાન ન પહોંચાડે તે માટે, આપણા શરીરમાં ચેકપોઈન્ટ નામની એક સુરક્ષાત્મક પદ્ધતિ છે. કેન્સર કોષો ઘણી વખત આ ચેકપોઈન્ટને સક્રિય કરીને ટી કોષોને તેમના પર હુમલો કરતા અટકાવે છે. અહીંયા આપણને

ઈમ્યુનોથેરાપી મદદરૂપ થાય છે. ચેકપોઈન્ટ ઈન્હિબીટર્સ એ એવી દવાઓ છે જે આ ચેકપોઈન્ટને અવરોધે છે. જેથી ટી કોષો સક્રિય રહી શકે અને કેન્સરના કોષો પર વધુ અસરકારક રીતે હુમલો કરી શકે.

કયા કેન્સરમાં ઈમ્યુનોથેરાપી ફાયદાકારક છે?

(ગિંટવૈધો) દ્વારા આપવામાં આવે છે, કે જે માન્ય નથી અને હાનિકારક સાબિત થઈ શકે છે. આથી જ સાવચેત રહો અને માત્ર માન્યતા પ્રાપ્ત વિકલ્પો જ પસંદ કરો.

ઈમ્યુનોથેરાપી કેવી રીતે કાર્ય કરે છે?

આપણા શરીરના રોગપ્રતિકારક તંત્રમાં ખાસ કોષો હોય છે, જેમ કે ટી કોષો અને એન્ટીન્જન પ્રેઝેન્ટિંગ કોષો (APCS), જે આપણને બીમારીઓ સહિત કેન્સરથી પણ બચાવે છે. APCS જેમ કે જાસૂસ, સતત શરીરમાં આવનાર ખતરા તરફ ધ્યાન રાખે

તો ચાલો એ સમજવા માટે આપણે MSI-H (માઈક્રોસેટેલાઈટ ઈન્સ્ટેબિલિટી હાઈ) ની ભૂમિકા સમજીએ. થોડા વર્ષો પહેલાં, ઈમ્યુનોથેરાપીનો પહેલો સફળ ઉપયોગ મેલાનામા નામના એક ત્વચાના કેન્સરમાં થયો હતો. આ પછી આ ઈમ્યુનોથેરાપીની અસર ફેફસાના કેન્સર, કિડનીના કેન્સર, મોઢાના કેન્સર અને અન્ય ઘણા પ્રકારના કેન્સરમાં ચકાસવામાં આવી અને એની સફળતા પણ જોવા મળી. આજે, ઈમ્યુનોથેરાપી ૨૦ થી વધુ પ્રકારના કેન્સરમાં FDA દ્વારા માન્ય છે, અને અમુક સમયે તે

સ્વાસ્થ્ય સૃષ્ટિ

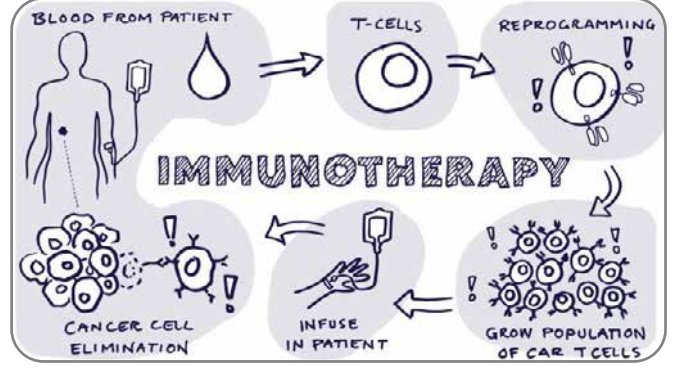
કેમોથેરાપી સાથે તો અમુક સમયે કેમોથેરાપી વગર પણ આપવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે, ઈમ્યુનોથેરાપી તેમને માટે સૂચવવામાં આવે છે જેમને અંતિમ તબક્કાનું કેન્સર હોય અને જેમની સર્જરી શક્ય નથી હોતી. ઘણા સમયે તો આ ઈમ્યુનોથેરાપી, ચોથા તબક્કાના કેન્સરના દર્દીઓને પણ સાજા કરી શકે છે. હાલમાં એ શોધવાના પ્રયત્ન ચાલી રહ્યા છે કે આ સફળતા પાછળ મૂળભૂત કારણ શું છે? MSI-H (માઈક્રોસેટલાઈટ ઈન્સ્ટેબિલિટી હાઈ) નામનો એક ટેસ્ટ છે કે જે આ સમજવામાં મદદરૂપ જાણવામાં આવ્યો છે. આ ટેસ્ટ ઘણા પ્રકારના કેન્સર જેમ કે એન્ડ્રોમેટ્રિયલ, કોલોરેક્ટલ અને ગેસ્ટ્રિક કેન્સરમાં પોઝિટિવ જોવા મળે છે. જ્યારે કોઈ કેન્સરમાં MSI - હાઈ હોય છે, ત્યારે ઈમ્યુનોથેરાપીથી દર્દીઓને વધુ સારું પરિણામ મળે છે. ખાસ કરીને જો કોલોરેક્ટલ કેન્સર શરૂઆતના તબક્કામાં અને MSI-હાઈ હોય, તો ઈમ્યુનોથેરાપી ૧૦૦% સફળતા સાથે દર્દીને સાજા કરી શકે છે, એ પણ સર્જરી, રેડિયોથેરાપી કે કેમોથેરાપી વગર.

સુહાનાની કહાની:

થોડા સમય પહેલાં મારી મુલાકાત સુહાના સાથે થઈ, જે વડોદરાની ૩૨ વર્ષીય મહિલા છે. તે ચોથા તબક્કાના કોલોન કેન્સર સાથે સંઘર્ષ કરી રહી હતી. તે છેલ્લા છ મહિનાથી કેમોથેરાપી લઈ રહી હતી, પરંતુ કોઈ સુધારો દેખાતો ન હતો. જ્યારે હું પ્રથમ વખત તેને મળ્યો, ત્યારે તેનું વજન ફક્ત ૪૦ કિલો હતું. સુહાના બે નાનકડી

સુંદર દીકરીઓની માતા છે, અને તેની સૌથી મોટી ઈચ્છા એ હતી કે તે નાની દીકરી સાથે વધુ સમય વિતાવી શકે. તેના પતિ પ્રવિણ, તેના મેડિકલ રિપોર્ટ લઈને મારા પાસે આવ્યા હતા, અને તેમને કંઈક વધારે થેરાપી થઈ શકે એવી આશા હતી.

ઘણા બીજા ચિકિત્સાકો તેમને અણગમતા સમાચાર આપીને નિરાશ કરી ચૂક્યા હતા, પરંતુ તેમ છતાં, તેમની આંખોમાં આશાની ઝલક જોવા મળી રહી હતી. મને એ દિવસ ખૂબ જ યાદ છે, આકાશમાં કાળા વાદળો હતા અને વાતાવરણ ગમગીન અને ભારે હતું. પ્રવીણની આંખોમાં આંસુઓ ઉભરાવાની તૈયારીમાં હતા, જ્યારે તેમણે મને સુહાના અને તેમના પરિવારની પરિસ્થિતિ સમજાવી. તે COVID મહામારીની શરૂઆતનો સમય હતો, અને મેં તેમને MSI ટેસ્ટ કરાવવાની સલાહ આપી. મેં તેમને કહ્યું કે જો પરિણામ “હાઈ” આવે તો તમારી પત્નીને બચાવવાની શક્યતા સારી એવી છે. જ્યારે મેં આ કહ્યું, તો પ્રવીણે મને ખૂબ લાગણી પૂર્વક બાથ ભીડી દીધી. અત્યંત થોડા દિવસોમાં MSI ટેસ્ટના પરિણામ આવ્યા અને તે “હાઈ” હતા. અમે સુહાનાને ઈમ્યુનોથેરાપી શરૂ કરી, અને પરિણામ ધાર્યા મુજબ આશ્ચર્યજનક રહ્યા. ગયા અઠવાડિયે હું તેને

મળ્યો ત્યારે તેણે ૪૦ કિલો વજન વધાર્યું છે અને તેનું વજન ૮૦ કિલો થઈ ગયું છે. તેના ઝૂસ્કેનમાં કોઈ રોગના નિશાન નથી.

મારે માટે તો એ ક્ષણ હંમેશા માટે યાદગાર રહેશે કે જ્યારે તેમની દીકરીએ પોતાના ટેડી બેયરના થેલામાંથી એક ચોકલેટ કાઢીને આપી અને મને કહ્યું, “ડોક્ટર અંકલ મારી મમ્મીને બચાવવા માટે તમારો આભાર.” આવી ઘડીઓ મને માનવીયતા અને નમ્રતાથી ઉપર બેઠેલી એક અલૌકિક શક્તિનો આભાર સ્વીકારવાનો મોકો આપે છે, અને એ પણ સમજાવે છે કે આ સફળતાનો શ્રેય ક્યારેય માત્ર મારો નથી. આતો તેના ભાગ્ય અને પરમ શક્તિની કૃપાથી શક્ય થયું કે જેને સુહાના અને તેના પરિવારને યોગ્ય સમયે યોગ્ય માર્ગ ચીંધ્યો. આવી જ રીતે, જ્યારે અમે કોઈ દર્દી માટે ઈલાજ કરીએ અને પરિણામ અમારી આશાઓ મુજબ ના આવે, તો તેને વ્યક્તિગત રીતે લીધા વગર તેમની બોધ લઈ ને આગળ જતાં શું અલગ કરી શકાય એ શીખી ને મહત્તમ રીતે લોકોને મદદરૂપ થવું એની પ્રેરણા લઈ ને ઈશ્વરનો આભાર માનીને આગળ વધીએ છીએ.

ભારત વર્ષને ઉદ્બોધન

ઓ ભારતવાસી ! તું ભૂલતો નહિ કે સ્ત્રીત્વનો તારો આદર્શ સીતા, સાવિત્રી અને દમયંતી છે; તું ભૂલતો નહિ કે તારો ઉપાસ્યદેવ મહાન, તપસ્વીઓનો તપસ્વી, સર્વસ્વ ત્યાગી ઉમાપતિ શંકર છે; તું ભૂલતો નહિ કે તારું લગ્ન, તારી સંપત્તિ, તારું જીવન ઈંદ્રિયોના ભોગ-વિલાસને માટે નથી, તારા વ્યક્તિગત અંગત સુખને માટે નથી; તું ભૂલતો નહિ કે તારો જન્મ, જગદંબાની વેદી પર બલિદાન થવા માટે થયો છે; તું ભૂલતો નહિ કે તારી સમાજવ્યવસ્થા, અનંત વિશ્વવ્યાપી માતૃત્વનું પ્રતિબિંબ માત્ર છે; તું ભૂલતો નહિ કે ભારતનો હલકો વર્ગ, અજ્ઞાની ભારતવાસી, ગરીબ ભારતવાસી, અભણ ભારતવાસી, ભારતનો ચમાર, ભારતનો ઝાડુ મારનારો ભંગી સુદ્ધાં તારા રક્તમાંસનાં સગાંઓ છે, તારા ભાઈઓ છે. હે વીર ! તું બહાદુર બન, હિંમતવાન થા, અને અભિમાન લે કે તું ભારતવાસી છે, અને ગર્વપૂર્વક ગર્જના કર, કે હું ભારતવાસી છું, પ્રત્યેક ભારતવાસી મારો ભાઈ છે. 'તું પોકારી ઊઠ કે, 'અજ્ઞાની ભારતવાસી, ગરીબ ભારતવાસી, કંગાલ ભારતવાસી, બ્રાહ્મણ ભારતવાસી, અંત્યજ ભારતવાસી, દરકે ભારતવાસી મારો ભાઈ છે !' તારી કમ્મર પર પહેરવા ભલે માત્ર એક લંગોટી જ રહી હોય, તોપણ ગર્વપૂર્વક ઉચ્ચ સ્વરે તું ઘોષણા કર કે, 'ભારતવાસી મારો ભાઈ છે, ભારતવાસી મારું જીવન છે, ભારતનાં દેવદેવીઓ મારા ઈશ્વર છે; ભારતનો સમાજ મારી બાલ્યાવસ્થાનું પારણું છે, મારા યૌવનનું આનંદવન છે, મારી વૃદ્ધાવસ્થાની મુક્તિદાયિની વારાણસી છે.' ભાઈ ! પોકારી ઊઠ કે 'ભારતની ધરતી એ મારું સર્વોચ્ચ સ્વર્ગ છે. ભારતનું કલ્યાણ એ મારું કલ્યાણ છે.' અને અહોરાત્ર પ્રાર્થના કર કે, હે ગૌરીપતે, હે જગજનની અંબે ! તું મને મનુષ્યત્વ આપ ! હે સામર્થ્યદાયિની માતા !

મારી નિર્બળતાનો નાશ કર, મારી કાયરતાને દૂર હટાવ ! મને મર્દ બનાવ !'

ઓ ભારતવાસી ! તારે માથે આ ભારે જોખમ છે. પશ્ચિમના અંધ અનુકરણની મોહિની તને એવી ચોટી પડી છે કે બુદ્ધિ, ન્યાય, સારાસારના વિચાર કે શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણ દ્વારા ખરાખોટાનો નિર્ણય હું કરતો નથી, પરંતુ પશ્ચિમની પ્રજા જે વિચારો તથા રીત ભાતનાં વખાણ કરે તેને તું સારાં સમજે છે, જે જે તેમને ન ગમે તેને તું ખરાબ ગણે છે. અરેરે ! તારી મૂર્ખાઈની આના કરતાં વધારે સ્પષ્ટ સાબિતી શી જોઈએ ?

કાયમ યાદ રાખો કે આ દેશના જેવા ઉચ્ચ દેશ અને આશયો ધરાવતી સંસ્થાઓ દુનિયાના બીજા એકેય દેશમાં નથી. મેં દુનિયાના લગભગ બધા દેશમાં વર્ગ વિભાગો જોયા છે, પરંતુ ક્યાંય તેની યોજના અને દેશ આ દેશના જેવાં ભવ્ય નથી. આમ જો વર્ગ વિભાગ દૂર કરી શકાય એમ જ નથી તો પછી હું તો ધનના ઢગલા અનુસાર રચાયેલ વર્ગ વિભાગ કરતાં વિવિધતા, સંસ્કાર અને આત્મત્યાગ પર રચાયેલ વર્ગ વિભાગને પસંદ કરું. માટે નિંદાનો એક પણ શબ્દ ઉચ્ચારો નહિ. હોઠ બંધ રાખો અને હૃદય ખીલવા દો. તમારા એકલાના જ ઉપર બધો ભાર છે, એમ સમજીને તમે આ દેશના તથા આખી દુનિયાના ઉદ્ધારનો રસ્તો લો. ઘેર ઘેર વેદાંતની જીવનપદ્ધતિ તથા જ્ઞાનજ્યોત પહોંચાડો અને દરેક જીવાત્મામાં અવ્યક્ત રહેલી દિવ્યતાને જાગ્રત કરો. એમ કરવાથી તમને મળેલી ફતેહનું પ્રમાણ ગમે તેટલું હશે તો પણ તમને એટલો સંતોષ તો રહેશે જ કે તમે એક મહાન હેતુ પાર પાડવા માટે જીવ્યા છો, કાર્ય કર્યું છે અને જીવન અર્પણ કર્યું છે, જે રીતે બને તે રીતે આ મહાન હેતુ પાર પડે તેમાં જ મનુષ્યજાતિનો, પરલોકનો ઉદ્ધાર કેન્દ્રિત થયેલો છે.

ભારતવર્ષમાં સમાજવાદને લગતા તથા

બીજા રાજકીય વિચારોનો ફેલાવો કરતા પહેલાં આધ્યાત્મિક વિચારોથી દેશને તરબોળ કરી દો. આપણાં ઉપનિષદો, શાસ્ત્રો તથા પુરાણોમાં પુરાયેલાં અદ્ભૂત સત્યોને ગ્રંથમાંથી, મઠોમાંથી, અરણ્યોમાંથી ને વિશિષ્ટ મંડળોના કબજામાંથી છોડાવી બહાર કાઢો અને આખા દેશ ઉપર તેને ચારે તરફ છૂટે હાથે વેરો, જેથી આ સત્યો આગની માફક આખા દેશ પર, ઉત્તરથી દક્ષિણ અને પૂર્વથી પશ્ચિમ, હિમાલયથી કન્યાકુમારી ભૂશિર સુધી અને સિંધુથી બ્રહ્મપુત્રા સુધી ફરી વળે, આ કામ આપણે સૌથી પહેલું કરવાનું છે.

શું ભારતવર્ષનું અસ્તિત્વ નાબૂદ થઈ જશે ? તો દુનિયામાંથી આધ્યાત્મિકતાનો નાશ થઈ જશે; બધી નૈતિક પરિપૂર્ણતાનો લોપ થશે; ધર્મ માટેની સુમધુર મમતા દેખાતી બંધ થશે; ઉચ્ચ કલ્પનાશક્તિ ઊડી જશે અને તેને બદલે દેવદેવીઓ તરીકે, વિષયવાસના તથા મોજશોખના દ્વૈતભાવનું સામ્રાજ્ય જામશે. દ્રવ્ય એ દેવદેવીઓનો પૂજારી થશે; કપટ, બળજબરી અને ચડસાચડસી એ તેની પૂજાવિધિ થશે; અને માનવ આત્મા તેનું બલિદાન બનશે. આવું કદી બને જ નહિ. કાર્ય કરવાના સામર્થ્ય કરતાં સહન કરવાના સામર્થ્યમાં અનંત ગણી વધારે શક્તિ રહેલી છે. પ્રેમની સત્તા ધિક્કારની સત્તા કરતાં ઘણી જબરી છે. ■

સંપાદક :

ડો. ભગીરથ કે. પટેલ

ચેરમેનશ્રી - ઈનોવેટીવ અને ઈનીશીયેટીવ કમિટી
સંપાદક બાળકોના ચાહક અને પ્રેરક છે.

હું હાથી બનીને જ રહીશ (બાળવાર્તા)

ગિરા પિનાકિન ભટ્ટનું સાહિત્યિક પ્રદાન :- ૨૦૧૧ થી આજ સુધીમાં કુલ ૫૬ પુસ્તકો પ્રગટ થયા છે. જેમાં લઘુકથા, નવલિકા સંગ્રહ, કહેવત તથા બાળવાર્તા સહિતના પુસ્તકોનો સમાવેશ થાય છે. એક બાળ સાહિત્યના પુસ્તકનો હિંદીમાં પણ અનુવાદ થયેલ છે. અત્યારે પણ લેખિકાની લેખની અવિરત ચાલુ છે.

પુરસ્કાર :- બાળ સાહિત્ય અકાદમી, ચિલ્ડ્રન યુનિવર્સિટી - ગાંધીનગર, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી - ગાંધીનગર, ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ - અમદાવાદ, નર્મદ સાહિત્ય સભા, દિલ્હી સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા બાળ સાહિત્ય પુરસ્કાર-૨૦૨૪ સહિત રાજ્ય અને રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ કુલ ૩૬ થી વધારે એવોર્ડ સન્માન મેળવી ચૂક્યા છે. તાજેતરમાં દિલ્હી સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા તેમના કહાની સંગ્રહ “હસતી હવેલી” માટે તેમને મળેલ બાળ સાહિત્ય પુરસ્કાર માટે અભિનંદન આપીએ છીએ. બાળમિત્રો, આ અંકથી ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ બાળવાર્તા લેખિકા ગિરાબહેન પિનાકીન ભટ્ટ આપણી સાથે જોડાઈ રહ્યા છે, તેમને આપણે ભાવથી આવકારીએ છીએ.

લેખિકા : ગિરા પિનાકીન ભટ્ટ

ઉલ્કા ઉંદર બહુ મહેનત કરે. રાત-દહાડો કંઈક ને કંઈક કરતો જ રહે. એના જીવને જરાય ચેન ન પડે. જ્યાં ત્યાંથી ફળો લઈ આવે ને લઈ આવે શાકભાજી પણ. જ્યાં ને ત્યાંથી રંધેલી વાનગીઓ લઈ આવે ને લઈ આવે મીઠાઈઓ. અરે ! નાના-મોટા જીવ-જંતુ પણ લઈ આવે એ તો ઠીક છે, પણ...લઈ આવે નાનાં મોટાં કપડાંઓ પણ.

એક દિવસ કબૂતરે પૂછ્યું, ‘ઉલ્કા, શું માંડ્યું છે તે?’ ‘કેમ...કેમ... તારા પેટમાં શાની પીડા ઉપડે છે તે...’

ઉલ્કા ઉંદરે જવાબ આપ્યો. ‘અં હં, મને શા માટે પીડા થાય, મહેનત કરે છે તું, એમાં મને પીડા શાની થાય? હું એ માટે નથી કહેતું, પણ તને થાક નથી લાગતો જરાય?’ કબૂતરે શાંતિથી પૂછી લીધું.

ઉલ્કાને લાગ્યું કે આ કબૂતરને કાંઈ પીડા નથી, તો મારે પણ શા માટે દુશ્મની ઊભી કરવી? એટલે ઉલ્કા ઉંદરે પણ શાંતિથી પૂછ્યું, ‘કબૂતર, તું ગોળ ગોળ ઘૂંચે રાખ્યે છે, તે આખો દા’ડો જ્યાં ને ત્યાં આંટાફેરા કરવામાં કંટાળો નથી આવતો?’ ‘ના રે ના, કંટાળો શાનો ને વાત શાની? મને તો એનાથી આનંદ મળે છે.’ કબૂતરે ભોળાભાવે આનંદથી કહ્યું. ‘બસ, તો... તો... મને પણ મારા કામમાં કંટાળો નથી આવતો, આનંદ આવે છે, સમજ્યું ને?’

કબૂતર શું બોલે? પરંતુ ઉલ્કાને લાગ્યું સમય બગડી ગયો. આમ પંચાયત કરવા કરતાં કામ કરવું સારું, એટલે તેની રોજની આદત મુજબ દોડતો જાય ને ગાતો જાય..

જોજો ને સહુ જોતા રહેશો, સઘળું પછી હું કહીશ.
સપનાઓ સાકાર કરીશ હું, હાથી બનીને જ રહીશ.

બસ, ઉલ્કાના માથે ધૂન સવાર હતી. મારે હાથી થાવું છે... મારે હાથી જેવા મોટા થવું છે. હાથી જેવા મહાકાય થવું છે અને એ માટે મારે જેટલી મહેનત કરવી પડશે એટલી હું કરીશ. જેટલી દોડાદોડ કરવી પડશે એટલે દોડાદોડ કરીશ, પણ છેવટે હું હાથી બનીને જ રહીશ.

દોડાદોડ કરતા ઉલ્કાને જોઈ એક કાચબો બોલ્યો, ‘ઉલ્કાભાઈ... પ્લીઝ મને જરા મદદ કરોને, ઢાલ ઊંચકાતી નથી. જરા મદદે આવો ને...’

‘અરે કાચબાભાઈ, જરા મારી હાલત તો જુઓ. હું રાત-દિવસ કાળી મજૂરી કરું છું, તમારી મદદે આવવા નવરો જ ક્યાં છું? કહેતો ઉલ્કો તો યું...યું... કરતો, દોડતો જાય ને ગાતો જાય...’

જોજો ને સહુ જોતા રહેશો, સઘળું પછી હું કહીશ.
સપનાઓ સાકાર કરીશ હું, હાથી બનીને જ રહીશ.

આવું ગીત સાંભળી હસ્યો કાગડો. ‘અલ્યા ઉંદરડા, છોડ મોટાં ને ખોટાં સપનાં. આ તો મારું પેટ ભરાયેલું છે, નહીંતર મેં જ પતાવી દીધો હોત! સમજ્યો?’

‘જા...જા... પતાવી દેવાવાળો. લે, હું તો પહોંચી ગયો મારા દરમાં હવે બહાર નીકળું તો ઝાલીશ ને?’ ‘અલ્યા બહાર તો નીકળવું જ પડશે ને? ખાવા પીવાનું કંઈ બખોલમાં થોડું મળે છે તે.’ કાગડાએ દલીલ કરી.

ઉલ્કો અકળાયો..આ કાળો કાગડો, સાવ બુદ્ધિ વગરનો છે, એને દેખાતું નહીં હોય. હું રાત-દિવસ કાળી મજૂરી કરું છું તે... અને વાતો કરે છે. હું બેઠો બેઠો ખાને તોય ન ખૂટે એટલું બધું ભર્યું છે મારા દરમાં. મારે તારી પેઠે એંઠવાડ વીણવાની જરૂર નહીં પડે સમજ્યો?

કાગડો સમજી ગયો. આ ઉલ્કાની સામે દલીલ કરવી વ્યર્થ છે. એટલે કાગડાએ ગાવા માંડ્યું.

હું જોઉં છું, હું જોઉં છું, ઉલ્કા તારાં ગપ્પાં.
વીસ-પચીસ તારાં બચ્યાં જો, કહેતાં પપ્પા પપ્પા.

ઉલ્કો ઉંદર જ્યાં ને ત્યાંથી બધું ઉપાડી લાવે, હાથી બનવાનાં સપનાં જુએ, પણ દરમાં બેઠેલી ઉંદરડી અને એનાં બચ્યાં રોજ રોજ મોજ મનાવે. બચ્યાં પણ એવાં ખાઉંધરાં કે દરમાં મૂકેલું બધુંય ખાઈ જાય. ઉલ્કા અંદર લાવીને મૂકે એ સઘળું સફાચટ. ઉંદરડી બહુ ચાલક હતી, ઉલ્કાને આવતાં જોઈ એ બચ્યાંને ગવરાવતી ગીત...

જોજો ને સહુ જોતા રહી જશે, સઘળું હું તમને કહીશ.
સપનાંને સાકાર કરવાને, હાથી બનાવીને રહીશ...

ઉલ્કો આ ગીત સાંભળી તાનમાં આવી જાય છે ને ગીત ગાવામાં જોડાઈ જાય છે. ■

મંદિર નિર્માણ અંતર્ગત પ્રોજેક્ટ પ્લાનીંગ - ડેવલપમેન્ટ કમિટીની મીટિંગ

તા. ૦૧-૦૮-૨૦૨૦૪ ના રોજ વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે મંદિર નિર્માણના કામકાજ સારું પ્રોજેક્ટ પ્લાનીંગ - ડેવલપમેન્ટ કમિટી તેમજ સંસ્થાના હોદ્દેદારશ્રીઓની મીટિંગ મળી. જેમાં બાંધકામ અંતર્ગત જરૂરી ચર્ચા - વિચારણા કરવામાં આવી.

મા ઉમિયાના મંદિર નિર્માણના બાંધકામની સાર્થટ મુલાકાત

તા. ૧૨-૦૮-૨૦૨૦૪ ના રોજ વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે જગત જનની મા ઉમિયાના પૌઠ કૂટ મંદિર નિર્માણ બાંધકામ સ્થળની સંસ્થાના હોદ્દેદારશ્રીઓ તેમજ સંગઠનના કાર્યકર્તાઓ દ્વારા સાર્થટ વિઝિટ કરવામાં આવેલ. જેમાં પ્રમુખશ્રી દ્વારા હાલમાં ચાલી રહેલ બાંધકામ વિશે વિગતવાર માહિતી આપવામાં આવેલ.

સંસ્થાના હોદ્દેદારશ્રીઓ દ્વારા શ્રાવણ માસ નિમિત્તે શિવપૂજા

તા. ૦૫-૦૮-૨૦૨૦૪ ના રોજ પવિત્ર શ્રાવણમાસના પ્રથમ સોમવારે ઉમાપતિ દેવાધિદેવ શ્રી ઉમેશ્વર મહાદેવ ભગવાનની ચલ પ્રતિષ્ઠા વિશ્વ ઉમિયાધામે કરવામાં આવેલ. આ પ્રસંગે સંસ્થાના પ્રણેતા અને પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલ, ઉપપ્રમુખશ્રી ડી. એન. ગોલ, કો-ચેરમેનશ્રી પ્રવિણભાઈ બી. પટેલ, શ્રી અનિલભાઈ વી. પટેલ તથા સંગઠનના સૌ કાર્યકર મિત્ર ઉપસ્થિત રહી પૂજા - મહાઆરતીનો લાભ લઈ ધન્યતા અનુભવી હતી.

૧૫ ઓગસ્ટ - સ્વાતંત્ર્ય દિવસ નિમિત્તે ધ્વજવંદન કાર્યક્રમનું આયોજન

તા. ૧૫-૦૮-૨૦૨૦૪ ના રોજ વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે ૭૮ માં સ્વાતંત્ર્ય દિવસની ઉજવણી સંસ્થાના પ્રમુખશ્રીના માર્ગદર્શન હેઠળ યુવા સંગઠનના ચેરમેનશ્રી જીતુભાઈ બી. પટેલ તેમજ સમગ્ર ટીમ દ્વારા આયોજન કરવામાં આવેલ. જેમા ૧૦૦૦ તિરંગા સાથે વૈષ્ણોદેવી થી વિશ્વ ઉમિયાધામ સુધી રેલી, વિવિધ સ્કૂલોના વિદ્યાર્થીઓ દ્વારા સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ તેમજ પૂર્વ સૈનિકો દ્વારા પરેડનું આયોજન કરવામાં આવેલ. આ પ્રસંગના મુખ્ય મહેમાન તરીકે શ્રી મહેશભાઈ સવાણી - પી. પી. સવાણી ગ્રુપ, સુરત તેમજ સંસ્થાના હોદ્દેદારશ્રીઓ, ટ્રસ્ટીશ્રીઓ, કાર્યકર મિત્રો તથા વિશેષમાં ૨૫૦ જેટલાં પૂર્વ સૈનિકોના પરિવાર ઉપસ્થિત રહી કાર્યક્રમને સફળ બનાવેલ.

પ્રવૃત્તિ અહેવાલ

શ્રાવણ માસમાં ભાવિક - ભક્તો વિશ્વ ઉમિયાધામની મુલાકાતે

શ્રાવણ માસને ભગવાન શિવનો પ્રિય તહેવાર માનવામાં આવે છે. ભગવાન ભોલેનાથની આરાધના કરવાવાળા દરેક ભક્તોની મનોકામના પૂરી થાય છે, ત્યારે સનાતન ધર્મના આ પર્વ પર અમદાવાદના વિવિધ વિસ્તારોમાંથી દરરોજ ૧૦૦ થી વધુ એ.એમ.ટી.એસ. બસ મારફતે મોટી સંખ્યામાં ભાવિક-ભક્તો વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે ભગવાન શ્રી ઉમેશ્વર મહાદેવના દર્શનાર્થે પધારેલ. જ્યાં દરરોજ ૨૦૦૦ થી વધારે દર્શનાર્થીઓએ નિ:શુલ્ક મા ઉમિયાનો ભોજન - પ્રસાદ લઈ ધન્યતા અનુભવી. ઉમા પ્રસાદમ તેમજ મંદિરમા ત્રણેય સંગઠનના ભાઈઓ-બહેનો નિ:સ્વાર્થ ભાવથી સેવા પરમો ધર્મ કાર્યમાં જોડાય છે તે તમામને સંસ્થા ખૂબ ખૂબ અભિનંદન પાઠવે છે.

પોલીસ ભરતી જાગૃતિ અભિયાન

હાલમાં પોલીસ વિભાગમાં કુલ ૧૨૦૦૦ પી.એસ.આઈ.ની ભરતી-રોજની જાહેરાત નીકળેલ છે. જેમાં સમાજના દિકરા-દિકરીઓ વધુમાં વધુ ફોર્મ ભરી સદર ભરતીનો લાભ લે તે અંતર્ગત સંસ્થા દ્વારા તા. ૨૯-૦૮-૨૦૨૪ના રોજ સંસ્થાના પ્રમુખશ્રીના અધ્યક્ષ સ્થાને ત્રણેય સંગઠન, સક્રિય કાર્યકર્તાઓ તેમજ સમાજના આગેવાનોની રૂબરૂ મીટિંગ અને તા. ૩૦-૦૮-૨૦૨૪ના રોજ જિલ્લા-તાલુકા લેવલે ગ્રૂપ મીટિંગનું પણ આયોજન કરી પોલીસ ભરતી અંતર્ગત ગુંબેશ ઉઠાવવામાં આવેલ.

વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે કૃષ્ણ જન્મોત્સવ કાર્યક્રમનું આયોજન

તા. ૨૬-૦૮-૨૦૨૦૪ ના રોજ વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે જગતના અધિપતિ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના જન્મોત્સવની ઉજવણી રાત્રે ૯-૦૦ કલાકેથી ૧૨-૦૦ વાગ્યા સુધી સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ, ભજનમંડળ તેમજ મટકી ફોડ જેવાં વિવિધ કાર્યક્રમો કરી ભવ્યાતિ ભવ્ય રીતે ઉજવવામાં આવેલ. આ પ્રસંગે સંસ્થાના હોદ્દાસ્ત્રીઓ, પ્રણેય સંગઠનના કાર્યકર મિત્રો તેમજ ભાવિક-ભક્તો ઉપસ્થિત રહી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના દર્શન કરી ધન્યતા અનુભવી.

VUF - CIC UK દ્વારા બ્રાઈટન બીચ સફાઈ અભિયાન

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન UK ના સ્વયંસેવકો દ્વારા પર્યાવરણ જાગૃતિને પ્રોત્સાહન આપવા અને બ્રાઈટનના કિનારાના સૌંદર્યને જાળવી રાખવા અતર્ગત સફાઈ અભિયાનનું આયોજન કરવામાં આવેલ. સદર અભિયાનમાં ૧૦૦ થી વધુ સ્વયંસેવકો, પરિવારો, વિદ્યાર્થીઓ અને સ્થાનિક સમુદાયના અગ્રણીઓ જોડાઈ સહુ કોઈ માટે પ્રેરણાદાયી ઉદાહરણ પૂરું પાડ્યું હતું. સી.આઈ.સી-યુ.કે.ના પ્રવક્તાએ તમામ સહયોગી બનેલ મિત્રોનો આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો. આ સમગ્ર કાર્યક્રમનું સંચાલન શ્રી દિપકભાઈ પટેલ - કન્વીનરશ્રી યુ.કે. તેમજ શ્રી વિશાલભાઈ પટેલ દ્વારા કરવામાં આવેલ, તે બદલ બંને મિત્રોને સંસ્થા ખૂબ ખૂબ અભિનંદન પાઠવે છે.

VUF - CANADA દ્વારા સમર પિકનીકનું આયોજન

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન - કેનેડા ટીમ દ્વારા કેલેડોનના પાલ ગ્રેવ પાર્કમાં સમર પિકનીકનું આયોજન કરવામાં આવેલ હતું. આ પિકનીકમાં વિવિધ સમાજના ૫૦૦ થી વધારે કાર્યકર - પરિવારોએ ભાગ લીધો હતો. સદર પિકનીકમાં કેલેડોન સિટીના રિજનલ કાઉન્સિલર મારિયો ખાસ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આ કાર્યક્રમનું સંચાલન VUF કેનેડાના કો-ઓર્ડિનેટર શ્રી રજનીકાંતભાઈ પટેલ, ચેરમેનશ્રી જી. એમ. પટેલ, યુથ ચેરમેનશ્રી સંજયભાઈ પટેલ તથા ચેરપર્સનશ્રી કિન્નરીબેન દેસાઈ તેમજ તેમની ટીમ દ્વારા કરવામાં આવેલ, તે તમામ મિત્રોને સંસ્થા અભિવાદિત કરી ગૌરવની લાગણી અનુભવે છે.

અમદાવાદ પોલીસ કમિશ્નરશ્રી જી. એસ. મલિક સાહેબ મા ઉમિયાના દર્શનાર્થે

અમદાવાદ પોલીસ કમિશ્નરશ્રી જી. એસ. મલિક સાહેબ વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે જગતજનની મા ઉમિયાના દર્શનાર્થે પધારેલ તેમજ સંસ્થાના પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલે સંસ્થાના વિઝન - મિશન વિશે માહિતગાર કર્યા ત્યાર બાદ મંદિર નિર્માણ સ્થળની મુલાકાત લીધેલ.

અમદાવાદ ઈન્કમટેક્સ કમિશ્નરશ્રી સંજય પુંગલિયા મા ઉમિયાના દર્શનાર્થે

પવિત્ર શ્રાવણમાસમાં વિશ્વ ઉમિયાધામ અમદાવાદ ખાતે ઈન્કમટેક્સ કમિશ્નર શ્રી સંજયભાઈ પુંગલીયા - IRS એ પરિવાર સાથે જગત જનની મા ઉમિયાના દર્શન કરી દેવાદિહેવ શ્રી ઉમેશ્વર મહાદેવ ભગવાનની પૂજા - આરતીનો લાભ લઈ ધન્યતા અનુભવી હતી.

વરસાદમાં અસરગ્રસ્તોની મદદ - વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનની ટીમ

તાજેતરમાં અતિભારે વરસાદને કારણે પૂરી જેવી ભયંકર પરિસ્થિતિથી રોડ - રસ્તા તેમજ ઘરોમાં પાણી ભરાઈ જતાં જીવન જરૂરિયાતની ચીજ વસ્તુઓથી જ્યારે મુશ્કેલી અનુભવી રહ્યા હતાં તેવા સંજોગોમાં વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન - વિવિધ જિલ્લા - તાલુકા - શહેર સંગઠનની ટીમના કાર્યકર્તાઓ દ્વારા પાણીમાં ફસાયેલ પરિવારોને સુરક્ષિત જગ્યામાં ખસેડવાની સાથે સાથે મોટી સંખ્યામાં ફૂડ પેકેટ તેમજ પાણીની બોટલોનું વિતરણ કરી સેવા પરમો ધર્મનું કાર્ય કરેલ છે તે બદલ તમામ કાર્યકર્તા મિત્રોને સંસ્થા અભિનંદન પાઠવ બિરદાવે છે.

VUF - વડોદરા રિજીયન સંગઠનના કાર્યકર મિત્રો દ્વારા મદદ

VUF - ખેડા જિલ્લા સંગઠનના કાર્યકર મિત્રો દ્વારા મદદ

VUF - VIBES પ્રતાપ ચેપ્ટરના મિત્રો દ્વારા મદદ

VUF - ઉમરેઠ તાલુકા સંગઠન દ્વારા મદદ

પુશીઓથી રમશે આંગણું, જયારે ઘરે બંધાશે પારણું

ક્યા દંપતીઓ લાભ લઈ શકે છે?

મહિલા

બંધ ટ્યૂબ્સ, વારંવાર IUI માં નિષ્ફળતા, ઈંડામાં ખરાબી અનિયમિત માસિક અને ગર્ભાશયમાં ગાંઠ હોવી

પુરુષ

ઓછા શુક્રાણુ, શુન્ય શુક્રાણુ, શુક્રાણુઓની ધીમી ગતિશીલતા અને ખરાબ ગુણવત્તા

તમામ સુવિધા એકજ સ્થળે

અત્યાધુનિક IVF લેબ, સયોટ નિદાન, સફળ પરિણામ, IVFના પ્રથમ પ્રયત્ને ઉત્તમ સફળતા, પોતાનું ઈંડુ અને પોતાના જ શુક્રાણુથી IVF સારવારમાં અગ્રેસર, નિષ્ણાંત અને અનુભવી એમ્બ્રિઓલજિસ્ટની ટીમ, જેવા અત્યાધુનિક જિનેટિક ટેસ્ટ.

ઉપલબ્ધ સેવાઓ

IUI | IVF | ICSI

બ્લાસ્ટોસિસ્ટ કલ્ચર | PGD/PGS એન્ડ્રોલોજી સર્જિકલ સ્પર્મ એસ્પિરેશન | કાયો પ્રિઝર્વેશન એગ - સ્પર્મ - એમ્બર્યો | TESA | PESA માઈક્રો TESE 4D સોનોગ્રાફી | એન્ડોસ્કોપી NABL પ્રમાણિત લેબોરેટરી

2+ પરિવારને મળી આઈ.વી.એફ. થી ખુશીઓ

90 દેશોના લોકોને સારવાર આપનારા

ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા નેશનલ સર્વે ઓફ ફર્ટિલિટી ક્લિનિક 2019માં દ્વિતિય ક્રમાંક (પશ્ચિમ ઝોન)

ડૉ. આર. જી. પટેલ
(ઈન્ફર્ટિલિટી અને IVF સ્પેશ્યાલીસ્ટ)

સનફ્લાવર ઈન્ફર્ટિલિટી એન્ડ IVF સેન્ટર

માનવ મંદિર પાસે, ટ્રાફિક પોલીસ હેલ્મેટની સામે, મેમનગર, અમદાવાદ, ગુજરાત 380052. મોબાઈલ નં : 079 27410080, +91-9687003993

સનફ્લાવર મલ્ટી સ્પેશિયાલિટી હોસ્પિટલ

નાથાલાલ કોલોની, પંજાબ નેશનલ બેંક ની સામે, લખુડી સર્કલ પાસે, નારણપુરા, અમદાવાદ- 380013. મોબાઈલ નં : 07929914965, +91-9099400445

સનફ્લાવર IVF ક્લિનિક

418, સાહિત્ય આર્કેડ, હરિદર્શન ચાર રસ્તા પાસે, નવા નરોડા, અમદાવાદ, ગુજરાત - 382 330. મોબાઈલ નં : 07946010728, +91-9099400221

Sunflower
Hospital

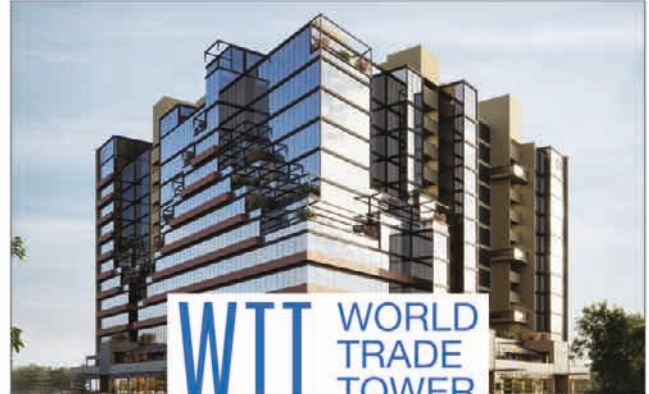
COMPLETED PROJECTS

**SOUTH BOPAL
TRADE CENTRE**
RETAIL & WORK SPACE

RETAIL & WORK SPACES
AT SOUTH BOPAL

PR/GJ/AHMEDABAD/DASKROI/AUDA/CAA00341/051017
GUJRERA.GUJARAT.GOV.IN

WTT **WORLD
TRADE
TOWER**

RETAIL & OFFICE SPACES
AT SG HIGHWAY

PR/GJ/AHMEDABAD/AHMEDABAD CITY/AUDA/CAA04785/AIC/160221
GUJRERA.GUJARAT.GOV.IN

NEW PROJECTS

STC

RETAIL & OFFICE SPACES
AT AMBLI "T" JUNCTION

PR/GJ/AHMEDABAD/AHMEDABAD CITY/AUDA/CAA09112/290921
GUJRERA.GUJARAT.GOV.IN

**serene
elegancy**

3 BHK SERENE HOMES
AT SINDHU BHAVAN EXTENSION ROAD

PR/GJ/AHMEDABAD/AHMEDABAD CITY/AUDA/CAA09112/290921
GUJRERA.GUJARAT.GOV.IN

3 BHK
KIDS FRIENDLY HOMES
COMING SOON

OPPOSITE APOLLO INTERNATIONAL SCHOOL,
SOUTH BOPAL

संजयभाई पटेल
(विसलपुर)

+91 98254 42197